

A MÁSODIK HELVÉT HITVALLÁS

I. fejezet •

A szentírás Isten igaz igéje

(A kanonikus Szentírás.) Hisszük és valljuk, hogy a szent próféták és apostolok kanonikus írásai mind az Ó-, mind az Újtestamentumban Isten igaz igéje; ezért elég tekintélyük van önmagukban és az nem emberektől származik, mert maga Isten szólt az atyákhoz, prófétákhoz és apostolokhoz és szól még mindig hozzánk a szent írások által.

(A Szentírás minden kegyességre teljesen megtanít.) Ebben a Szentírásban Krisztus egyetemes egyháza a legteljesebb mértékben kifejtve találja mindazt, ami egyrészt az üdvözítő hitre, másrészt ami az Istennek tetsző élet helyes alakítására vonatkozik. Ezért hát Isten világosan a lelkünkre kötötte, hogy ahhoz semmit hozzá ne adjunk, se belőle el ne vegyünk.* Valljuk tehát, hogy ezekből az írásokból kell meríteni az igaz bölcsességet és kegyességet, a gyülekezeteknek is a reformációját és kormányzását, az istenes élettel járó kötelességeink tanítását, a tantételek igazolását és elvetését vagy mindenféle tévelygés cáfolatát, valamint mindenféle intelmet az apostolnak ama mondása szerint: A teljes írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre (II. Tim. 3:16). Másutt ezt mondja Timotheusnak az 1. levél 3. fejezetének 14. és 15. versében: Ezeket írom neked... hogy tudd meg, hogy mi módon kell forgolódni az Isten házában stb. (A Szentírás Isten beszéde.) És ugyanő ismét a thessalonikabelieknek ezt mondja: Ti befogadván az Istennek általunk hirdetett beszédét, nem úgy fogadtátok, mint emberek beszédét, hanem mint Isten beszédét stb. (I. Thess. 2:13). Mert maga az Úr mondta az evangéliumban: Nem ti vagytok, akik szóltok, hanem a ti Atyátok Lelke az, aki szól tibennetek. Tehát, aki titeket hallgat, engem hallgat és aki titeket megvet, engem vet meg (Máté 10:20; Luk. 10:16; Ján 13:20).

(Isten igéjének hirdetése Isten beszéde.) Ezért mikor manapság Istennek ezt az igéjét törvényesen elhívott prédikátorok hirdetik az egyházban, hisszük, hogy olyankor maga Isten igéje hirdettetik és azt fogadják be a hívők; és hogy semmiféle más Isten igéjét nem kell kitalálni vagy a mennyből várni; és hogy közvetlenül magát a hirdetett igét kell néznünk, nem pedig az ige hirdető szolgát, aki ha gonosz és bűnös is, mindamellet Isten igéje megmarad igaznak és jónak.

És nem gondoljuk, hogy a külső (azaz emberi) ige hirdetés haszontalan volna csak azért, mert az igaz vallásban való okulás a Szent Lélek belső megvilágosításától függ, amint meg van írva: Nem tanítja többé senki az ő

felebarátját, és senki az ő atyjafiát; mert ők mindnyájan megismernek engem (Jer. 31:34). És: Azért sem aki plántál, nem valami, sem aki öntöz, hanem a növekedést adó Isten (I. Kor. 3:7). Igaz ugyan, hogy senki sem jöhet énhozzám, hanem ha az Atya vonja azt (Ján. 6:41) és belülről megvilágosítja a Szent Lélek; tudjuk mégis, hogy Isten mindenképpen akarja, hogy külsőleg is hirdettessék az Ő igéje. Megtehetette volna ugyan, hogy az Ő Szent Lelke által vagy angyal szolgálata által és Péter szolgálata nélkül tanítsa az Apostolok Cselekedeteiben szereplő Kornéliust, mégis Péterhez utasítja őt, akiről az angyal kijelenti: Ő megmondja néked, mit kell cselekedned. Csel. 10:6. (A belső megvilágosítás nem teszi fölöslegessé a külső igehirdetést.) Mert aki belsőleg megvilágít bennünket a Szent Lélek ajándékával, ugyanaz megparancsolta tanítványainak: Elmenvén e széles világra hirdessétek az evangéliumot minden teremtésnek (Márk. 16:15). Ezért Pál Lydiának, a philippii bitoráros asszonynak kívülről hirdette az ígét, belül pedig az Úr megnyitá az ő szívét (Csel. 16:14). És ugyanez a Pál egy szép gondolatláncolat végén ezt a következtetést vonja le a Római levél 10:17-ben: Azért a hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által. Elismerjük mégis, hogy Isten külső (igehirdetői) szolgálat nélkül is megvilágosíthat embereket, akiket és amikor akar: ez neki hatalmában van. Mi azonban most az emberek tanításának arról a szokásos módjáról beszélünk, melyet Isten mind parancsolatban, mint példák által ránk bízott.

(Eretnekségek.) Kázhoztatjuk tehát Artemonnak, a manicheusoknak, a valentiniánusoknak, Cerdonak és a marcionitáknak minden eretnekségét, akik tagadták, hogy az Írások a Szent Lélektől erednek: azok közül egyeseket vagy nem fogadtak el, vagy megtoldoztak és meghamisítottak.

(Az apokryphus könyvek.) Mégsem titkoljuk, hogy az Ószövetség némely könyvét a régiek apokryphus könyveknek, mások ecclesiasticus könyveknek hívták, minthogy akarták ugyan, hogy azokat olvassák a gyülekezetekben, de mégse használják a hitigazságok tekintélyének megerősítésére. Mint ahogy Ágoston is említi (Libr. 18. de civitat. Dei cap. 38.), hogy a Királyok Könyveiben fel van sorolva egyes próféták neve és könyvei, de hozzáteszi, hogy ezek nincsenek benne a kánonban és a benne levők elégségesek a kegyes életre.

II. fejezet •

A Szentírás magyarázata, az egyházi atyák, zsinatok és hagyományok

(A Szentírás igaz magyarázata.) Péter apostol azt mondta, hogy az Írásban egy próféta szó sem támad saját magyarázatból (II. Pét. 1:20). Ezért nem helyeselünk akármilyen magyarázatokat. Így nem ismerjük el a Szentírás igaz vagy hiteles magyarázatának azt, amelyet a római egyház szerinti értelmének mondanak és amelyet a római egyház védői egyszerűen rá akarnak tukmálni mindenkire. Az Írásnak csak azt a magyarázatát ismerjük el igaz keresztyén értelmű magyarázatnak, amely magából az Írásból van véve (annak a nyelvnek szelleme szerint, amelyen írták azt, valamint a körülmények szerint mérlegelve és a hasonló vagy eltérő, több és világosabb helyeknek egybevetésével kifejtve), amely egybevág a hitnek és a szeretetnek regulájával és kiváltképpen szolgálja Isten dicsőségét és az emberek üdvösségét.

(A szent atyák magyarázatai.) Azért nem vetjük meg a görög és latin egyházi atyák magyarázatait és nem vetjük el ugyanazoknak szent dolgokra vonatkozó fejtegetéseit és értekezéseit, amennyiben azok egyeznek a Szentírással, mindamelllett teljes tisztelettel elfordulunk tőlük, ha rajtakapjuk őket, hogy a Szentírástól idegen vagy azzal ellentétes dolgokat hoznak elő. És nem gondoljuk, hogy ebben a dologban részünkről sérelem éri őket, minthogy mindnyájan egyhangúlag azt kívánják, hogy ne tekintsük irataikat egyenrangúaknak a Szentírással; sőt inkább felszólítanak bennünket, vizsgáljuk meg, mennyiben egyeznek azok a Szentírással vagy térnek el tőle és meghagyják, hogy ami egyezik, azt fogadjuk el, ami pedig eltér a Szentírástól, attól forduljunk el. (A zsinatok.) Ugyanilyen elbírálás alá esnek a zsinatok végzései vagy kánonai. Ezért nem tűrjük, hogy a vallási vitás kérdésekben vagy a hit dolgaiban pusztán az Atyák véleményeivel vagy a zsinatok végzéseivel akarjanak bennünket sarokba szorítani, még kevésbé, hogy bevett szokásokkal vagy éppen az egy véleményen levőknek sokaságával vagy egy nagymúltú szabállyal érveljenek ellenünk.

(Kicsoda a döntőbíró?) Tehát a hit dolgában nem fogadunk el mást döntőbírónak, mint magát az Istent, aki a Szentírás által jelenti ki, hogy mi igaz, mi hamis, mit kell követnünk, vagy mit kell kerülnünk. Ezért csak a lelki embereknek az Isten igéjéből vett ítéleteiben nyugszunk meg. Jeremiás * és a többi próféta * súlyosan elítélte az Isten törvénye ellen rendezett papi zsinatokat és buzgón intettek is, hogy ne hallgassunk az olyan atyákra és ne lépünk nyomdokaikba, akik az ő kitalálásaik szerint járva eltértek Isten törvényétől.

(Az emberi hagyományok.) Hasonlóképpen elvetjük azokat az emberi hagyományokat, amelyeket jóllehet tetszetős elnevezésekkel ékesítenek fel,

mintha isteni és apostoli hagyományok volnának, melyeket az apostolok élőszóval és mintegy apostoli férfiak, az őket felváltó püspökök keze által adtak át az egyháznak, mégis egybevetve a Szentírással, attól eltérnek és éppen ezzel az eltérésükkel árulják el, hogy semmi közük sincs az apostolokhoz. Valamint ugyanis az apostolok nem tanítottak egymástól eltérő dolgokat, úgy az apostolok tanítványai sem hoztak elő az apostolokkal ellentétes dolgokat. Sőt istentelen dolog volna azt állítani, hogy az apostolok élőszóval olyasmit tanítottak, ami saját irataikkal ellentétben volna. Pál világosan mondja, hogy mindenütt, minden gyülekezetben ugyanazt tanította (1 Kor. 4:17). Másutt pedig így szól: Nem egyebet írunk néktek, hanem amit olvastok, sőt el is fogtok ismerni mindvégig (2 Kor. 1:15). Másutt ismét arról tanúskodik, hogy ő és az ő tanítványai, azaz az apostoli férfiak egyazon Lélek szerint jártak, ugyanazokon a nyomokon (2 Kor 12:18). Voltak annakidején a zsidóknak is régiektől származó hagyományai, de azokat erősen megcáfolta a mi Urunk, kimutatva, hogy azoknak megtartása útjában áll az Isten törvényének és ezekkel hiába tisztelik Istent (Máté 15:1 skk., Márk 7:1 skk).

III. fejezet •

Isten, az Ő egysége és a Szentháromság

(Az Isten egy.) Hisszük és tanítjuk, hogy az Isten lényege vagy természete szerint egy, aki önmagától létezik, magának mindenre elégséges, láthatatlan, testetlen, véghetetlen, örökkévaló, minden dolognak, mind láthatóknak, mind láthatatlanoknak teremtője, a legfőbb jó, élő és mindent éltető és megtartó, mindenható és tökéletesen bölcs, kegyelmes vagy irgalmas, igazságos és igazmondó. A sokistenhittől pedig irtózunk, mert világosan meg van írva: az Úr, a mi Istenünk, egy Úr (5 Móz. 6:4). Én, az Úr vagyok a te Istened; ne legyenek néked idegen isteneid énelöttem (2 Móz. 20:2–3). Én vagyok az Úr és több nincsen. Nincs több Isten nálam, igaz Isten és megtartó nincs kívülem (Ésaías 45:5.21). Az Úr, az Úr, irgalmas és kegyelmes Isten, késedelmes a haragra, nagy irgalmasságú és igazságú stb. (2 Móz. 34:6).

(Isten személyében három.) Mindamelletl hisszük és tanítjuk, hogy ugyanebben a véghetetlen, egy és oszthatatlan Istenben elválaszthatatlanul és elegyítetlenül a következő személyek különböztethetők meg: Atya, Fiú és Szent Lélek, még pedig úgy, hogy az Atya öröktől fogva nemzette a Fiút, a Fiú emberi szóval ki nem fejezhető módon született, a Szent Lélek pedig mindkettőtől származik, még pedig öröktől fogva, és mindkettővel együtt imádandó, úgy, hogy nincs három Isten, hanem van három, ugyanazon lényegű, egyaránt örökkévaló és egyenlő méltóságú személy, amelyek megkülönböztethetők ugyan tulajdonságaik szerint és sorrendben megelőzik egyik a másikat, de nem

valamely egyenlőtlenség alapján. Mert ami a természetüket vagy lényegüket illeti, úgy függenek össze egymással, hogy ez a három egy Isten és közös egy isteni természete van az Atyának, Fiúnak és Szent Léleknek.

A személyek ilyen nyilvánvaló megkülönböztetését jelentette ki nekünk az Írás, amikor az angyal a szent szűznek egyebek között ezt mondja: A Szent Lélek száll tereád, és a Magasságosnak ereje árnyékoz meg téged; azért ami születik is, szentnek hivatik, Isten Fiának (Luk. 1:35). De Krisztus keresztelesekor is mennyből jövő szózat hallatszik Krisztusra vonatkozólag ezt mondván: Ez amaz én szerelmes fiam (Máté 3:17) és megjelenik a Szent Lélek is galamb képében (Ján. 1:32). Amikor pedig maga az Úr rendelte el a keresztséget, meghagyta, hogy az Atyának, a Fiúnak és a Szent Léleknek nevében kereszteljenek (Máté 28:19). Másutt is, az evangéliumban így szól: a Szent Lélek, akit az én nevében küld az Atya. Ugyanő ismét így szólt: Mikor pedig eljő majd a Vigasztaló, akit én küldök néktek az Atyától, az igazságnak Lelke, aki az Atyától származik, az tesz majd énrólam bizonyosságot (Ján. 14:26; 15:26). Egyszóval elfogadjuk az Apostoli hitvallást, mely minket az igaz hitre tanít.

(Eretnekségek.) Kárhozzatjuk tehát a zsidókat és a mohamedánokat és mindazokat, akik ezt a szentséges és imádandó Szentháromságot káromolják. Szintúgy kárhozzatunk minden olyan eretnekséget és eretneket, akik azt tanítják, hogy a Fiú és a Szent Lélek csak név szerint Isten, vagy hogy van a Szentháromságban teremtett és a másoknak szolgáló vagy alárendelt személy, szóval hogy van benne valami nem egyenlő, nagyobb vagy kisebb, testi vagy testileg elképzelt, jellemére vagy akaratára nézve különböző, vagy elegyített, vagy magábanálló elem; mintha a Fiú és a Szent Lélek csak elváltozásai és tulajdonságai volnának az egy Atya Istennek: ahogy a monarchianusok, a novatianusok, Praxeas, a patripassianusok, Sebellius, Samosatenus, Aetius, Macedonius, az anthropomorphiták, Arius és a hozzájuk hasonlóké vélekedtek.

IV. fejezet •

A bálványok, vagy Istennek, Krisztusnak és a szenteknek képei

(Isten képmásai.) Minthogy pedig az Isten láthatatlan lélek és véghetetlen valóság, bizonyára semmiféle művészettel vagy képpel nem ábrázolható ki. Ezért nem átválljuk az Írással Isten képmásait merő hazugságnak nevezni. Elvetjük tehát nemcsak a pogányok bálványait, hanem a keresztyének ábrázolatait is. (Krisztus képmásai.) Mert jóllehet Krisztus magára öltötte az emberi természetet, ezt nem azért tette, hogy a szobrászoknak és a festőknek legyen mit kiábrázolniuk. Kijelentette: nem azért jött, hogy a törvényt és a prófétákat eltörölje (Máté 5:17), de a törvény és a próféták tiltják a képeket (5 Móz. 4:15 skk., Ésaías 40:18). Azt mondta, hogy az ő testi jelenléte nem használna az egyháznak, * ellenben megígérte, hogy Lelkével mindig jelen lesz köztünk; ki hinné tehát, hogy testének kiábrázolása vagy képmása bármi hasznára volna a hívőknek? És minthogy bennünk lakozik az ő Lelke által, bizonyára Istennek temploma vagyunk (1 Kor. 3:16). Mi egyezése van Isten templomának bálványokkal (2 Kor. 6:16)? (A szentek képmásai.) És mikor azt látjuk, hogy a boldog lelkek és mennyei szentek, míg itt éltek, minden személyüknek szóló tiszteletet elhárítottak maguktól * és a szobrok ellen is harcoltak (Csel. 3:12 skk., 14:11 skk., Jel. 14:7, 22:9), vajon kicsoda előtt látszik valószínűnek, hogy a mennyei szenteknek és angyaloknak tetszenek a saját képeik, amelyek mellett térdre borulnak az emberek, megsüvegelik őket és a tisztelet más jeleivel is illetik?

Hogy pedig a hit dolgaiban oktassuk az embereket és figyelmüket Isten dolgaira és a saját üdvösségükre irányítsuk, evégből az Úr az evangélium hirdetését rendelte (Márk 16:15) és nem a festést vagy azt, hogy festéssel neveljük a népet; sákramentumokat is rendelt, de sehol nem rendelt szobrokat. (A köznép Szentírása.) Egyébként is bárhova fordítjuk is szemünket, mindenütt Isten élő és igazi teremtményei tűnnek elénk. Ha ezeket megfigyeljük, amint illik, akkor azok sokkal világosabban megindítják a nézőt, mint valamennyi emberalkotta képmás, vagy üres, mozdulatlan, erőtlén és holt kép együttvéve. Ezekről igazán mondotta a próféta: szemeik vannak, de nem látnak (Zsolt. 115:5 skk). (Lactantius.) Azért helyeseljük a régi írónak, Lactantiusnak * a véleményét, aki így szólt: Kétségtelen, hogy ahol kép van, ott nincs igaz vallás. (Epiphanius és Hieronymus.) Állítjuk, hogy ugyancsak helyesen járt el a boldog Epiphanius püspök, aki midőn a templom ajtajában talált egy függönyt, melyre Krisztusnak vagy valamely szentnek a képe volt festve, eltépte és leszedte azt, úgy látta ugyanis, hogy a Szentírás tekintélyével ellenkezik az, ha Krisztus egyházában emberi képmás függ és ezért meghagyta, hogy attól kezdve Krisztus

gyülekeztében ne függessenek fel olyan függönyöket, amelyek a mi vallásunkkal nem férnek össze, hanem inkább vétessék el az a megbotránkoztató dolog, amely méltatlan a Krisztus egyházához és a hívő néphez. Egyébként helyeseljük Szent Ágostonnak ezt a véleményét: Ne legyen a mi vallásunk emberi alkotásoknak a tisztelete; mert többet érnek azoknál maguk a mesterek, akik ilyeneket alkotnak, de azért őket sem kell vallásos tiszteletben részesítenünk. (Az igaz vallásról. 55. fej.)

V. fejezet. •

Hogyan imádjuk, tiszteljük és hívjuk segítségül Istent az egyetlen közbenjáró, a Jézus Krisztus által

(Egyedül az Istent kell imádni és tisztelni.) Tanítjuk, hogy csak az igaz Istent kell imádni és tisztelni. Ezt a tiszteletet nem osztjuk meg senkivel, Isten parancsolata szerint: Az Urat a te Istenedet imádd és csak néki szolgálj (Máté 4:10). Bizonyára minden próféta igen keményen ostromozta Izráel népét, valahányszor idegen isteneket, nemcsak az egy igaz Istent imádták és tisztelték. Tanítjuk, hogy Istent úgy kell imádni és tisztelni, ahogy maga tanított erre bennünket, azaz lélekben és igazságban (Ján. 4:23 sk.), nem valamely babonassággal, hanem őszinte szívvel, az ő Igéje szerint, nehogy valamikor ezt mondja nekünk: Ki kívánta azt tőletek? (Ésaiás 66:3; Jeremiás 7:22). Mert Pál apostol is azt mondja: Isten embereknek kezeitől nem tiszteltetik, mintha valami nélkül szükölködnék stb. (Csel. 17:25).

(Csak Istent kell segítségül hívni az egy Krisztus közbenjárásával.) Csak őt hívjuk segítségül életünk minden válságos helyzetében és viszontagságaiban, még pedig a mi egyetlen közbenjárónk és szószólónk, a Jézus Krisztus által. Ugyanis világos parancsot kaptunk erre: Hívj segítségül engem a nyomorúság idején, és megszabadítlak téged és te dicsőítesz engem (Zsolt. 50:15). De bőkezű ígéretet is tett nekünk az Úr mondván: Amit csak kérni fogtok az Atyától az én nevemben, megadja néktek (Ján. 16:23). Valamint: Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterheltettek, és én megnyugosztalak titeket (Máté 11:28). És minthogy meg van írva: Mi módon hívják segítségül azt, akiben nem hisznek (Róm. 10:14)? mi pedig az egy Istenben hiszünk, bizonyára egyedül Őt hívjuk segítségül, még pedig Krisztus által. Azt mondja az apostol: Egy az Isten, egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus (1 Tim. 2:5). Valamint: Ha valaki vétkezik, van szószólónk az Atyánál, az igaz Jézus Krisztus stb. (1 Ján. 2:1).

(A szenteket nem kell imádni, tisztelni, segítségül hívni.) Ezért a dicsőült mennyei lakókat vagy szenteket sem nem imádjuk, sem nem tiszteljük, sem segítségül nem hívjuk, sem őket az Atya előtt a mennyben szószólóinknak vagy

közbenjáróinknak el nem ismerjük. Elegendő ugyanis nekünk az Isten és a közbenjáró Krisztus és nem osztjuk meg másokkal az egyedül Istennek és az ő Fiának kijáró tiszteletet, amint ő világosan meg is mondotta: Dicsőségemet másnak nem adom (És. 42:8). És amit Péter mondott: Nem is adatott emberek között más név, mely által kellene nekünk megtartatnunk, mint a Krisztus neve (Csel. 4:12). Akik ebben hit által megnyugosznak, azok bizonyára nem keresnek Krisztuson kívül semmit. (A szenteknek kijáró és megadandó tisztelet.) De azért nem vetjük meg a szenteket, se nem vélekedünk róluk tiszteletlenül. Elismerjük ugyanis, hogy ők Krisztus élő tagjai, Isten barátai, akik dicsőségesen meggyőzték a testet és a világot. Szeretjük tehát őket, mint testvéreinket, sőt nagyra becsüljük is, ha nem is valamely imádásszerű tisztelettel, hanem róluk való tiszteletteljes vélekedéssel és méltó dicséretükkel. Utánozzuk is őket, mert mint hitüknek és jócselekedeteiknek utánczóit, valamint örök üdvösségüknek osztályostársai buzgó óhajtozással és vágyakozással sóvárgunk az örök Istennél velük együtt lakozni és velük együtt a Krisztusban örvendezni. És ebben a kérdésben helyeseljük Szent Ágostonnak ezt az igaz vallásról szóló művében kifejtett véleményét: „Ne legyen nekünk vallásunk a megholt emberek tisztelete. Mert ha szentül éltek, nem olyanok, hogy ilyen kitüntetést keressenek, hanem azt akarják, hogy mi is azt tiszteljük, akinek világossága által örvendeznek azon, hogy mi ugyanazért a pályabérért futunk. Úgy kell tehát őket tisztelnünk, mint utánczásra méltókat, nem pedig úgy imádnunk, mintha ezzel valamilyen vallási kötelességünknek tennénk eleget stb.”

(A szentek ereklyéi.) Még kevésbé hisszük, hogy a szentek földi maradványait imádni vagy tisztelni kellene. Azok a régi szentek úgy vélték, eléggé megbecsülik az ő halottaikat, ha tisztességesen elföldelik tetemeiket, miután lelkül a mennybe költözött és az ősök mindennél nemesebb ereklyéinek tartották azoknak jócselekedeteit, tudományát és hitét. Ezeket magasztalták as holtak dicséretével és ezeket törekedtek kiábrázolni a maguk földi életében.

(Egyedül Isten nevére kell esküdni.) Ugyanezek a régiek csak az egy Jehova Isten nevére esküdtek, ahogy azt az isteni törvény megparancsolta; mint ahogy az megtiltotta, hogy idegen istenek nevére esküdjünk (5 Móz. 10:20; 2 Móz. 23:13) *, úgy nem tesszük le a szentekre követelt esküt sem. Elvetjük tehát mindezekben azt a tanítást, mely a mennyei szenteknek kelleténél többet tulajdonít.

VI. fejezet •

Az isteni gondviselés

(Az isteni gondviselés igazgat mindent.) Hisszük, hogy ennek a bölcs, örökkévaló és mindenható istennek a gondviselése tart fenn és igazgat mindent égen, földön és minden teremtményben. Erről tesz ugyanis bizonyosságot Dávid mondván: Felmagasztaltatott az Úr minden pogány nép felett; dicsősége túl van az egeken. Kicsoda hasonló az Úrhoz, a mi Istenünkhöz, aki a magasságban lakozik? Aki magát megalázva tekint szét mennyen és földön (Zsolt. 113:4 skk). Másutt pedig így szól: Minden utamat jól tudod. Mikor még nyelvemen sincs a szó, immár egészen érted azt, Uram! (Zsolt. 139:3 sk.) – Ezt bizonyítja Pál apostol is mondván: Ő benne élünk, mozgunk és vagyunk (Csel. 17:28) és: Őtőle, Őáltala és Őreá nézve vannak mindenek (Róm. 11:36). – Tehát nagyon helyesen és a Szentírás szerint jelentette ki Ágoston a Lib. de Agone Christi Cap. 8-ban: „Az Úr mondta: Nemde két verebecskét meg lehet venni egy kis fillérért (Máté 10:29)? És egy sem esik azok közül a földre a ti Atyátok akarata nélkül! – E szavaival arra akart rámutatni, hogy még azt is, aminek a legkisebb jelentőséget tulajdonítanak az emberek, az Úr mindenhatósága igazgatja. Mert az, aki maga volt az Igazság, aki szerint még hajunk szálai is számon vannak, * azt mondja, hogy mind az égi madarakat Ő táplálja, mind a mező liliomait Ő ruházza” stb. (Máté 6:26 sk).

(Az epikureusok.) Elítéljük tehát az epikureusokat, akik tagadják az isteni gondviselést és mindazokat, akik káromlást szólva azt mondják, hogy az Isten az ég távoli magasságaiban lakik és minket és a mi dolgaikat sem nem látja, sem nem törődik velük. Elítélte ezeket Dávid is, a királyi próféta, amikor ezt mondta: Uram, meddig még, meddig örvendeznek a hitetlenek? És ezt mondják: Nem látja az Úr és nem veszi észre a Jákób Istene! Esméljete ti bolondok a nép között! És ti balgatagok mikor tértek eszetekre? Aki a fület plántálta, avagy nem hall-e? És aki a szemet formálta, avagy nem lát-e? (Zsolt. 94:3.7–9.)

(Az eszközöket nem kell megvetni.) Közben azonban azokat az eszközöket, melyek által működik az isteni gondviselés, nem vetjük meg mint haszontalanokat, hanem azt valljuk, hogy ezekhez annyira kell alkalmazkodnunk, amennyire azt nekünk Isten igéje ajánlja. Ezért helytelenítjük azoknak a meggondolatlan beszédét, akik azt mondják: Ha minden Isten gondviselése által történik, bizonyára hiábavalók a mi próbálkozásaink és törekvéseink. Elég, ha mindent az isteni gondviselésre bízunk eligazítás végett és nincs okunk arra, hogy bármi gondot okozzon nekünk, vagy bármit is tegyünk. Mert ámbár Pál apostol tudta, hogy annak az Istennek a gondviselésével hajózik, aki maga megmondta neki: Rómában is bizonyosságot

kell tenned (Csel. 23:11) – és aki ezenfelül megígérte, hogy egy lélek sem vész el közületek, se nem esik le egy hajszál sem a fejetekről (Csel. 27:24.34); mégis, amikor a hajósok el akartak szökni, ugyanez a Pál így szólt a századoshoz és a katonákhoz: Ha ezek a hajóban nem maradnak, ti meg nem szabadulhattok (Csel. 27:31). Mert az az Isten, aki bármely dolognak megszabta a végét, megszabta az elejét is, meg azokat az eszközöket is, melyek által azt véghez vihetik az emberek.

A pogányok egyes dolgokat a vak szerencsének és a véletlennek tulajdonítanak, de Jakab apostol nem akarja, hogy azt mondjuk: Ma vagy holnap elmegyünk ama városba és kalmárkodunk, hanem hozzáteszi: Ha az Úr akarja és élünk, ím ezt vagy amaszt fogjuk cselekedni (Jakab 4:13.15). Ágoston is így szól: „Mindaz, ami a balgatagoknak úgy látszik, hogy a természetben véletlenül történik, csak az Ő szavának engedelmeskedik: mert minden az Ő parancsára történik” (Enarr. in Psalm. 148). Így talán véletlen dolognak látszott, hogy Saul, atyja szamarait keresve, összetalálkozott Sámuel prófétával, de az Úr már előbb megmondta a prófétának: Holnap ilyenkor küldök hozzád egy embert a Benjámin földéről stb. (1 Sám. 9:16).

VII. fejezet •

A mindenség teremtése, az angyalok, az ördög és az ember

(Az Isten teremtett mindent.) Ez a jó és mindenható Isten teremtett mindent, a látható és láthatatlan dolgokat egyaránt az Ő örökkévaló Igéje által, és azokat meg is tartja az Ő örökkévaló Lelke által, mint ahogy Dávid is bizonyosságot tesz erről, mondván: Az Úr szavára lettek az egek és szájának leheletére minden seregök (Zsolt. 33:6). Mindaz, amit teremtett az Isten, ahogy az Írás mondja, igen jó volt és az ember hasznára és használatára teremtett. * Azt mondjuk pedig, hogy mindez egy Ősoktól eredt.

(A manicheusok és a marcioniták.) Elítéljük tehát a manicheusokat és a marcionitákat, akik istentelenül azt találták ki, hogy a jónak és rossznak két, önállóan létező valósága és természete van, szintúgy két ősök és két egymással szembenálló Isten, egy jó meg egy gonosz.

(Az angyalokról és az ördögről.) Valamennyi teremtmény közül kiválnak az angyalok és az emberek. Az angyalokról kijelenti a Szentírás: Aki a szeleket teszi követeivé, a lángoló tüzet szolgálóivá (Zsolt. 104:4). Továbbá: Avagy nem szolgáló lelkek-e mindazok, elküldve szolgálatra azokért, akik örökölni fogják az idvességet? (Zsid. 1:14). – Maga pedig az Úr Jézus ezt állítja az ördögről: Az emberlő volt kezdettől fogva – úgymond – és nem állott meg az igazságban, mert nincsen őbenne igazság. Mikor hazugságot szól, a sajátjából szól; mert

hazug és hazugság atyja (Ján. 8:44). Valljuk tehát, hogy némely angyal megmaradt ugyan az engedelmességben és az Isten és az emberek hűséges szolgálatára van kiküldve; * mások azonban önhibájukból elbuktak és romlásba zuhantak és minden jónak és a híveknek ellenségeivé lettek stb.*

(Az emberről.) Az emberről pedig azt mondja a Szentírás, hogy kezdetben jónak teremtett Isten képére és hasonlatosságára, * hogy Isten helyezteté őt az Éden kertjébe és mindent lábai alá vetett (1 Mózes 2). – Ezt magasztalja Dávid oly fenségesen a 8. zsoltárban. – Adott neki ezenfelül házastársat és megáldá őket. – Valljuk pedig, hogy az ember egy személyben két különböző valóságból áll, még pedig halhatatlan lélekből, mely a testtől megválva sem nem szunnyad el, sem nem pusztul el; és halandó testből, amely azonban az utolsó ítéletkor halottaiból fel fog támadni, hogy azután az egész ember vagy életben, vagy halálban maradjon meg örökké.

(Szepták.) Elítélünk mindenkit, aki kigúnyolja, vagy körmönfont érvelésekkel kétségbevonja a lélek halhatatlanságát, vagy azt állítja, hogy a lélek elszunnyad vagy része Istennek. Egyszóval elítéljük mindazoknak mindenféle vélekedését, akik másképpen gondolkoznak a teremtéstől, az angyalokról, az ördögökről és az emberről, mint ahogy azt Krisztus apostoli egyháza a Szentírásból előnkbe adja.

VIII. fejezet •

Az ember elbukása, a bűn és a bűn oka

(Az ember elbukása.) Kezdetben az Isten az embert a maga képére igazságban és valóságos szentségben jónak és igaznak teremtette; de az ember a kigyó ösztönzésére és a saját hibájából a jóságtól és igazságtól elszakadva a bűnnek, a halálnak és különféle nyomorúságoknak lett martaléka. És amilyen lett a bűneset következtében, olyanok mindazok, akik tőle származtak, tudniillik a bűnnek, a halálnak és a különféle nyomorúságoknak martalékai.

(A bűn.) A bűnön pedig értjük az embernek azt a veleszületett és első szüleinktől mindnyájunkra átszármazott vagy elterjedt romlottságát, amely miatt gonosz kívánságokba merülve, a jótól elfordulva és minden rosszra hajolva, mindenféle gonoszossággal, Isten iránti bizalmatlansággal, megvetéssel és gyűlölettel eltelve magunktól semmi jót nem tehetünk, még csak nem is gondolhatunk. * Sőt amint múlnak az évek, Isten törvénye ellen való gonosz gondolatainkkal, szavainkkal és tetteinkkel rossz fához illő romlott gyümölcsöket termünk (Máté 12:33 skk.); ezért érdemünk szerint Isten haragját magunkra vonva igazságos büntetései alá vagyunk vetve, és így Isten

teljességgel eltaszított volna magától mindnyájunkat, ha a Szabadító Krisztus vissza nem vitt volna hozzá.

(A halál.) A halálon azért nemcsak a testi halált értjük, amelyet bűneinkért egyszer mindnyájunknak el kell szenvednünk, hanem azokat az örökké tartó büntetéseket is, melyek bűneinkért és romlottságunkért kijárnak nekünk. Mert Pál apostol ezt mondja: Holtak valánk a mi vétkeink és bűneink miatt és természet szerint haragnak fiai valánk, mint egyebek is; de az Isten gazdag lévén irgalmasságban, az Ő nagy szerelméből, mellyel minket szeretett, minket, kik meg voltunk halva a vétkek miatt, megelevenített együtt a Krisztussal (Ef. 2:1 skk). Továbbá: Miképpen egy ember által jött be a világra a bűn, és a bűn által a halál, és akképpen a halál minden emberre elhatott, mivelhogy mindenk vétkeztek... (Róm. 5:12).

(Az eredendő bűn.) Valljuk tehát, hogy minden emberben van eredendő bűn; (A cselekedeti bűnök.) valljuk azt is, hogy minden más bűn, amely ebből ered, valóban bűn és annak is mondjuk, bármi legyen is a neve, akár halálos, akár bocsánatos bűn, akár az ún. Szent Lélek elleni bűn, mely nem nyer bocsánatot soha (Márk 3:29, Ján. 5:16). Valljuk azt is, hogy a bűnök nem egyenlők, jóllehet a romlottságnak és a hitetlenségnek ugyanabból a forrásából erednek, de némelyek súlyosabbak, mint mások, ahogy az Úr mondta: könnyebb lesz a Sodoma és a Gomora földjének dolga, mint annak a városnak, mely az evangélium igéje elől elzárkózik (Máté 10:14 sk; 11:20 skk).

(Szepták.) Elítéljük tehát mindazokat, akik ezekkel ellenkező dolgokat tanítottak, elsősorban Pelagiust és a pelagianusokat a jovinianistákkal egyetemben, akik, mint a sztoikusok, minden bünt egyenlőnek tartanak. Ebben a kérdésben mindenben egyetértünk Szent Ágostonnal, aki a maga felfogását és annak védelmét a Szentírásból merítette.

(Isten nem oka a bűnnek és mennyiben mondható el róla, hogy megkeményít.) Elítéljük ezenkívül Florinust és Blasiust, akik ellen Irenaeus is írt, és mindazokat, akik Istent teszik meg a bűn okozójává, pedig világosan meg van írva: Nem olyan Isten vagy te, aki hamisságban gyönyörködnél: gyűlölsz te minden bünt cselekedőt. Elveszted, akik hazugságot szólnak (Zsolt. 5:5 skk). És másutt: Mikor az ördög hazugságot szól, a sajátjából szól; mert hazug és hazugságnak atyja (Ján. 8:44). De mimagunkban is éppen elég vétek és romlottság van, nem szükséges tehát, hogy Isten öntsön belénk új vagy több gonoszságot. Ezért, amikor azt mondja a Szentírás, hogy az Isten megkeményít, elvakít vagy elvetemült gondolkodásra ad át valakit, azt úgy kell érteni, hogy Isten igazságos ítéletképpen cselekszi ezt mint igaz Bíró és a bűn megtorlója. Végül valahányszor azt olvassuk vagy úgy látjuk a Szentírásból, hogy Isten

valami rosszat cselekszik, * ezt nem azért mondja a Szentírás, mintha nem az ember tenné a rosszat, hanem azért, mert Isten engedi és nem akadályozza meg, igaz ítéletéből, pedig ha akarta volna, megakadályozhatta volna; vagy mert jóra használja fel az emberi bűnt, mint József testvéreinek a bűnét; vagy mert úgy igazgatja a bűnöket, hogy kelleténél messzebbre ne törjenek ki és el ne szabaduljanak. Augustinus ezt írja Enchiridion című művében: „Titokzatos és kibeszélhetetlen módon nem történik az ő akaratán kívül az sem, ami az ő akarata ellen történik. Mert nem történnék meg, ha nem hagyná, hogy megtörténjék. És nem akaratlanul engedi meg, hanem akarva. És jó létére nem hagyná, hogy megtörténjék a rossz, ha mint mindenható nem tudna a rosszból is jót kihozni.”

(Kíváncsiskodó kérdések.) A többi kérdést pedig, mint például: akarta-e Isten Ádám bukását, vagy készítette-e a bukásra, vagy miért nem akadályozta meg a bukást? és más hasonló kérdéseket a hiábavaló kérdések közé soroljuk (ha csak nem kényszerít az eretnekek vagy más okvetetlenkedő emberek gonoszsága arra, hogy ezeket is Isten ígéjéből magyarázzuk meg, mint ahogy azt nem ritkán az egyház kegyes tanítói tették). Elég azt tudnunk, hogy az Úr megtiltotta, hogy az ember egyék a tiltott gyümölcsből és tilalmának áthágását meg is büntette; de még a rossz is, ami megtörténik, nem az Isten gondviselése, akarata és hatalma szempontjából rossz, hanem a Sátán és a mi, Isten akaratával ellenkező akaratunk szempontjából.

IX. fejezet •

Van-e szabad akarat és mire képes az ember?

Ebben a kérdésben, mely az egyházban mindig sok vitatkozást szült, azt tanítjuk, hogy az embernek háromféle állapotát kell fontolóra vennünk. (Milyen volt az ember a bűneset előtt.) Először, hogy milyen volt az ember a bűneset előtt, tudniillik igaz és szabad, aki mind a jóban megmaradhatott, mind a rosszra hajolhatott volna; de a rosszra hajlott és ezáltal mind magát, mind az egész emberi nemzetséget – mint előbb montuk – bűnbe és halálba döntötte.

(Milyen volt az ember a bűneset után.) Ezután azt kell fontolóra vennünk, milyen volt az ember a bűneset után. Nem vesztette el ugyan értelmét vagy akaratát az ember, nem is változott kővé vagy fatuskóvá, de azok a tulajdonságai úgy megváltoztak és megerőtlenedtek benne, hogy nem képesek többé arra, amire képesek voltak a bűneset előtt. Értelme ugyanis elhomályosult, akarata pedig szabad akaratból szolgai akarattá lett. Mert nem nem-akarva, hanem akarva szolgál a bűnnek, hiszen az akaratot ezért mondjuk akaratnak.

(Az ember önként teszi a rosszat.) Tehát ami a rosszat vagy bűnt illeti, az ember nem az Istentől vagy ördögtől kényszerítve, hanem a maga jószántából teszi a rosszat és ennyiben teljesen szabad akaratú. Az sem szünteti meg az embernek a rosszra való szabadságát, hogy – amit nem ritkán látunk – az embernek leggonoszabb tetteit és szándékait meggátolja Isten abban, hogy célt érjenek; hanem Isten a maga hatalmával csupán azt akadályozza meg, amit az ember egyébként szabadon határozott. Mint ahogy József testvérei szabadon határozzák el József elpusztítását, de nem tudják végrehajtani, mert Isten másként látta jónak.

(Az ember nem tud magától jót tenni.) Ami pedig a jót és az erényeket illeti, az ember értelme magától nem ítél helyesen Isten dolgairól. A Szentírás evangéliumi és apostoli része ugyanis mindnyájunktól, akik csak üdvözülni szeretnénk, újjászületést kíván. Ezért nekünk az Ádám-tól való első születésünk az üdvösség dolgában mit sem használ. Pál apostol szerint érzéki ember nem foghatja meg az Isten lelkének dolgait stb. (1 Kor. 2:14). Ugyanő tagadja másutt, mintha magunktól alkalmasak volnánk valamit jót gondolni (2 Kor. 3:5). Az pedig ismeretes, hogy az akarat vezére az értelem vagy ész. Minthogy pedig a vezér vak, világos, hogy mennyire jut el az akarat. Ezért a még újjá nem született embernek nincs semmi szabad akarata a jóra, nincs semmi ereje a jó véghezvitelére. Az Úr azt mondja az evangéliumban: Bizony, bizony mondom néktek, hogy mindaz, aki bűnt cselekszik, szolgálja a bűnnek (Ján. 8:34). És Pál apostol szerint a test gondolata ellenségeskedés Isten ellen; minthogy az Isten törvényének nem engedelmeskedik, mert nem is teheti (Róm. 8:7).

(Az e világi tudás.) Egyébként a földi dolgokhoz a bűnbeesett embernek is van valamelyes értelme, mert irgalmasságból meghagyta neki az Isten az elmét, bár az nagyon különbözik attól, ami a bűneset előtt volt az emberben. Parancsolja is Isten, hogy elménket kiműveljük, egyszersmind talentumokat és előmenetelt is ad ehhez. És nyilvánvaló, hogy Isten áldása nélkül semmire sem megyünk a tudományokban. Valóban az Írás minden tudományt az Istentől származtat.* Még a pogányok is a tudományok eredetét, mint azoknak feltalálói, az istenekre vezették vissza.

(Milyen képességeik vannak azoknak, akik újjászülettek és hogyan van szabad akaratuk?) Végül meg kell vizsgálnunk, vajon az újjászületteknek van-e szabad akaratuk, s ha igen, mennyiben. Az újjászületésben az értelem megvilágosodik a Szent Lélek által, hogy Istennek mind titkait, mind akaratát megértse. Magát az akaratot is nemcsak megváltoztatja a Szent Lélek, hanem fel is ruházza oly képességekkel, hogy önként akarja és tehesse a jót (Róm. 8:1 skk). Ha ezt nem fogadnánk el, megtagadnánk a keresztyén szabadságot és

behoznánk a törvénynek való szolgaságot. De a próféta is így beszélteti az Istent: Törvényemet az ő belsejükbé helyezem és az ő szívükbe írom be (Jer. 31:33; Ez. 36:26 sk). Az Úr is ezt mondja az evangéliumban: Ha a Fiú megszabadít titeket, valósággal szabadok lesztek (Ján. 8:36). Pál apostol is így szól a filippibeliekhez: Néktek adatott az a kegyelem a Krisztusért, nemcsak hogy higgyetek Őbenne, hanem hogy szenvedjétek is Őérette (Fil. 1:29). Továbbá: Meg lévén győződve arról, hogy aki elkezdette bennetek a jó dolgot, elvégzi a Krisztus Jézusnak napjáig (Fil. 1:6). Valamint: Isten az, aki munkálja bennetek mind az akarást, mind a munkálást jókedvéből (Fil. 2:13).

(Azok, akik újjászülettek, cselekvőleg működnek, nemcsak szenvedőleg.) Itt azonban, úgy véljük, két dolgot nem szabad figyelmen kívül hagynunk: Először, hogy azok, akik újjászülettek, a jónak választásában és végrehajtásában nemcsak szenvedőleg, hanem cselekvőleg is részt vesznek. Arra cselekedtetni ugyanis őket Isten, hogy maguk cselekdjék azt, amit tesznek. Mert helyesen hivatkozik arra Ágoston, hogy Istent a mi segítőnknek mondja a Szentírás.* Már pedig csak annak lehet segíteni, aki valamit csinál. A manicheusok megfosztották az embert minden cselekvéstől és mintegy kővé és fatuskóvá tették.

(Az újjászülettekben erőtelen a szabad akarat.) Másodszor nem szabad elfelejtenünk, hogy azokban, akik újjászülettek, megmarad a gyarlóság. Minthogy ugyanis bennünk lakozik a bűn és a test az újjászületett emberben mind életünk végéig tusakodik a Lélek ellen, nem egykönnyen viszik véghez az újjászülettek azt, amit elhatároztak. Ezt az apostol is megerősíti a Róm. 7-ben és a Gal. 5-ben. Így hát erőtelen ez a mi szabad akaratunk, az óembernek, vagyis a velünk született emberi romlottságnak bennünk egészen életünk végéig továbbélő maradványai miatt. Minthogy azonban a testiség ereje és az óember maradványai nem olyan hathatósak, hogy egészen megoltanák a Lélek munkáját, ezért mondhatók szabadoknak a hívők, de csak úgy, hogy elismerik gyarlóságukat és egyáltalában nem kérkednek szabad akaratukkal. Ugyanis a hívők lelkének sohasem szabad elfelejtenie azt, amit nem győz eleget hangoztatni Szent Ágoston Pál apostol alapján: Mid van ugyanis, amit nem kaptál volna? Ha pedig úgy kaptad, mit dicsekedel, mintha nem kaptad volna? Ezekhez járul még az is, hogy nem mindjárt teljesül az, amit elhatároztunk. A dolgok kimenetele ugyanis Isten kezében van. Ezért kéri Pál apostol az Urat, hogy vigye jó végre az ő útját (Róm. 1:10). Ezért hát ez okból is erőtelen a szabad akarat.

(A külső dolgokban szabadok vagyunk.) Egyébként senki sem tagadja, hogy külső dolgokban mind az újjá született, mind az újjá nem született

embernek van szabad akarata. Mert az embernek közös tulajdonsága más élőlényekkel (melyeknél nem alábbvaló), hogy egyes dolgokat akar, másokat nem akar. Így beszélhet vagy hallgathat, házából kiléphet vagy otthon maradhat stb. De még itt is mindig figyelembe kell vennünk Isten hatalmát: ez okozza azt, hogy Bálám nem tudott oda eljutni, ahova akart, sem Zakariás a templomból visszatérve nem tudott beszélni, holott akart.

(Eretnekségek.) Elítéljük ebben a kérdésben a manicheusokat, akik tagadják, hogy a jó embernek szabad akaratából volt a rossznak a kezdete. De elítéljük a pelagiánusokat is, akik azt mondják, hogy a megromlott embernek elégséges mértékben van szabad akarata a parancsolt jónak megtételére. Mindkettőjüket megcáfolja a Szentírás, mely amazoknak ezt mondja: Teremté Isten az embert igaznak; * ezeknek meg azt mondja: Ha a Fiú megszabadít titeket, valósággal szabadok lesztek. *

X. fejezet •

Isten eleveelrendelése és a szentek kiválasztása

(Isten választ ki bennünket kegyelemből.) Isten szabadon és ingyen kegyelemből, minden emberi tekintet nélkül öröktől fogva elrendelte vagy kiválasztotta azokat a szenteket, akiket üdvözíteni akar Krisztusban, Pál apostolnak ama kijelentése szerint: Isten magának kiválasztott minket Ő benne világ teremtése előtt (Ef. 1:4). Továbbá: Aki megtartott minket és hívott szent hívással, nem a mi cselekedeteink szerint, hanem az ő saját végzése és kegyelme szerint, mely adatott nekünk Krisztus Jézusban örök időknél előtte, megjelentetett pedig most a mi Megtartónknak, Jézus Krisztusnak megjelenése által (2 Tim. 1:9 sk).

(Isten Krisztusban választott ki vagy rendelt el bennünket eleve az üdvösségre.) Tehát nem közvetlenül, de nem is valamely érdemünkért, hanem Krisztusban s Krisztusért választott ki bennünket az Isten, hogy akik már hit által Krisztusba vannak beoltva, ugyanazok legyenek a kiválasztottak is; az elvetettek pedig azok, akik Krisztuson kívül vannak, az apostolnak ama mondása szerint: Kísértsétek meg magatokat, ha a hitben vagytok-é? Magatokat próbáljátok meg. Avagy nem ismeritek-é magatokat, hogy Jézus Krisztus bennetek van? Kivévéen ha méltatlanok vagytok (2 Kor. 13:5).

(Bizonyos célra választott ki bennünket.) Végül pedig Isten a szenteket Krisztusban bizonyos célra választotta ki, melyet eképpen fejt ki az apostol: Kiválasztott minket Őbenne, hogy legyünk mi szentek és feddhetetlenek Ő előtte szeretet által. Eleve elhatározván, hogy minket a maga fiaivá fogad Jézus

Krisztus által az Ő akaratjának jókedve szerint, kegyelme dicsőségének magasztalására (Ef. 1:4 skk).

(Legyünk jó reménységgel mindenkiről.) És jóllehet Isten tudja, kik az övéi és egyhelyt említés történik a kiválasztottak csekély számáról, mégis mindenkire nézve jó reménységgel kell lennünk és senkit sem szabad vakmerően az elvetettek közé számlálnunk. Legalább is Pál apostol ezt mondja a filippibelieknek: Hálát adok az én Istenemnek minden tirólatok való emlékezésében (szól pedig itt az egész filippibeli gyülekezetről), mivelhogy részt vettetek az evangéliom ügyében, meg lévén győződve arról, hogy aki elkezdette bennetek a jó dolgot, elvégzi Krisztus Jézusnak napjáig: amint hogy méltó, hogy én ilyen értelemben legyek mindenitek felől (Fil. 1:3 skk). – (Vajon kevesen vannak-e a választottak?) és midőn megkérdezték az Urat a Luk. 13. szerint: Avagy kevesen vannak-é, akik idvezülnek? nem válaszolt erre az Úr és nem mondta meg, vajon kevesen vagy sokan lesznek-e azok, akik idvezülnek vagy elvesznek, hanem inkább arra buzdított, hogy kiki igyekezzék bemenni a szoros kapun. Mintha azt mondaná: nem a ti dolgotok ezekről felettébb kíváncsian tudakozódni, hanem inkább arra törekedjete, hogy az egyenes úton bejussatok a mennybe.

(Mit kell elítélnünk ebben a kérdésben.) Ezért nem helyeseljük némelyeknek istentelen kijelentéseit, akik ezt mondják: Kevesen vannak a választottak, és minthogy nem bizonyos, vajon én is ama kevesek közé tartozom-e vagy sem kedvem szerint élek. Mások viszont így beszélnek: Ha Isten eleve üdvösségre rendelt vagy kiválasztott, akkor semmi sem fog útjában állni az én bizonyosan eldöntött üdvösségemnek, bármit cselekszem is. Ha pedig az elvetettek közé tartozom, semmiféle hit vagy bűnbánat nem segít rajtam, minthogy Isten végzését nem lehet megváltoztatni; nincs hát értelme semmiféle tanításnak vagy intésnek. Ezek ellen harcol Pál apostolnak ez a kijelentése: Az Úr szolgája legyen tanításra alkalmas, türelmes, aki szelíden fenyíti az ellenszegülőket; ha talán adna nékik az Isten megtérést az igazság megismerésére, és felocsudnának az ördög töréből foglyokká tétetvén az Úr szolgája által az Isten akaratára (2 Tim. 2:23 skk). – (Nem hiábavalók az intelmek, bár az üdvösség kiválasztás dolga.) De Ágoston* is rámutat arra, hogy mindkét dolgot hirdetni kell: mind Isten szabadon kiválasztó és eleveelrendelő kegyelmét, mint az üdvösséges intéseket és tanításokat. (Vajon ki vagyunk-e választva.) Nem értünk tehát egyet azokkal, akik Krisztuson kívül kérdezik, vajon öröktől fogva ki vannak-e választva és mit határozott róluk Isten öröktől fogva. Mert az evangélium prédikálását kell hallgatni és annak kell hinni és kétségtelennek kell tartani, hogy ha hiszel és Krisztusban vagy, akkor kiválasztott vagy. Az Atya ugyanis eleveelrendelésének örök tanácsát, ahogy azt

az imént Pál apostolból (2 Tim. 1) kimutattam, Krisztusban tette számunkra nyilvánvalóvá. Mindenekelőtt tehát azt kell tanítanunk és meggondolnunk, hogy az Atyának mily nagy szeretete jelent meg irántunk Krisztusban; arra kell hallgatnunk, mit hirdet nekünk maga az Úr napról napra az evangéliumban, hogyan hívogat mondván: Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterhelgettetek és én megnyugosztalak titeket (Máté 11:28). Úgy szerette Isten e világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy valaki hiszen őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen (Ján. 3:16). Valamint: A ti mennyei Atyátok nem akarja, hogy egy is elveszen e kicsinyek közül (Máté 18:14). – Krisztus tehát az a tükör, melyben eleveelrendelésünket szemléljük. Ha közösségünk van Krisztussal és ő igaz hitben a miénk, mi pedig az övéi vagyunk, akkor elég világos és erős bizonyosságunk lesz arról, hogy be vagyunk írva az élet könyvébe.

(Az eleveelrendelés kísértése.) Az eleveelrendeléssel kapcsolatos kísértésünkben, melynél alig van más veszedelmesebb kísértés, vigasztaljon minket az, hogy Isten ígéretei egyetemesen szólnak a hívőknek, mert maga mondja: Kérjétek és megadatik néktek. Mert aki kér, mind kap (Luk. 11:9 sk). Továbbá az, hogy Isten egyetemes anyaszentegyházával így imádkozunk: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben* – és hogy a keresztség által beoltattunk a Krisztus testébe* és hogy az anyaszentegyházban gyakran tápláltatunk az ő testével és vérével az örök életre. Így megerősítve Pál apostol utasítása szerint az a mi dolgunk, hogy félelemmel és rettegéssel vigyük véghez a mi üdvösségünket.*

XI. fejezet •

Jézus Krisztus igaz Isten és ember, a világ egyetlen üdvözítője

(Krisztus igaz Isten.) Hisszük továbbá és tanítjuk, hogy Istennek Fiát, a mi Urunkat, a Jézus Krisztust öröktől fogva eleve elrendelte és kijelölte az Atya e világ megváltójának. Hisszük azt is, hogy ő nemcsak akkor született, mikor Szűz Máriától testet öltött magára, sem nem csupán e világ fundamentumának felvettetése előtt, hanem az egész örökkévalóság előtt, mégpedig az Atyától, kibeszélhetetlen módon. Mert Ésaías azt mondta: Az ő nemzetségét kicsoda beszélhetné meg? (Ésaías 53:8). – Mikeás pedig: Az ő származása eleitől fogva, öröktől fogva van (Mikeás 5:2) – Mert János is azt mondja az evangéliumban: Kezdetben vala az Ige; és az Ige vala az Istennél, és Isten vala az Ige (Ján. 1:1). – Ezért a Fiú istensége szerint egyenlőképpen örökkévaló és egylényegű az Atyával, valóságos Isten (Fil. 2:11), nem elnevezés vagy fiúvá fogadtatás vagy bizonyos felmagasztaltatás révén, hanem lényegénél és természeténél fogva, amint ugyancsak János apostol mondta: Ez az igaz Isten és az örök élet (1 Ján. 5:20). Pál apostol is így beszélt: A Fiút tette mindenek örökösévé, aki által a

világot is teremtette, aki az ő dicsőségének visszatükröződése, és az ő valóságának képmása, aki hatalma szavával fenntartja a mindenséget (Zsid. 1:2 sk). – Mert az evangéliumban maga az Úr is ezt mondta: Most te dicsőíts meg engem, Atyám, te magadnál azzal a dicsőséggel, amellyel bírtam tenálad a világ létele előtt (Ján. 17:5). Mert az evangéliumban másutt is írva található: meg akarták őt ölni a zsidók, mivel az Istent saját Atyjának mondotta, egyenlővé tévén magát az Istennel (Ján. 5:18).

(Szepták.) Útálattal elvetjük tehát Ariusnak és minden arianusnak az Isten Fia elleni kárhozatos tanítását, különösen pedig a spanyol Servet Mihálynak és minden követőjének káromlásait, amelyeket Isten Fia ellen a Sátán általuk mintegy a pokolból hozott elő és szemérmetlenül és istentelenül hinteget szerte a világba.

(Krisztus valóságos ember, akinek valóságos teste van.) Hisszük és tanítjuk, hogy az örökkévaló Istennek ugyanez az örökkévaló Fia embernek fiává is lett, Ábrahám és Dávid magvából, nem férfiúnak indulatából, mint Ebion mondta, hanem úgy, hogy a legtisztább módon a Szent Lélektől fogantatott és a mindenkor Szűz Máriától született, ahogy azt nekünk tüzetesen elmagyarázza az evangéliumi történet (Máté 1). Pál apostol is ezt mondja: Nem angyalokat karolt fel, hanem az Ábrahám magvát karolta fel.* János apostol szintén így beszél: Valamely lélek nem vallja Jézust testben megjelent Krisztusnak, nincsen az Istentől.* Tehát Krisztus teste nem volt jelenésszerű,* sem mennyből aláhozott test, mint ahogy Valentinus és Marcion képzelődött róla. (Krisztusban értelmes lélek volt.) Továbbá a mi Urunk Jézus Krisztusnak a lelke nem volt érzékelés és értelem nélkül való, ahogy Appolinaris gondolta, sem a teste lélek nélkül való, ahogy Eunomius tanította, hanem értelmes lelke és érzékelő teste volt és ez érzékek által szenvedésének idején valóságos fájdalmakat állott ki, amint erről maga is bizonyosságot tett mondván: Felette igen szomorú az én lelkem mind halálig (Máté 26:38). És: Most az én lelkem háborog (Ján. 12:27).

(Két természet van Krisztusban.) Megkülönböztetünk tehát a mi Urunkban, a Jézus Krisztusban két természetet vagy lényezetet, egy istenit meg egy emberit (Zsid. 2) és azt mondjuk, hogy ezek úgy kapcsolódtak össze vagy egyesültek egymással, hogy sem egymásba nem olvadtak, sem össze nem zavarodtak, sem össze nem elegyedtek, hanem megtartván természetük sajátosságait egy személyben egyesültek, vagy kapcsolódtak össze. (Nem két, hanem egy Krisztus van.) Így hát egy Úr Krisztust imádunk, nem kettőt; egyet, mondom, aki valóságos Isten és ember és aki isteni természete szerint az Atyával, emberi természete szerint pedig velünk emberekkel egylényegű és hozzánk mindenben

hasznos, kivéve a bűnt (Zsid. 4:15). (Szepták.) Mint ahogy utálattal elvetjük azt a nestori tanítást, mely az egy Krisztusból kettőt csinál és személyének egységét felbontja, ugyanúgy teljességgel kárhozzatjuk Eutychesnek és a monothelétáknak vagy monophysitáknak örültségét, akik az emberi természet tulajdonságait kiküszöbölik Krisztus személyéből.

(Krisztus isteni természete nem szenvedett, sem emberi természete nincs jelen mindenütt.) Tehát egyáltalában nem tanítjuk azt, hogy Krisztusban az isteni természet szenvedett, vagy hogy Krisztus emberi természete szerint még mindig itt van ezen a világon, sőt mindenüttjelenvaló. Mert nem is gondolunk és nem is tanítunk olyasmit, hogy Krisztus testének a valósága a megdicsőüléstől kezdve megszűnt vagy istenivé lett, sőt hogy úgy lett istenivé, hogy testi-lelki tulajdonságait levetkőzte, teljesen isteni természetűvé változott át és csak egylényegűvé lett. (Szepták.) És ezért semmiképpen sem helyeseljük, sem be nem vesszük Schwenkfeldnek és a hozzá hasonló csácsogóknak szellemtelen szellemességeit és erre a dologra vonatkozó bonyolult, homályos és önmaguknak ellenmondó fejtegetéseit és nem vagyunk az ő követői.

(Valósággal szenvedett a mi Urunk.) Továbbá hisszük, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus igazán szenvedett és amint Péter mondja, meghalt értünk test szerint (1 Péter 4:1). Tehát utálattal elvetjük a mi Urunk szenvedését gyalázó jakobitáknak és az összes törököknek istentelen örvöngését. De azért nem tagadjuk, hogy – Pál apostol szavai szerint – a dicsőség ura is megfeszítettett értünk (1 Kor. 2:8). (A tulajdonságok áthárulása.) Mert a „tulajdonságok áthárulását”, melyet a Szentírásból vettünk és melyet az egyetemes ősi egyház is felhasznált a látszólag egymásnak ellenmondó szentírási helyek magyarázatára és egyeztetésére, kegyelettel és áhítattal elfogadjuk és felhasználjuk.

(Krisztus valóságos feltámadása.) Hisszük és valljuk, hogy ugyanaz a mi Urunk Jézus Krisztus támadt fel halottaiból abban az ő valóságos testében, melyben megfeszítettett és meghalt és nem más testet támasztott fel az eltemetett test helyett, sem nem vett fel szellemi alakot test helyett, hanem valóságos testét tartotta meg. Azért mikor tanítványai úgy vélték, hogy az Úr szellemét látják, megmutatta nekik kezeit és lábait, melyek a szögek és sebek helyével voltak megjelölve, és hozzátette: Lássátok meg az én kezeimet és lábaimat, hogy én magam vagyok: tapogassatok meg engem, és lássátok; mert a léleknek nincs húsa és csontja, amint látjátok, hogy nekem van (Luk. 24:39).

(Krisztus valóságos mennybemenetele.) Hisszük, hogy a mi urunk Jézus Krisztus ugyanabban az ő testében ment fel feljebb minden látható egeknél,* magába a legfelső égbe, azaz Isten és a boldog lelkek lakóhelyére, az Atya Isten jobbára. Ámbár ez az Isten dicsőségében és királyi felségében való egyenlő

részesedést jelenti, mindamellettt bizonyos helyet és értünk rajta, amelyről az Úr az evangéliumban szólva ezt mondja: Elmegyek, hogy helyet készítsek néktek (Ján. 14:2). De Péter apostol is az mondja: Krisztust az égnek kell magába fogadnia mint az időkig, míglen újjá teremtetnek mindenek (Csel. 3:21). Ugyanő azonban a mennyekből vissza fog jönni ítéletre akkor, amikor legjobban elhatalmasodik a világon a bűn és az Antikrisztus, megrontván az igaz vallást, elárasztott már mindent babonasággal és istentelenséggel és az egyházat vérrel és tűzzel kegyetlenül pusztította (Dán. 11). Vissza fog jönni pedig a Krisztus, hogy megszabadítsa az övéit és megsemmisítse az ő megjelenésének feltűnésével az Antikrisztust* és megítéljen eleveneket és holtakat (Csel. 17:31). Mert feltámadnak a halottak (1 Thess. 4:14 skk.) és akik azon a napon (mely egy teremtmény előtt sem ismeretes, Márk 13:32) még életben lesznek, egy szempillantás alatt eltávoznak és a hívek mindnyájan együtt Krisztus elé ragadtatnak az egekbe, hogy onnan vele bemenjenek a boldog hajlékokba örök életre (1 Kor. 15:51 sk). A hitetlenek pedig és az istentelenek leszállanak az ördögökkel a pokolba, hogy örökké égjenek és gyötrelmeiktől soha meg ne szabaduljanak (Máté 25:46).

(Szepták.) Elítéljük tehát mindazokat, akik tagadják a test valóságos feltámadását (2 Tim. 2:18) vagy akik Jeruzsálemi Jánossal, aki ellen írt Jeromos, helytelenül vélekednek a megdicsőült testekről. Elítéljük azokat, akik úgy vélekedtek, hogy mind az ördögöknek, mind pedig minden istentelennek valamikor üdvözülniök kell és büntetésüknek vége lesz. Mert világosan megmondotta az Úr: Az ő férgök meg nem hal, és tűzők el nem aluszik (Márk 9:48). Elítéljük továbbá azokat a zsidós ábrándokat, hogy az ítélet napja előtt aranykor lesz a földön és a kegyesek, miután istentelen ellenségeik megkötöztettek, elfoglalják a világ országait. Mert az evangéliumi igazság (Máté 24–25 r, valamint Lukács 18) és az apostoli tanítás (2 Thess. 2 és 2 Tim. 3–4) egészen mást állít.

(Krisztus halálának és feltámadásának gyümölcsei.) Továbbá szenvedésével és halálával, sőt mindazzal, amit testben való megjelenésétől fogva cselekedett és szenvedett a mi Urunk, minden hívővel megbékítette a mennyei Atyát, engesztelést szerzett a bűnért, lefegyverezte a halált, megtörte a kárhozat és a pokol hatalmát, és a halottak közül való feltámadásával visszahozta és helyreállította az életet és a halhatatlanságot.* Mert Ő a mi igazságunk, életünk és feltámadásunk, egyszóval minden hívő számára a teljesség és tökéletesség, az üdvösség és mindenre elégséges gazdagság (Róm. 4:25, 10:4, 1 Kor. 1:30, Ján. 6:29 skk, 11:25 skk). Azt mondja ugyanis Pál apostol: Tetszett az Atyának, hogy Őbenne lakozzék az egész teljesség. És: Őbenne vagytok beteljesedve (Kol. 1–2).

(Jézus Krisztus a világ egyetlen Megváltója és igaz és várt Messiása.) Mert tanítjuk és hisszük, hogy ez a Jézus Krisztus, a mi Urunk, az emberi nemzetségnek, sőt az egész világnak egyetlen és örök Megváltója, akiben hit által üdvösséget nyertek mindazok, akik a törvény előtt, a törvény alatt és az evangélium alatt üdvözültek és akik még a világ végéig üdvözülni fognak. Mert maga az Úr mondja az evangéliumban: Aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem másunnan hág be, tolvaj az és rabló. Én vagyok a juhoknak ajtaja (Ján 10:1.7). Másutt pedig ugyanabban az evangéliumban: Ábrahám látta az én napomat és örült (Ján. 8:56). De Péter apostol is kijelenti: Nincsen senkiben másban idvesség: mert nem is adatott emberek között az ég alatt más név, mely által kellene nekünk megtartatnunk. Hiszük azért, hogy az Úr Jézus Krisztus kegyelme által tartatunk meg, mint a mi atyáink is (Csel. 4:12; 10:43; 15:11). Mert Pál apostol is ezt mondja: A mi atyáink mindnyájan egy lelki eledelt ettek és mindnyájan egy lelki italt ittak, mert ittak a lelki kősziklából, amely követi vala őket, e kőszikla pedig a Krisztus volt (1 Kor. 10:3 sk). Jánosnál is ezt olvassuk: Krisztus az a Bárány, aki megöletett e világ alapítása óta (Jel. 13:8). Keresztelő János is bizonyosságot tett arról, hogy Krisztus az Istennek ama báránya, aki elveszi a világ bűneit (Ján. 1:29).

Ezért teljes nyomatékmal valljuk és hirdetjük, hogy Jézus Krisztus a világ egyetlen megváltója és üdvözítője, királya és főpapja, az igaz és várt Messiás, vagyis az a szent és áldott valaki, akit a törvény minden jelképe és a próféták jövendölései előre ábrázoltak és megígértek s akit Isten nekünk megadott és elküldött úgy, hogy senki mást nem kell várnunk többé. Nincs is más hátra, mint hogy mindnyájan minden dicsőséggel Krisztusnak adózzunk, benne higgyünk és egyedül benne nyugodjunk meg, életünknek minden más oltalmát megvetvén és elvetvén. Mert kiestek az Isten kegyelméből és Krisztust maguk számára hiábavalóvá teszik mindazok, akik más valamiben keresik az üdvösséget és nem Krisztusban (Gal. 5:4).

(Elfogadjuk a négy első zsinat hitvallásait.) És hogy kevés szóval mindent elmondjunk, ami erre a kérdésre tartozik, mindazt, amit a régiek a mi Urunk, a Jézus Krisztus megtestesülésének titkáról a Szentírásból megállapítottak és a négy első legfőbb és leghíresebb zsinatnak, a niceainak, konstantinápolyinak, efézusinak és chalcedoninak hitvallásaiba és döntéseibe belevettek, boldog Athanasius hitvallásával és minden ezekhez hasonló hitvallással együtt, azt tiszta szívvel hisszük és kényszer nélkül őszintén valljuk. (Szepták.) Elvetünk tehát mindent, ami ezekkel ellenkezik. És ily módon sértetlenül és teljesen megtartjuk a Szentírás-szerinti, egyetemes keresztyén hitet, tudván, hogy az említett hitvallásokban nincs semmi, ami nem egyeznék meg Isten igéjével és nem szolgálna a hit igaz magyarázatára.

XII. fejezet •

Isten törvénye

(Isten törvénye tárja fel előttünk Isten akaratát.) Tanítjuk, hogy Isten törvénye jelenti ki nekünk Isten akaratát: mit akar, hogy cselekedjünk vagy ne cselekedjünk, mi a jó vagy rossz, igazságos vagy igaztalan. Tehát jónak és szentnek valljuk a Törvényt. Azt tanítjuk (A természet törvénye), hogy ezt a törvényt Isten ujja előbb az emberek szívébe írta (Róm. 2:15) – ezt nevezzük természet törvényének – (Mózes két kőtáblára írt törvénye), később pedig Mózes két kőtáblájára véste és Mózes könyveiben, bővebben kifejtette (2 Móz. 20:1 skk., 5 Móz. 5:6 skk). Áttekinthetőség kedvéért felosztjuk ezt az utóbbit erkölcsi törvényre, ezt foglalja magába a két kőtáblára írt tíz parancsolat és ezt fejtette ki Mózes a könyveiben; szertartási törvényre, mely a szertartásokról és Isten tiszteletéről intézkedik és polgári törvényre, mely politikai és gazdasági kérdésekről szól.

(A Törvény teljes és abszolút.) Hisszük, hogy Istennek ez a törvénye maradéktalanul közli velünk Isten minden akaratát és az élet minden viszonylatában szükséges minden parancsolatát, különben nem tiltotta volna meg az Úr, hogy ehhez a törvényhez bármit is hozzáadjunk vagy elvegyünk; nem hagyta volna meg, hogy egyenesen járjunk rajta és róla se jobbra, se balra le ne térjünk (5 Móz. 4:2; 5 Móz. 12:32).

(Miért adatott a törvény?) Tanítjuk, hogy ez a törvény nem azért adatott az embereknek, hogy annak megtartása által igazuljanak meg, hanem inkább azért, hogy annak tükréből gyarlóságunkat, bűnünket és kárhozatunkat megismerjük és a magunk erejében nem bízva hitben Krisztushoz forduljunk. Nyíltan megmondja ugyanis az apostol: A törvény haragot nemz. És: A bűn ismerete a törvény által vagyon (Róm. 3:20; Róm. 4:15). És: Ha olyan törvény adatott volna, amely képes megeleveníteni, valóban a törvényből volna az igazság. De az Írás (t. i. a Törvény) mindent bűn alá rekesztett, hogy az ígélet Jézus Krisztusban való hitből adassék a hívőknek. Ekként a törvény Krisztusra vezérlő mesterünké lett, hogy hitből igazuljunk meg (Gal. 3:21 skk.).

(A test nem tölti be a törvényt.) Nem tehetett, nem is tehet eleget egyetlen halandó ember sem az Isten törvényének és azt be nem töltheti a mi testünkben lakozó és utolsó leheletünkig megmaradó erőtlenségünk miatt. Ugyancsak az apostol ezt mondja: Mert ami a törvénynek lehetetlen vala, mivelhogy erőtelen vala a test miatt, az Isten az ő fiát elbocsátván a bűn testének hasonlatosságában és a bűnért, kárhozatá a bűnt a testben (Róm. 8:3). Ezért Krisztus a Törvény bevégzője és helyettünk való betöltője (Róm. 10:4), aki miképpen megváltott minket a Törvény átkától, amikor érettünk átokká lett (Gal. 3:13), úgy közli

velünk hit által az ő törvénybetöltését, és az ő igazságát és engedelmisségét Isten nekünk tulajdonítja.

(Mennyiben töröltetett el a Törvény.) Tehát annyiban töröltetett el az Isten törvénye, hogy többé nem kárhoztat bennünket és nem vonja reánk Isten haragját. Mert Kegyelem alatt vagyunk és nem a Törvény alatt. * Ezenkívül valóraváltotta Krisztus a Törvény minden jelképében rejlő ígéreteket. Ezért az árnyékok eltűntek, amikor a valóság megjelent, úgyhogy Krisztusban már a mienk legyen mind az igaz valóság, mind a teljesség. Mindamellet a Törvényt megútálva el nem vetjük. Megemlékezünk ugyanis az Úr szavairól: Nem jöttem, hogy eltöröljem a törvényt és a prófétákat, hanem inkább hogy betöltssem (Máté 5:17). Tudjuk, hogy a Törvény jelenti ki nekünk, melyek a jó és rossz cselekedetek. Tudjuk, hogy a szentírásbeli Törvény, ha az evangélium által magyarázzuk, hasznára van az egyháznak és ezért annak olvasását nem is szabad eltörölni az egyházban. Mert ámbár Mózesnek lepel borult az orcájára, az apostol mégis azt állítja, hogy a lepel Krisztusban eltűnt. * (Szepták.) Elítélünk mindent, amit a régi és új eretnekek Isten törvénye ellen tanítottak.

XIII. fejezet •

Mit tanítunk Jézus Krisztus evangéliumáról, az ígéretekről, valamint a Lélekről és a betűről

(Voltak a régieknek is evangéliumi ígéretei.) Az evangéliumot ugyan szembe szoktuk állítani a törvénnyel, mert a törvény haragot nemz * és átkot mond, * az evangélium pedig kegyelmet és áldást hirdet. János is azt mondja: A törvény Mózes által adatott, a kegyelem pedig és az igazság Jézus Krisztus által lett (Ján. 1:17). Mindamellet bizonyos, hogy akik a törvény előtt és alatt voltak, nem voltak teljesen híjával az evangéliumnak. Voltak ugyanis nagyszerű evangéliumi ígéreteik, mint pl.: magodban megáldatnak a földnek minden nemzetségei (1 Móz. 22:18). Nem múlik el Judától a fejedelmi bot, sem a vezéri pálca térdei közül, míg eljő Siló (1 Móz. 49:10). Prófétát támaszt az Isten a te atyádfiai közül stb. (5 Móz. 18:15; Csel. 3:22).

(Kétféle ígéret.) És azt is elismerjük, hogy az atyák éppen úgy, mint mi, kétféle ígéretet kaptak. Némelyik ígéret tárgya földjére és a győzelmekre, ma pedig a mindennapi kenyérre vonatkozó ígérek. Más ígérek tárgyai – akkor is, most is – mennyei és örökkévaló dolgok, tudniillik az isteni kegyelem, a bűnbocsánat és az örök élet a Jézus Krisztusban való hit által. (Kaptak az atyák nemcsak testi, hanem lelki ígéreteket is.) Voltak pedig a régieknek nemcsak külső vagy földi, hanem lelki, sőt mennyei ígéreteik is a Krisztusban, Mert Péter azt mondja, hogy az idvesség felől tudakozódtak és nyomozódtak a próféták, akik az irántunk való kegyelem felől jövendöltek stb. (1 Péter 1:10). Ezért

mondja Pál apostol is, hogy Isten az ő evangéliumát eleve megígérte az ő prófétái által a szentírásokban (Róm. 1:2). Innen tehát kivilágosodik, hogy a régiak nem voltak teljességgel híjával minden evangéliumnak.

(Micsoda tulajdonképpen az evangélium?) És ámbár ilyen mértékben volt a mi atyáinknak evangéliumuk a próféták írásaiban, amelynek révén a Krisztusban való üdvösséget is elnyerték hit által, mégis szigorúbb értelemben azt az örvendetes és boldog üzenetet mondjuk evangéliumnak, melyben nekünk először Keresztelő János, azután maga Krisztus Urunk, majd az ő apostalai és az apostolok utódai hirdették a világnak, hogy Isten már beteljesítette azt, amit a világ kezdete óta ígért, és elküdte, sőt nekünk ajándékozta egyszülött Fiát és benne az Atyával való megbékélést, bűneinknek bocsánatát, minden teljességet és az örök életet. Ezért azt a négy evangélistától megírt történetet, amelyik kifejti, hogyan végezte el, vagy hogyan töltötte be mindezt Krisztus, mit tanított és mit cselekedett és hogy benne a hívőknek megvan minden teljessége, helyesen nevezzük evangéliumnak. Az apostoli prédikálást és írást pedig, amelyben kifejtik az apostolok, hogyan adta nekünk az Atya a Fiút és benne mindent, ami életünkhöz és üdvösségünkhöz szükséges, helyesen nevezzük evangéliumi tudománynak, úgyannyira, hogy még ma is méltán viseli ezt a szép nevet, ha tiszta és elegyítetlen.

(Lélek és betű.) Az evangéliumnak ezt a hirdetését ugyancsak az apostol a Lélek szolgálatának hívja azért, mert a megvilágosító Szent Lélek teszi hatásossá és élővé hit által a hívők fülében, sőt szívében (2 Kor 3:6). Mert a betű, melyet szembe szoktak állítani a Lélekkel, jelöl ugyan minden külső dolgot, de leginkább a törvény tudományát, amely, ha nem járul hozzá Lélek és hit, a nem élő hittal hívőkre Isten haragját vonja és őket bűnre ingerli. Ezért az apostol a halál szolgálatának* is nevezi. Erre vonatkozik ugyanis az apostolnak az a mondása: A betű megöl, a Lélek pedig megelevenít. * A hamis apostolok egy a törvény hozzáelegyítésével megrontott evangéliumot hirdettek, mintha Krisztus a törvény nélkül nem tudna bennünket megtartani. (Szepták.) Ilyeneknek mondják az ebionitákat, akik egy Ebion nevű eretnektől származtak és a nazareusokat, akiket régente mineusoknak is hívtak. Mindezeket elítéljük mi, akik tisztán hirdetjük az evangéliumot és azt tanítjuk, hogy egyedül a Lélek által és nem a törvény által igazulnak meg a hívők. Erről a dolgról a megigazulás címe alatt nemsokára bővebben is szólnunk.

(Az evangéliumi tanítás nem új, hanem a legrégebb tanítás.) És ámbár az evangéliumi tanítás, amikor először hirdette azt Krisztus, új tanításnak látszott a farizeusok törvény-tanításához képest – amint Jeremiás is „új szövetségről” * jövendölt – valójában azonban nemcsak régi volt és még mindig az (jöllehet a

pápisták ma is újnak mondják a pápisták már elfogadott tanításához képest), hanem régiebb mindenféle tanításnál a világon. Isten ugyanis öröktől fogva eleve elhatározta, hogy a világot Krisztus által tartja meg és az evangélium által ezt az ő örök végzését és tanácsát jelentette ki a világnak (2 Tim. 1:9 sk.). Ebből világos, hogy az evangéliumi vallás és tanítás minden múlt, jelen és jövő tanítás között a legrégebb. Ezért mondjuk, hogy mindazok szégyenletesen tévelyegnek és Isten örök tanácsához méltatlan dolgokat beszélnek, akik azt állítják, hogy az evangéliumi tanítás és vallás csak napjainkban keletkezett és alig harmincéves. Ezekre talál Ésaías prófétának az a mondása: Jaj azoknak, akik a gonoszt jónak mondják és a jót gonosznak; akik a sötétséget világossággá s a világosságot sötétséggé teszik, és teszik a keserűt édessé, s az édeset keserűvé! (És. 5:20).

XIV. fejezet •

A bűnbánat és a megtérés

Az evangéliummal szorosan összefügg a bűnbánatról szóló tanítás. Így beszélt ugyanis az evangéliumban az Úr: Szükség az én nevemben prédikáltatnia a megtérésnek és a bűnök bocsánatának minden népek között (Luk. 24:47). (Micsoda a bűnbánat?) Bűnbánaton pedig (1) a bűnös ember lelkének azt a magábaszállását értjük, melyet az evangélium ígére és a Szent Lélek idéz elő és amelyet a bűnös ember az igaz hit által nyer el, mellyel rögtön felismeri a bűnös ember veleszületett romlottságát és minden bűnét, melyet Isten ígére elébe tár és (2) azok miatt szíve szerint bánkódik és azokat Isten színe előtt nemcsak megsiratja és nagy pirulással nyíltan megvallja, hanem (3) felháborodva meg is útálja, (4) szorgalmasan keresvén a megjavulás útját és szüntelen törekedvén az ártatlanságra meg a jócselekedetekre, amelyekben szentül gyakorolja magát életének minden hátralevő napján. (A bűnbánat az Istenhez való igaz odafordulás.) Ez pedig az igaz bűnbánat, tudniillik egyfelől az Istenhez és minden jóhoz való őszinte odafordulás, másfelől pedig az ördögtől és minden rossztól való állandó elfordulás.

(1. A bűnbánat Isten ajándéka.) Azt pedig világosan megmondjuk, hogy ez a bűnbánat tisztára Isten ajándéka és nem a mi erőnk munkája. Azt parancsolja ugyanis az apostol, hogy a hű tanító szorgalmasan tanítsa az igazságnak ellenszegülőket; ha talán adna nekik az Isten megtérést az igazság megismerésére (2 Tim. 2:25.)

(2. Szomorkodik elkövetett bűnein.) Az az evangéliumbeli bűnös nő, aki könnyeivel áztatta az Úr lábait, és Péter, aki keservesen sírt és megsiratta Urának megtagadását (Luk. 7:38; 22:62), nyilván megmutatják, milyennek kell lennie a bűnbánó ember lelkületének, ha komolyan megsiratja elkövetett bűneit.

(3. Megvallja bűneit Istennek.) Ama tékozló fiú is, a farizeussal szembeállított evangéliumbeli vámszedő is igen alkalmas példát adott nekünk arra, hogyan valljuk meg bűneinket Isten előtt. Amaz így szolt: Atyám vétkeztem az ég ellen és te ellened, és nem vagyok immár méltó, hogy a te fiadnak hivattassam; tégy engem olyanná, mint a te béreseid közül egy! – A vámszedő pedig még szemeit sem akarja vala az égre emelni, hanem veri vala mellét, ezt mondván: Isten légy irgalmas nékem bűnösnek (Luk. 15:8 skk., 18:13)! Nem is kételkedünk, hogy Isten kegyelmébe fogadta őket. Ugyanis János apostol azt mondja: Ha megvalljuk bűneinket, hű és igaz az Isten, hogy megbocsássa azokat és megtisztítson minket minden hamisságtól. Ha azt mondjuk, hogy nem vétkeztünk, hazuggá tesszük őt és az ő igéje nincsen mibennünk (1 Ján. 1:9 sk.).

(A papnak tett bűnvallás és az általa való feldolgozás.) Hisszük, pedig, hogy elégséges az az őszinte bűnvallás, mely egyedül Isten előtt történik, akár titkon Isten és a bűnös között, akár nyilvánosan a templomban, ahol a bűnösök általános bűnvallását elmondják, és nem szükséges a bűnbocsánat elnyeréséhez, hogy valaki bűneit fülbesúgva a papnak vallja meg, hogy viszont kézrátétel kíséretében hallja tőle a feloldozást, mert erre a dologra sem utasítás, sem példa nem található sehol a Szentírásban. Dávid bizonyoságot tesz erről, ezt mondván: Vétkeimet bevallám néked, bűnömet el nem fedeztem. Azt mondtam: Bevallom hamisságomat az Úrnak – és te elvetted rólam bűneimnek terhét (Zsolt. 32:5). De a mi Urunk is, amikor bennünket imádkozni és egyszersmind bűneinket megvallani tanított, azt mondta, hogy így imádkozzunk: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek (Máté 6:12). Szükség tehát, hogy Istennek a mi Atyánknak megvalljuk bűneinket és ha valamelyik felebarátunkat megbántottuk, béküljünk ki vele. A bűnvallásnak erről a fajtájáról szólva mondja Jakab apostol: Valljátok meg bűneiteket egymásnak (Jak. 5:16). Ha pedig valaki bűneinek terhe alatt roskadozva vagy kísértéseinek útvesztőjében tévelyegve négyszemközt tanácsot, útbaigazítást és vigasztalást szeretne kérni vagy az egyház szolgájától, vagy más valamely Isten törvényében jártas testvérétől, azt nem helytelenítjük. Ugyanígy legnagyobb mértékben helyeseljük azt az általános és nyilvános, a templomban és a szent gyülekezetekben elhangzani szokott bűnvallást (melyről fentebb is megemlékeztünk), minthogy az a Szentírással egyezik.

(A mennyek országának kulcsai.) Isten országának kulcsairól, melyeket a mi Urunk adott az apostoloknak, sokan csuda dolgokat fecsegnek össze és ezekből kardot, lándzsát, királyi pálcát, koronát és nagy birodalmak felett, sőt a testek és lelkek felett való teljes hatalmat kovácsolnak maguknak. Mi, a magunk paraszti eszével ítélve az Úr igéje szerint, azt mondjuk, hogy Isten minden

törvényesen elhívott szolgája megkapta és használja is a „kulcsokat”, illetve a „kulcsok hatalmát”, amikor az evangéliumot hirdeti, azaz a gondjaira bízott népet tanítja, buzdítja, vigasztalja, feddi és fegyelmezi. (Kinyitni és becsukni.) Mert így nyitják meg a mennyeknek országát az engedelmesek előtt és zárják el az engedetlenek előtt. Ezeket a kulcsokat ígérte az Úr az apostoloknak (Máté 16) és meg is adta (Ján. 20, Márk. 16, Luk. 24), amikor elküldte a tanítványokat és megparancsolta nekik, hogy hirdessék az evangéliumot széles e világon és bocsássák meg a bűnöket. (Békéltetés szolgálata.) Pál a korinthusbeliekhez írott levelében azt mondja, hogy az Úr az ő szolgálóira bízta a békéltetés szolgálatát (2 Kor. 5:18 skk.). Hogy miben áll ez, azt mindjárt meg is magyarázza, amikor a békéltetésnek ígérte, vagyis az arról szóló tanítást említi és még világosabban kifejtve ezeket a szavait, hozzáteszi, hogy Krisztus szolgálói Krisztus nevében járnak követségben, mintha Isten maga szolgálói által kérlelné a népeket, hogy béküljenek meg vele, tudniillik hitbeli engedelmesség által. Akkor forgatják tehát a kulcsokat, amikor hitre és bűnbánatra intenek. (Krisztus szolgálói megbocsátják a bűnöket.) Így békítnek meg Istennel, így bocsátják meg a bűnöket, így nyitják meg a mennyeknek országát és vezetik be oda a hívőket. Nagy különbség van köztük és azok között, akikről ezt mondta az evangéliumban az Úr: Jaj néktek, törvénytudók! mert elvettétek a tudománynak kulcsát: ti magatok nem mentetek be, és akik be akartak menni, azokat meggátoltátok.*

(Hogyan oldoznak fel a lelkipásztorok.) Tehát akkor oldozzák fel helyesen és hathatósan a bűnösöket a lelkipásztorok, ha hirdetik a Krisztus evangéliumát és benne a bűnök bocsánatát, amely minden egyes hívőnek ígértetik, mint ahogy mindnyájan elnyerték a keresztséget is, és ha bizonyosságot tesznek arról, hogy ez minden egyes hívőre külön-külön vonatkozik. És nem hisszük, hogy ez a feloldozás által hatásosabbá lesz, ha valakinek a fülébe vagy a feje fölött külön elmormolják. Úgy véljük mégis, hogy szorgalmasan hirdetni kell az embereknek a Krisztus vérében való bűnbocsánatot és figyelmeztetni kell őket egyenként, hogy rájuk vonatkozik a bűnbocsánat.

(4. Serénység az élet megújításában.) Egyébként az evangéliumbeli példák arra is megtanítanak, hogy milyen ébereknek és serényeknek kell lenniük a bűnbánóknak az új élet folytatásában, mind az óember megöklésében, mind az új ember felélesztésében. Az Úr ugyanis annak a gutaütöttnek, akit meggyógyított, ezt mondta: Ímé meggyógyultál, többé ne vétkezzél, hogy rosszabbul ne legyen dolgod (Ján. 5:14). A vád alól felmentett házasságtörő asszonynak ugyanő ezt mondta: Eredj el és többé ne vétkezzél (Ján. 8:11). Bizonyára nem akarta e szavakkal azt mondani, mintha lehetséges volna, hogy az ember, míg ebben a testben él, olykor-olykor ne vétkezzék, hanem éberséget és minden kis dologra is ügyelő igyekezetet ajánl nekünk, hogy mindenképpen

arra törekedjünk és könyörgéseinkben is kérjük Istentől, hogy vissza ne essünk azokba a bűnökbe, amelyekből mintegy feltámadtunk és ne győzzön le bennünket a test, a világ és az ördög. A vámszedő Zákheus, amikor az Úr kegyelmébe fogadta, így kiált fel az evangéliumban: Ímé minden vagyonomnak felét a szegényeknek adom, és ha valakitől valamit patvarkodással elvettem, négyannyit adot helyébe (Luk. 19:8). Hasonlóképpen mi is azt hirdetjük, hogy azok, akik igazán megbánták bűneiket, nem lehetnek meg jóvátétel, irgalmasság, sőt alamizsnálkodás nélkül és általában az apostol szavaival buzdítunk mindenkit, ezt mondván: Ne uralkodjék a bűn a ti halandó testetekben, hogy engedjete néki az ő kívánságaiban: se ne szánjátok oda a ti tagjaitokat hamisságnak fegyvereiül a bűnnek; hanem szánjátok oda magatokat az Istennek, mint akik a halálból életre keltetek, és a ti tagjaitokat igazságnak fegyvereiül az Istennek (Róm. 6:12 sk).

(Tévelygések.) Ezért kárhozzatjuk egyeseknek az evangélium hirdetésével visszaélő mindenféle istentelen beszédét, akik ezt mondják: Könnyű megtérni Istenhez. Krisztus jóvátett minden bűnt. Könnyű dolog a bűnbocsánat. Mit árt tehát, ha vétkezünk? Nem kell nagyon sokat törődni a bűnbánattal stb. Tanítjuk azonban, hogy minden bűnösnek mindig nyitva van az út Istenhez* és hogy ő megbocsátja minden hívőnek minden bűnét, kivéve az egy Szent Lélek elleni bűnt (Márk 3:29). (Szepták.) És ezért elítéljük mind a régi, mind az új novatianusokat és katharusokat. (Pápai bűnbocsánatok.) Különösképpen elítéljük a pápának a bűnbánatról szóló, jól jövedelmező tanítását és az ő üzérkedése és üzérkedő bűnbocsánat-osztogatása ellen Simon Péternek amaz ítéletét alkalmazzuk: A te pénzed veled együtt vesszen el, mivel azt gondoltad, hogy az Istennek ajándéka pénzen megvehető. Nincsen néked részed, sem örökséged e dologban, mert a te szíved nem igaz az Isten előtt (Csel. 8:20 sk). (Elégtételek.) Ugyancsak helytelenítjük azoknak a véleményét, akik azt gondolják, hogy vezeklésükkel ők maguk eleget tudnak tenni elkövetett bűneikért. Mert azt tanítjuk, hogy halála vagy szenvedése által egyedül Krisztus az elégtétel, engesztelő áldozat vagy jóvátétel minden bűnért (Ésaiás 53, 1 Kor. 1:30). Közben mégis, amint azt előbb is mondtuk, nem szűnünk meg sürgetni a test megöldöklését; hozzátesszük azonban, hogy ezt nem szabad Isten előtt büszkén felhánytorgatni bűneinkért való elégtételképpen, hanem vigyük véghez alázatosan, az Isten fiainak lelkülete szerint, hálából azért a szabadításért és teljes elégtételért, amelyet Isten Fiának halála és elégtétele által nyertünk el.

XV. fejezet •

A hívők valóságos megigazulása

(Micsoda a megigazulás?) Az apostolnak a megigazulásról szóló vitájában megigazítani annyit tesz, mint bűnöket megbocsátani, a bűnösségtől és a büntetéstől feloldozni, kegyelembe fogadni és igaznak nyilvánítani. A rómabelieknek ugyanis ezt mondja az apostol: Isten az, aki megigazít; kicsoda az, aki kárhozzátna? (Róm. 8:33). Itt szembe van állítva a megigazítás és a kárhozzátás. Az Apostolok cselekedeteiben pedig ezt mondja az apostol: A Krisztus által hirdettetik néktek a bűnöknek bocsánata, és mindenekből, amikből a Mózes törvénye által meg nem igazíthatatok, ez által mindenki, aki hisz, megigazul (Csel. 13:38). Mert a törvényben is, a prófétáknál is ezt olvassuk: Ha per támad férfiak között és törvény elé mennek, ítélik meg őket a bírák, és adjanak igazat az igaznak és mondják bűnösnek a bűnöst (5 Móz. 25:1). Ésaiás pedig az 5. részben így szól: Jaj azoknak, akik a gonoszt ajándékért igaznak mondják. (Krisztusért igazulunk meg.) Az bizonyos, hogy mi mindnyájan természetünktől fogva bűnösök és istentelenek vagyunk és Isten ítélőszéke előtt ránk bizonyul istentelenségünk és halálra méltó voltunk, de Isten mint bíró megigazít bennünket, azaz feloldoz bűneinktől és a haláltól egyedül Krisztus kedvéért, minden érdemünk és személyünkre való tekintet nélkül. Mi lehetne ugyanis világosabb, mint amit Pál apostol mondott: Mindnyájan vétkeztek és szűkölködnek az Isten dicsősége nélkül, megigazulván ingyen az ő kegyelméből a Krisztus Jézusban való váltság által (Róm. 3:23 sk).

(A nekünk tulajdonított igazság.) Krisztus ugyanis magára vette és eltörölte a világ bűneit és eleget tett az isteni igazságnak. Az Isten tehát egyedül Krisztus szenvedéseiért és feltámadásáért kiengesztelődött a mi bűneink iránt és azokat nem rója fel nekünk. Viszont Krisztus igazságát nekünk tulajdonítja (2 Kor. 5:19 skk, Róm. 4:25), úgyannyira, hogy már nemcsak megtisztított és megmosott bűneinktől, vagyis megszentelt, hanem meg is ajándékozott a Krisztus igazságával, és így feloldozott bűneinktől, a haláltól vagy a kárhozzattól, tehát igazak vagyunk és örökösei az örök életnek. Azért tulajdonképpen csak Isten igazít meg bennünket és csak Krisztusért igazít meg, nem tulajdonítván nekünk bűneinket, hanem az ő igazságát nekünk tulajdonítván.

(Egyedül hit által igazulunk meg.) Minthogy pedig ezt a megigazulást nem valamely cselekedetek által, hanem az Isten irgalmasságába és a Krisztusba vetett hit által kapjuk, azért azt tanítjuk és hisszük az apostollal, hogy a bűnös ember egyedül a Krisztusban való hit által, nem pedig a törvény által vagy valamely cselekedetek által igazul meg. Azt mondja ugyanis az apostol: Azt tartjuk tehát, hogy az ember hit által igazul meg, a törvény cselekedetei nélkül

(Róm. 3:28). Továbbá: Ha Ábrahám cselekedetéből igazult meg, van mivel dicsekedjék, de nem az Isten előtt. Mert mit mond az Írás? Hitt pedig Ábrahám az Istennek, és tulajdonították az önéki igazságul. Annak pedig, aki nem munkálkodik, hanem hisz abban, aki az istentelent megigazítja, az ő hite tulajdonítatik igazságul (Róm. 4:2 skk; 1 Móz. 15:6). Másutt pedig ezt írja: Kegyelemből tartattatok meg hit által; és ez nem tőletek van: Isten ajándéka ez. Nem cselekedetéből, hogy senki ne kérkedjék stb. (Ef. 2:8 sk). Mivel tehát a hit fogadja be Krisztust, a mi igazságunkat, és mindent Isten Krisztusban való kegyelmének tulajdonít, ezért tulajdonítjuk mi a megigazulást a hitnek, főképpen Krisztusért és nem azért, mintha a mi művünk volna, hiszen Isten ajándéka az.

(Krisztust hit által fogadjuk be.) Egyébként, hogy mi Krisztust hit által fogadjuk magunkba, azt sokféleképpen megmutatja az Úr, pl. János evangéliuma 6. részében, ahol hívés helyett evést mond és evés helyett hívést. Mert miképpen evéssel vesszük magunkhoz az eledelt, azonképpen hívéssel részesülünk Krisztusban. (A megigazulás nem tulajdonítható részben Krisztusnak vagy a hitnek, részben magunknak.) Tehát a megigazulás jótéteményét nem osztjuk meg, részben Isten kegyelmének vagy Krisztusnak, részben magunknak vagy szeretetünknek vagy cselekedeteinknek vagy érdemünknek tulajdonítva azt, hanem hit által teljességgel Isten Krisztusban való kegyelmének tulajdonítjuk. De nem is lehetne Isten előtt kedves sem a szeretetünk, sem a cselekedeteink, ha azok tőlünk mint igaztalanoktól származnának. Ezért előbb kell igazaknak lennünk, mint szeretnünk vagy igaz dolgokat cselekednünk. Igazzá pedig, amint mondtuk, a Krisztusban való hit által leszünk, Isten ingyen kegyelméből, aki bűneinket nem tulajdonítja nekünk, de Krisztus igazságát és a Krisztusban való hitet nekünk tulajdonítja a mi igazságunkul. Emellett az apostol egész kifejezetten a szeretetet a hitből származtatja, ezt mondván: A parancsolatnak vége a tiszta szívből, jó lelkiismeretből és igaz hitből való szeretet (1 Tim. 1:5).

(Jakab és Pál apostol ellentéte?) Ezért ebben a vonatkozásban nem valami képzelt, üres és tétlen, vagy holt hitről beszélünk, hanem az élő és megelevenítő hitről, amely az által a Krisztus által lesz élő valósággá, aki maga az élet és megeleveníti azt, akit megragad. Nemcsak nevezzük ezt élő hitnek, hanem élő cselekedetek által annak is bizonyul. Nem mond ellent tehát ennek a mi tanításunknak az a Jakab apostol, aki arról az üres és holt hitről beszél, mellyel némelyek kérkedtek ugyan, pedig nem élt bennük hit által a Krisztus (Jak. 2:14 skk). Ugyanő jelentette ki azt, hogy a cselekedetek igazítanak meg, de ezzel nem mondott ellent Pál apostolnak (különben el kellene őt vetnünk), hanem rámutatott arra, hogy Ábrahám cselekedetek által mutatta ki élő és megigazító

hitét. Ezt teszi minden kegyes ember, aki mindamellert egyedül Krisztusban és nem a saját cselekedeteiben bíz. Mert egy másik helyen azt mondja Pál apostol: Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus, amely életet pedig most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem és önmagát adta érettem. Nem töröm le az Isten kegyelmét; mert ha törvény által van az igazság, tehát Krisztus ok nélkül halt meg stb. (Gal. 2:20 sk.).

XVI. fejezet •

A hit és a jócselekedetek, azok jutalma és az emberi érdem

(Micsoda a hit?) A keresztyén hit ugyanis nem vélekedés vagy emberi elhitézés, hanem szilárd bizalom és világos és állandó lelki igenlés, általában Isten igazságának úgy, amint az a Szentírásban és az apostoli hitvallásban elő van adva, sőt magának Istennek, a legfőbb jónak, de különösen az isteni ígéretnak és Krisztusnak, minden ígélet beteljesülésének a legbizonyosabb megragadása.

(A hit Isten ajándéka.) Ez a hit pedig tisztára az Isten ajándéka, mert egyedül Isten adja azt a maga kegyelméből az ő kiválasztottainak akkor, amikor akarja, annak, akinek akarja és amennyit akar, mégpedig a Szent Lélek által az evangélium hirdetése és a hívő imádság révén. (A hit növekedése.) Ennek a hitnek megvan a maga sajátos növekedése is és hogyha ezt a növekedést nem az Isten adná, nem mondták volna az apostolok: uram, növeljed a mi hitnket! (Luk. 17:5).

Mindazt, amit eddig a hitről mondtunk, így tanították előttünk az apostolok is. Mert Pál ezt mondja: A hit a reménylett dolgoknak valósága, és a nem látott dolgokról való meggyőződés (Zsid. 11:1). Ismét másutt: Istennek valamennyi ígéréte őbenne lett igenné és őbenne lett Ámenné (2 Kor. 1:20). A filippibelieknek azt mondja, hogy adatott nekik, hogy higgyenek a Krisztusban (Fil. 1:29). Másutt: Isten adta kinek-kinek a hitnek mértékét (Róm. 12:3). Viszont: Nem mindenkié a hit és nem mindenek engedelmeskednek az evangéliumnak (2 Thess. 3:2, Róm. 10:16). De Lukács is bizonyoságot tesz erről, ezt mondván: Akik csak örök életre választottak vala, hívének (Csel. 13:48). ezért nevezi Pál másutt a hitet Isten választottai hitének (Tit. 1:1). És végül azt mondja: A hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéjéből (Róm. 10:17). Másutt gyakran meghagyja, hogy könyörögjünk a hitért.

(A hathatós és munkás hit.) Ugyanez az apostol azt mondja, hogy a hit hathatós és a szeretet által munkálkodik (Gal. 5:6). Ez nyugtatja meg a lelkiismeretünket is és nyit szabad utat Istenhez, hogy bizalommal járuljunk hozzá és minden hasznos és szükséges dolgot megkapjunk tőle. Ez tart meg

bennünket abban a kötelességünkben is, mellyel Isten iránt és felebarátaink iránt tartozunk, ez erősíti meg a bajban békességes tűrésünket és ez készít és képesít igaz vallástételre. Hogy egy szóval mindent elmondjak, ebből származik mindennemű jó gyümölcs és jó cselekedet.

(A jó cselekedetek.) Azt tanítjuk ugyanis, hogy az igazán jó cselekedetek élő hitből születnek és azokat a hívők Isten akarata, vagyis Isten igéjének normája szerint végzik. Mert Péter apostol ezt mondja: Ugyanerre pedig teljes igyekezetet is fordítván, a ti hitetek mellé ragasszatok jócselekedetet, a jócselekedet mellé tudományt, a tudomány mellé pedig mértékletességet stb. (2 Péter 1:5 skk). Azt mondtuk pedig fentebb, hogy Isten törvénye, azaz Isten akarata előírja nekünk a jócselekedetek szabályát. Pál apostol is ezt mondja: Ez az Isten akarata, a ti szentté lételetek, hogy magatokat a paráznaságtól megtartóztassátok; hogy senki túl ne lépjen és meg ne károsítsa valamely dologban az ő atyjafiát (1 Thess. 4:3 skk). (Magunkválasztotta jócselekedetek.) Isten ugyanis nem hagyja jóvá a mi tetszésünk szerint megválasztott cselekedeteket és szolgálatokat, melyeket Pál apostol magunkválasztotta isteni tiszteletnek nevez (Kol. 2:23). Ezekről a mi Urunk is azt mondja, evangéliumában: Hiába tisztelnek engem, ha oly tudományokat tanítanak, amelyek embereknek parancsolatai (Máté 15:9). Helytelenítjük tehát az ilyenféle cselekedeteket, viszont helyeseljük és szorgalmazzuk azokat amelyek Isten akaratából és az ő parancsai szerint valók.

(A jócselekedetek célja.) Ezeknek a jócselekedeteknek pedig nem azért kell történniök, hogy velük mintegy kiérdemeljük az örök életet, hiszen az, amint Pál apostol mondja, az Isten ajándéka,* sem nem fitogtatás végett, melyet elítél az Úr (Máté 6), sem nem nyereszkedés végett, amit szintén elítél (Máté 23), hanem Isten dicsőségére, elhivatásunk ékesítésére, Isten iránti hálánk megbizonyítására és felebarátunk hasznára. Mert ismét a mi Urunk mondja az evangéliumban: Úgy fényljk a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jócselekedeteiteket és dicsóítsék a ti mennyei Atyátokat (Máté 5:16). De Pál apostol is ezt mondja: Járjatok úgy, mint illik elhivatástokhoz (Ef. 4:1). Továbbá: Mindent, amit csak cselekesztek szóval vagy tettel, mindent az Úr Jézusnak nevében cselekdjete, hálát adván az Istennek és Atyának Ő általa (Kol. 3:17). Ugyancsak ő arra biztat: Ne nézze kiki a maga hasznát, hanem mindenki a másokét is (Fil. 2:4). És: Tanulják meg a mieink is, hogy jócselekedetekkel járjanak elől a szükséges hasznokra, hogy ne legyenek gyümölcstelenek (Tit. 3:14).

(A jócselekedeteket nem vetjük el.) Jóllehet tehát azt tanítjuk az apostolokkal, hogy az ember ingyen kegyelemből igazul meg a Krisztusban való

hit által,* nem pedig valamilyen jócselekedetek által,* mégsem becsüljük le vagy kárhozzátjuk a jócselekedeteket, mert tudjuk, hogy az ember nem azért teremtett, sem nem azért született újjá hit által, hogy ne csináljon semmit, hanem inkább azért, hogy szüntelen cselekedje azt, ami jó és hasznos. Ugyanis az evangéliumban azt mondja az Úr: Minden jó fa jó gyümölcsöt terem (Máté 12:33). És ismét: Aki énbennem marad, az terem sok gyümölcsöt (Ján. 15:5). Végül Pál apostol szerint is az Ő alkotása vagyunk, teremtve Általa a Krisztus Jézusban jócselekedetekre, amelyeket előre elkészített az Isten, hogy azokban járjunk (Ef. 2:10). És ismét: Aki önmagát adta miérettünk, hogy megváltson minket minden hamisságtól, és tisztítson önmagának kiváltképpen való népet, jócselekedetekre igyekezőt (Tit. 2:14). Kárhozzátjuk tehát mindazokat, akik a jócselekedeteket megvetik és azt fecsegik, hogy azok haszontalanok, tehát nem kell törődni velük.

(Nem üdvözülünk a jócselekedetek által.) De mint előbb mondtuk, nem gondoljuk, hogy a jócselekedetek tartanak meg bennünket és hogy azok olyan szükségesek volnának az üdvösségre, hogy nélkülük soha senki sem üdvözült volna, mert hiszen egyedül Krisztus kegyelméből és jótéteményeként tartatunk meg. A cselekedetek szükségképpen a hitből születnek és helytelenül tulajdonítják egyesek ezeknek a cselekedeteknek azt az üdvösséget, amelyet tulajdonképpen a kegyelemnek kell tulajdonítani. Mert jól ismerjük az apostolnak azt a mondását: Hogyha kegyelemből, akkor nem cselekedetekből: különben a kegyelem nem volna többé kegyelem. Hogyha pedig cselekedetekből, akkor nem kegyelemből: különben a cselekedet nem volna többé cselekedet (Róm. 11:6).

(A jócselekedetek tetszenek Istennek.) Kedveli azonban és jóváhagyja Isten azokat a cselekedeteket, amelyeket hit által viszünk véghez. Mert az olyan emberek kedvesek Isten előtt a Krisztusban való hitükért, akik jócselekedeteket hajtanak végre, már csak azért is, mert azok a Szent Lélek által Isten kegyelméből jöttek létre. Péter apostol ugyanis ezt mondja: Minden nemzetben kedves ő előtte, aki őt féli és igazságot cselekszik (Csel. 10:35). Pál apostol pedig azt mondja: Nem szűnünk meg érettetek imádkozni, hogy járjatok méltóan az Úrhoz, teljes tetszésére, minden jócselekedettel gyümölcsét teremvén (Kol. 1:9 sk).

(A valóságos és nem a hamis vagy bölcseleti erényeket tanítjuk.) Tehát az igaz és nem hamis vagy bölcseleti erényeket, a valóságos jócselekedeteket és a keresztyén ember igazi kötelességeit szorgalmasan tanítjuk és a lehető legnagyobb buzgósággal és hévvel mindenkinek a lelkére kötjük. Megrójuk mindazoknak a restségét és képmutatását, akik szájjal ugyan magasztalják és

vallják az evangéliumot, szegényletes életükkel azonban meggyalázzák azt és eléjük tárjuk ebben a dolgoban egyrészt Isten szörnyű fenyegetéseit, másrészt gazdag ígéreteit és bőkezű jutalmait, buzdítván, vigasztalván és dorgálván őket.

(Isten megjutalmazza jócselekedeteinket.) Mert azt tanítjuk, hogy Isten a jót cselekedőknek bőséges jutalmat ad a prófétának ama mondása szerint: Tartsd vissza szódat a sírástól, mert meglesz a te cselekedetednek jutalma (Jer. 31:16, 4). Az evangéliumban is azt mondta a mi Urunk: Örüljete és örvendezzete, mert a ti jutalmatok bőséges a mennyekben (Máté 5:12). És: aki inni ad egynek e kicsinyek közül, csak egy pohár vizet tanítvány nevében, bizony mondom néktek, el nem vesztheti jutalmát (Máté 10:42). De azért azt a jutalmat, melyet Isten ad, nem az azt elnyerő ember érdemének tulajdonítjuk, hanem az ígéretet tevő és azt teljesítő Isten jóságának, bőkezűségének és igazmondásának, aki jóllehet nem tartozik senkinek semmivel, mégis megígérte, hogy az ő hű tisztelőit megjutalmazza, de ugyanakkor azt is ő adja nekik, hogy őt tiszteljék. Egyébként még a szentek cselekedeteiben is sok, Istenhez méltatlan és tökéletlen dolog található. Mivel azonban Isten kegyelmébe fogadja és Krisztusért magához öleli a jót cselekvőket, ezért megadja nekik a megígért jutalmat. Különbén ugyanis a mi igazságainkat megfertőztetett ruhához hasonlítja a Szentírás (És. 64:5). Az Úr is azt mondja az evangéliumban: Ha mindazokat megcselekedtéték, amik néktek parancsoltattak, mondjátok, hogy: Haszontalan szolgák vagyunk, mert amit kötelesek voltunk cselekedni, azt cselekedtük (Luk. 17:10).

(Nincs emberi érdem.) Ámbár tehát azt tanítjuk, hogy Isten a mi jótetteinket megjutalmazza, mégis ugyanakkor azt tanítjuk Ágostonnal, hogy Isten bennünk nem a mi érdemeinket, hanem a maga ajándékait koronázza meg. És ezért bármi jutalmat kapunk is, azt mondjuk, hogy az is kegyelem és inkább kegyelem, mint jutalom, mert ami jót teszünk, azt inkább Isten által, mint magunk által tesszük. Mert Pál apostol is azt mondja: Mid van, amit nem kaptál volna? Ha pedig úgy kaptad, mit dicsekszel, mintha nem kaptad volna? (1 Kor. 4:7). És innen veszi ama Cypriánus, a szent vértanú, hogy semmivel se dicsekedjünk, minthogy semmi sem a miénk. Kárhozzatjuk tehát azokat, akik az emberek érdemeit úgy védelmezik, hogy ezáltal megüresítik az Isten kegyelmét.

XVII. fejezet •

Az Isten közönséges és szent egyháza és annak egyetlen feje

(Mindig volt és mindig lesz anyaszentegyház.) Minthogy Isten eleitől fogva azt akarta, hogy üdvözljenek az emberek és jussanak el az igazság ismeretére, szükség, hogy mindig, a múltban, a jelenben és a jövőben egész a világ végezetéig legyen anyaszentegyház, (Micsoda az egyház?) azaz a híveknek a

világból elhívott vagy egybegyűjtött serege, minden szentek egyessége, azoké tudniillik, akik az igaz Istent az Ige és a Szent Lélek által a Megváltó Krisztusban igazán megismerik és helyesen tisztelik, és a Krisztus által ingyen felajánlott minden áldásban hit által részesülnek. (Egy ország polgárai.) Ezek mind egy ország polgárai, ugyanazon Úr és ugyanazon törvények alatt élnek és minden áldásban egyaránt részesülnek. Ezért nevezte ezeket az apostol a szentek polgártársainak és az Isten cselédeinek (Ef. 2:19), szenteknek nevezve a földön élő híveket, akiket Isten Fiának vére megszentelt (1 Kor. 6:11). Bizonyára ezekre kell értenünk az Apostoli hitvallás ama cikkelyét: „Hiszek egy közösleges keresztyén anyaszentegyházat, szenteknek egyességét.”

(Csak egy közösleges anyaszentegyház van minden időben.) És minthogy mindig csak egy Isten van, egy közbenjáró Isten és ember között, a Jézus Krisztus, aki az egész nyájnak egy pásztora, e testnek egy feje, végül pedig egy Lélek, egy üdvösség, egy hit, egy testamentum vagy szövetség, ebből szükségképpen következik, hogy csak egy anyaszentegyház van. (Egyetemes egyház.) Ezt azért hívjuk katolikusnak, azaz közöslegesnek, mert egyetemes és kiterjed a világ minden részére és minden időkre, és sem helyhez, sem időhöz nincs kötve. Elítéljük tehát a donatistákat, akik az anyaszentegyházat Afrikának nem tudom milyen szögletébe szorították be. De nem értünk egyet a római klérussal sem, akik szinte vásári kikiáltók módjára csak a római egyházat hirdetik egyetemesnek.

(Az egyház részei vagy fajai.) Szétválík ugyan az egyház különféle részekre vagy megjelenési formákra, nem azért, mintha önmagában megoszlott vagy meghasonlott volna, hanem inkább azért, mert a benne levő tagok különböző állapota miatt mutat ilyen különbséget. (Hadakozó és diadalmaskodó egyház.) Egyik ugyanis a hadakozó, másik pedig a diadalmaskodó egyház. Amaz még e földön hadakozik és küzd a testtel, a világgal és e világ fejedelmével, az ördöggel, a bűnnel és a halállal, ez pedig a hadi szolgálatból már elbocsátva a mennyben ül diadalt előbb említett és most már legyőzött ellenségein és ujjongva örvendez az Úr színe előtt. De azért ez a kettő közösségben vagy kapcsolatban van egymással.

(Rész-egyházak.) A földön hadakozó egyház sok-sok részegyházból áll, ezek azonban valamennyien a közösleges anyaszentegyház egységébe tartoznak. Ez az egyház másképpen alakult a törvény előtt a patriáráknál, másképpen Mózes alatt a törvény szerint és megint másképpen Krisztus által az evangélium szerint. (Két nép.) Általában két népről van szó: egyfelől az izraelitákról, másfelől a pogányokról, illetve azokról, akik a zsidók és a pogányok közül gyűjtettek egybe az egyházba. Testamentum szintén kettő van:

ó és új. (Az ó- és az újszövetség népének ugyanaz az egyháza.) Mégis mindezek a népek egy társaságot alkottak és alkotnak, egy üdvösségük van egy Messiásban, akiben mintegy egy testnek a tagjai egy fő alatt kapcsolódnak össze, mindnyájan egyazon hitben, és ugyanabban a lelki eledelben és italban részesülnek. Jól tudjuk azonban, hogy különbözők voltak az idők, különbözők a megígért és a megadott Messiásra vonatkozó sakramentumok és hogy a szertartások eltöröltetése után nekünk tisztább világosság fénylik, bőségesebb ajándékokat kapunk és teljesebb a szabadságunk.

(Az egyház az élő Isten háza.) Istennek ezt az egyházát nevezzük az élő Isten házának, mely élő és lelki kövekből épült* és a mozdíthatatlan Kősziklán nyugszik, azaz azon a Fundamentomon,* melyen kívül mást senki nem vethet. Ezért nevezi azt az apostol az igazság oszlopának és erősségének is (1 Tim. 3:15). (Az egyház nem téved.) Nem is téved az egyház, amíg megáll a Krisztus-Kősziklán és az apostolok meg a próféták fundamentomán. Viszont nem csoda, ha téved, valahányszor elhagyja azt, aki egyedül az igazság. (Az egyház szűz és Krisztus jegyese.) Hívják még az egyházat szűznek is és Krisztus jegyesének, mégpedig egyetlen és szerelmes jegyesének. Pál apostol ugyanis ezt mondja: Eljegyeztelek titeket egy férfiúnak, hogy mint szeplőtlen szűzet állítsalak a Krisztus elé (2 Kor. 11:2). (Az egyház juhnyáj.) Ezékiel (34. r.) és János apostol (10. r.) juhnyájnak is hívja az anyaszentegyházat egy pásztor, a Krisztus alatt. (Az egyház Krisztus teste.) Végül pedig Krisztus testének is hívjuk, mert a hívek Krisztus élő tagjai az Ő fősége alatt.

(Az anyaszentegyháznak egyedül Krisztus a feje.) A fő az, ami a test fölé kiemelkedik és ahonnan a testbe élet árad; annak szelleme kormányozza a testet mindenben és belőle fakad a test növekedése és gyarapodása. Éppen ezért a testnek egyetlen feje van és az hozzáillik a testhez. Tehát az anyaszentegyháznak nem lehet semmiféle más feje, mint a Krisztus. Mert valamint az egyház lelki test, úgy szükség, hogy magához illő lelki feje is legyen és más lélek nem kormányozhatja, mint a Krisztusé. Pál is azt mondja: Ő a feje a testnek, az egyháznak: aki a kezdet, elsőszülött a halottak közül, hogy mindenekben Ő legyen az első (Kol. 1:18). Ugyanő másutt így szól: A Krisztus feje az egyháznak, és ugyanő megtartója a testnek (Ef. 5:23). Másutt ismét ezt mondja: Ő a feje az anyaszentegyháznak, mely az Ő teste, teljessége Őnéki, aki mindenket betölt mindennel. (Ef. 1:22 sk). Továbbá: Mindenestől fogva nevedjünk Abban, aki a fej, a Krisztusban, akiből az egész test, szép renddel egyberakdván és egybeszerkesztetvén növekedést vesz (Ef. 4:15 sk).

Nem helyeseljük tehát a római papságnak azt a tanítását, mellyel az a maga főpapját a földön hadakozó közönséges anyaszentegyház egyetlen pásztorává,

legfőbb fejévé, sőt Krisztus valóságos helytartójává teszi, aki, amint ők mondják, a hatalom teljességével bír az egyházban és legfőbb uralma van felette. (Krisztus az egyház egyetlen pásztora.) Azt tanítjuk ugyanis, hogy Krisztus az Úr és egyetlen egyetemes pásztor, valamint az egyetlen főpap az Atya Isten előtt és az egyházban ő tölti be a főpapnak vagy pásztornak minden tisztét a világ végezetéig. (Helytartó.) És ezért nem szorul helytartóra, hiszen arra csak távollevőnek van szüksége. Krisztus azonban jelen van az egyházban és annak életető feje. (Nincs semmiféle elsőbbség az egyházban.) Ő pedig az apostoloknak és azok utódainak szigorúan megtiltotta az elsőbbséget és az uralkodást.* Mindazok tehát, akik ennek a világos igazságnak ellenemondanak és ellenezegülnek és a Krisztus egyházába másféle kormányzó hatalmat vezetnek be, ki nem látja, hogy azokat inkább azok közé kell sorolnunk, akikről Krisztus apostolai jövendöltek, mint Péter (2 Péter 2) és Pál (Csel. 20, 2 Kor. 11 és 2 Thess. 2 és más helyeken is).

(Nincs anarchia az anyaszentegyházban.) De ha megtagadjuk is az egyház Rómában székelő „fejét”, azért semmiféle fejtelenséget vagy zűrzavart nem hozunk be Krisztus egyházába, minthogy azt tanítjuk, hogy az egyháznak az apostoloktól ránk hagyott kormányzata elégséges nekünk arra, hogy kellő rendben tartsuk azt. Nem volt az egyház akkor sem, abban a régi időben sem fejetlen vagy rendezetlen, míg efféle római fej nélkül volt, pedig ma azt mondják, hogy az tartja fent a rendet az egyházban. Nem a rendet tartja fent, hanem a maga zsarnokságát és az egyházba behozott romlottságot, közben pedig akadályozza, ellenzi és amennyire rajta múlik, megghiúsítja az egyház kellő reformációját.

(Viszálykodások és vitatkozások az egyházban.) Azt vetik ellenünk, hogy amióta elszakadtunk a római egyháztól, azóta különféle szakadások és visszavonások vannak a mi egyházainkban, és ezért azok nem is igazi egyházak. Mintha bizony a római egyházban sohasem lettek volna ellentétes irányzatok, soha semmiféle visszavonások és versengések a hit dolgaiban, mégpedig nem annyira a tudósok katedráin, mint inkább a szent szószékeken a nép füle hallatára. Elismerjük ugyan, hogy az apostol ezt mondta: Az Isten nem a visszavonásnak, hanem a békességnek Istene (1 Kor. 14:33). És: Amikor irigykedés, versengés és visszavonás van köztetek, vajjon nem testiek vagytok-é? Mégsem tagadható, hogy az Isten ott volt az apostoli egyházban és hogy az apostoli egyház igaz egyház volt, ha voltak is benne viták és elvi ellentétek. Megfeddi ugyanis Péter apostolt Pál apostol, Pállal pedig Barnabás nincs egy véleményen (Gal. 2:11 skk). Súlyos vita támad az antiochiai gyülekezetben, olyanok között, akik pedig egy Krisztust prédikáltak, amint azt feljegyezi Lukács evangélista az Apostolok cselekedeteiben (15. rész). Voltak mindig az

egyházban súlyos elvi harcok és az egyház leghíresebb tanítói nem csekély dolgokban különböző véleményen voltak, de azért e vitatkozások ellenére is megmaradt az egyház egyháznak. Mert úgy tetszik Istennek, hogy az anyaszentegyházban levő viszálykodásokat is felhasználja nevének dicsőségére, az igazság megvilágítására és hogy a kipróbáltak nyilvánvalókká legyenek.*

(Az igaz egyház jegyeiről vagy ismertető jeleiről.) Egyébként ahogy nem ismerünk el az anyaszentegyházban más főt, mint a Krisztust, éppenúgy nem ismerjük el, hogy akármelyik egyház, amelyik magát igaz egyháznak adja ki, csakugyan igaz egyház. Ellenben azt tanítjuk, hogy az az igaz egyház, amelyben az igaz egyház jegyei, vagyis ismertető jelei megtalálhatók, elsősorban az Isten ígéjének helyes vagy tiszta hirdetése, amint az ránk maradt a próféták és apostolok könyveiben, akik mindenkit Krisztushoz vezetnek, aki az evangéliumban így szólt: Az én juhaim hallják az én szómat, és én ismerem őket, és követnek engem, és én örök életet adok nekik. Idegent pedig nem követnek, hanem elfutnak attól: mert nem ismerik az idegenek hangját (Ján. 10:27 skk). És akik ilyenek az egyházban, azokban egy hit van és egy Lélek, és ezért csak az egy Istent imádják, egyedül őt tisztelik lélekben és igazságban, egyedül őt szeretik teljes szívükből és minden erejükből, egyedül őt hívják segítségül az egyetlen közbenjáró és szószóló, a Krisztus által Krisztuson és a benne való hiten kívül semmiféle igazságot és életet nem keresnek. Mivel Krisztust ismerik el az anyaszentegyház egyedüli fejének és fundamentomának és erre a fundamentomra helyezkedve naponta bűnbánatban megújulnak, türelemmel hordozzák a rájuk rakott keresztet, sőt színlelés nélküli szeretet által Krisztus minden tagjával összekapcsolódva bebizonyítják, hogy ők Krisztus tanítványai, megmaradván a békesség és a szent egység kötelékében. Egyszersmind részesülnek a Krisztustól rendelt és az apostoloktól továbbadott sakramentumokban, mégpedig úgy élnek velük, ahogy az úrtól vették. Ismeretes ugyanis mindenki előtt Pál apostolnak az a mondása: Én az Úrtól vettem, amit néktek előtökbe is adtam (1 Kor. 11:23 skk). Ezért elítéljük azokat az egyházakat, mint a Krisztus igaz egyházától idegeneket, melyek nem olyanok, amilyeneknek az elmondottak szerint lenniük kellene, akárhogyan kérkednek is püspökeik apostoli utódlásával, egységükkel és régiségükkel. Sőt azt parancsolják nekünk az apostolok, hogy kerüljük a bálványimádást és fussunk ki Babilonból és ne közösködjünk vele, hacsak nem akarunk Isten csapásaiban is vele közösködni (1 Kor. 10:14, 1 Ján. 5:21, Jel. 18:4, 2 Kor. 6:14 skk).

(Az Isten egyházán kívül nincs üdvösség.) A Krisztus igaz egyházával való közösséget pedig annyira becsüljük, hogy azt valljuk, nem élhetnek az Isten színe előtt azok, akik az Isten igaz egyházával nem vállalnak közösséget, hanem elszakadnak tőle. Mert mint ahogy Noé bárkáján kívül nem volt más menekvés,

amikor a világ elpusztult az özönvízben, hisszük, hogy éppenúgy nincs bizonyos üdvösség Krisztuson kívül, aki magát az egyházban adja a választottaknak. És ezért azt tanítjuk, hogy akik élni akarnak, azoknak nem szabad elszakadniuk a Krisztus igaz egyházától.

(Az egyház nincs a jegyekhez kötve.) Mindamellet a felsorolt jegyekkel nem szorítjuk olyan szűk körre az egyházat, hogy tanításunkkal kizárjuk belőle akár azokat, akik nem élnek a sakramentumokkal – nem mintha nem is akarnának vagy megvetnék azokat, hanem inkább mert valamilyen elháríthatatlan okból kénytelenek akarataik ellenére tartózkodni tőlük vagy nélkülözni őket; akár azokat, akikben némelykor megfogyatkozik a hit, de nem alszik ki vagy nem szűnik meg egészen; akár azokat, akikben gyarlóságból való bűnök és tévelygések találhatók. Tudjuk ugyanis, hogy volt Istennek egynéhány kedveltje a világon Izrael országán kívül is. Tudjuk, hogy mi történt Isten népével a babiloni fogságban, ahol hetven évig voltak áldozatok nélkül. Tudjuk, mi történt Péterrel, amikor megtagadta Krisztust, és hogy mi szokott történni napról napra Isten választott híveivel, mikor megtévednek és gyengék. Tudjuk továbbá, hogy milyenek voltak az apostolok idejében a galaták és a korinthusiak egyházai, amelyeket sok súlyos bűnnel vádol az apostol és mégis Krisztus szent egyházainak hívja őket.

(Az egyház némelykor kihaltnak látszik.) Sőt néha az is megesik, hogy Isten igaz ítéletével megengedi, hogy Igéjének igazsága, a közös hit és az igaz istentisztelet úgy elhomályosuljon és megrendüljön, hogy úgy látszik, mintha az egyház kihalt volna és nem állna fenn többé, amint az Illés próféta és mások idejében történt. De azért vannak Istennek ebben a világban ilyen sötét időkben is igaz imádói, még hozzá nem is kevesen, hanem hétezren és még többen (1 Kir. 19:18, Jel. 7:3 ssk). Mert az apostol is így kiált fel: Megáll az Istennek erős fundamentoma, melynek pecsétje ez: Ismeri az Úr az övéit stb. (2 Tim. 2:19). Ezért az egyház láthatatlannak is nevezhető, nem mintha azok az emberek volnának láthatatlanok, akikből áll ez az egyház, hanem azért, mert a mi szemeink elől el van rejtve, egyedül az Isten előtt ismeretes és mint ilyen gyakran kivonja magát az emberi megítélés alól.

(Nem mindenki az egyházból való, aki az egyházban van.) Viszont nem mindenki szent és nem mindenki élő és igaz tagja az egyháznak, aki az egyházhoz számláltatik. Van ugyanis sok képmutató, aki külsőképpen hallgatja az Isten igéjét és a sakramentumokat nyilvánosan magához veszi és úgy látszik, hogy Istent is egyedül a Krisztus által hívja segítségül, hogy Krisztust vallja az ő egyetlen igazságának, hogy Istent tiszteli, a szeretet szolgálatait gyakorolja és a megpróbáltatások közepette egy ideig türelemmel kitart, de belül a Lélek igazi

megvilágosításának, a hitnek és a szívbeli tisztaságnak és a mindhalálíig való állhatatosságnak híjával van. Hogy valójában milyenek, az végül többnyire ki szokott derülni. János apostol ugyanis ezt mondja: Közülünk váltak ki, de nem voltak közülünk valók, mert ha közülünk valók lettek volna, velünk maradtak volna (1 Ján. 2:19). És míg kegyességet színlelnek, jóllehet nem az egyházból valók, mégis odaszámláljuk őket, amint a hazaárulókat is, míg le nem leplezik őket, a polgárok közé szokták sorolni és amint konkoly és polyva is található a búza között, vagy golyvák és daganatok is található az egyébként ép testen, holott valójában inkább betegségei és éktelenségei a testnek, mintsem igazi tagjai. Ezért Isten egyházát helyesen hasonlítja Jézus a gyalomhoz, amely mindenféle fajta halat összefog, és a szántóföldhöz, amelyen konkoly és búza található (Máté. 13:47 skk, 13:24 skk). (Ne ítéljük meggondolatlanul és idő előtt.) Itt nagyon kell óvakodni attól, hogy idő előtt ne ítéljük és ne próbáljuk kizárni, elvetni vagy kigyomlálni azokat, akiknek a kizárását vagy elvetését az Úr nem akarja, vagy akiket az egyház kára nélkül nem közösihetünk ki. Viszont arra is éberem vigyázni kell, hogy míg a kegyesek mélyen alusznak, az istentelenek erőre ne kapjanak és kárt ne okozzanak az anyaszentegyháznak.

(Az egyház egysége nem a külső szertartásokban áll.) Azt tanítjuk továbbá, hogy gondosan szem előtt kell tartani, miben rejlik leginkább az egyház igazsága és egysége, nehogy meggondolatlanul szakadásokat támassunk, vagy melengessünk az egyházban. Nem a külső szertartásokban és rendtartásokban áll az, hanem inkább az egyetemes keresztyén hit igazságában és egységében. Az egyetemes keresztyén hit pedig nem emberi törvényekben szállt reánk, hanem a Szentírásban, melynek rövid összefoglalása az Apostoli hitvallás. Ezért olvasunk arról, hogy a régiéknél különböző szertartások voltak, de ebben szabadságuk volt és soha senki sem gondolta, hogy ez megbontja az egyház egységét. Azt mondjuk tehát, hogy a dogmákban és a Krisztus evangéliumának igaz és egyező hirdetésében és az Úrtól világosan rendelt szertartásokban áll az egyház igazi egyetértése. Ebben a dologban leginkább Pál apostolnak azt a mondását emeljük ki: Valakik annakokáért tökéletesek vagyunk, ilyen értelemben legyünk: és ha valamiben másképpen értetek, az Isten azt is ki fogja jelenteni néktek: csakhogy amire eljutottunk, ugyanabban egy szabály szerint járjunk, ugyanazon értelemben legyünk (Fil. 3:15 sk).

XVIII. fejezet •

Az anyaszentegyház szolgálói, azok rendeltetése és kötelességei

(Isten szolgákat használ fel az egyház szervezésében.) Isten avégre, hogy magának egyházat gyűjtsön vagy szervezzen, s azt kormányozza és megtartsa, mindig felhasznált szolgákat, ma is felhasználja és a jövőben is fel fogja használni őket, amíg csak egyház lesz a földön. Tehát az egyházi szolgák eredete, felhatalmazása és tiszte igen régi és isteni, nem pedig új és emberi rendelés. (Az egyházi szolgák rendelése és eredete.) Tudna ugyan az Isten közvetlenül a maga hatalmával egyházat gyűjteni maga köré az emberek közül, de jobban tetszett neki az emberek között az emberek szolgálata által munkálkodni. Ezért az egyházi szolgákra nem úgy kell néznünk, mint akik csak maguk által szolgák, hanem mint az Isten szolgálóira, mint akik által Isten munkálja az emberek üdvösségét.

Az egyházi szolgálatot nem szabad lebecsülni.) Ezért intünk mindenkit: vigyázzunk, hogy ami a mi megtérésünkre és taníttatásunkra vonatkozik, azt ne úgy tulajdonítsuk a Szent Lélek titkos erejének, hogy azáltal az egyházi szolgálatot megfosszuk jelentőségétől. Mert jó, ha mindig visszaemlékezünk az apostol szavaira. Mimódon hisznek abban, aki felől nem hallottak? Mimódon hallának pedig prédikáló nélkül? Azért a hit hallásból van, a hallás pedig Isten igéje által (Róm. 10:14.17). Meg arra is, amit az Úr mondott az evangéliumban: Bizony, bizony mondom néktek: Aki befogadja, ha valakit elküldök, engem fogad be, aki pedig engem befogad, azt fogadja be, aki engem küldött (Ján. 13:20). – És arra, amit az a macedon férfiú kötött a szívére a Kis-Ázsiában munkálkodó Pál apostolnak, látomásban megjelenvén előtte: Jer átal Macedóniába, és légy segítségül nekünk! (Csel. 16:9). – Másutt ugyanis ugyanez az apostol így szólt: Isten munkatársai vagyunk: Isten szántóföldje, Isten épülete vagytok (1 Kor. 3:9). – Viszont arra is vigyáznunk kell, hogy az egyházi szolgáknak és szolgáltnak ne tulajdonítsunk kelleténél nagyobb fontosságot, megemlékezvén itt is arról, amit az Úr az evangéliumban mond: Senki sem jöhet énhozzám, hanemha az Atya vonja azt (Ján. 6:44). És az apostol szavairól: Hát kicsoda Pál és kicsoda Apollós? Csak szolgák, kik által hívökké lettetek, és pedig amint kinek-kinek az Úr adta. Én plántáltam, Apollós öntözött; de az Isten adja vala a növekedést. Azért sem aki plántál, nem valami, sem aki öntöz, hanem a növekedést adó Isten (1 Kor. 3:5 skk). (Az Isten indítja meg a szíveket.) Higgyük tehát, hogy Isten az Ő igéjével kívülről az Ő szolgálói által tanít bennünket, belülről pedig a Szent Lélek által indítja hitre az Ő választottainak a szívét és ezért az egész jótéteményért a dicsőséget Istennek kell tulajdonítani. De erről a dolgról már e mű első fejezetében is szóltunk.

(Milyen egyházi szolgálókat adott Isten e világnak.) És már a világ kezdetétől fogva felhasználta Isten a világon levő legjelesebb embereket (akiknek többsége ugyan együgyű volt a világi bölcseségben vagy filozófiában, de nagyon kiváló az igaz teológiában), tudniillik a pátriárkákat, akikkel gyakran angyalok által beszélt. A pátriárkák voltak ugyanis a maguk korának prófétái vagy tanítói; ezeket Isten azért éltette többszáz esztendeig, hogy legyenek a nép atyái és a világ világosságai. Követte ezeket Mózes a világszerte ismert prófétákkal. (Krisztus, a tanítómester.) Sőt ezek után elküldte a mennyei Atya az Ő egyszülött Fiát, a világ tökéletes tanítóját, akiben van a bölcseségnek és ismeretnek minden kincse elrejtve,* amely azután a legszentebb, legegyszerűbb és mindennél tökéletesebb tanítás által reánk is szállt. Választott ugyanis maga mellé tanítványokat, akiket apostolokká tett. Azok pedig elmenvén széles e világra, mindenütt gyülekezeteket alapítottak az evangélium hirdetése által, azután pedig Krisztus parancsolata szerint a világ minden gyülekezetébe rendeltek pásztorokat és tanítókat, akiknek utódai által tanította és kormányozta mindezideig az egyházat. Tehát ahogy Isten az Ószövetség népének pátriárkákat adott Mózesrel és a prófétákkal egyetemben, úgy küldte el az Újszövetség népének az Ő egyszülött Fiát az apostolokkal és az egyház tanítóival.

(Az újszövetségi szolgálók.) Továbbá az Újszövetség népének szolgálóit különböző néven nevezik; mondják ugyanis őket apostoloknak, prófétáknak, evangélistáknak, püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és tanítóknak (1 Kor. 12:28, Ef. 4:11). (Apostolok.) Az apostolok egy helyen sem telepedtek le, hanem szerte a világon különböző gyülekezeteket alapítottak. Mihelyt ezek megalakultak, lejárt az apostolok ideje és az ő helyükre állottak a pásztorok, mindegyik a maga gyülekezetében. (Próféták.) A próféták egykor a jövő ismerői, jövendőmondók voltak, de a Szentírást is magyarázták. Ma is vannak még ilyenek. (Evangélisták.) Evangélistáknak hívták a szent történet íróit, de a Krisztus evangéliumának a hirdetőit is, mint ahogy Pál apostol is felszólítja Timótheust, hogy töltsen be az evangélista tisztét. (Püspökök.) A püspökök pedig az egyház felügyelői és őrei, akik a gyülekezet élelmével és más szükséges dolgaival sáfárkodnak. (Presbiterek.) A presbiterek idősebb emberek és mintegy szenátorai és atyjai a gyülekezetnek és azt üdvös tanácsaikkal igazgatják. (Pásztorok.) A pásztorok az Úr nyáját őrzik és annak szükségleteiről gondoskodnak. (Tanítók.) A tanítók oktatnak és az igaz hitre és kegyességre tanítanak. Szabad tehát most az egyház szolgálóit püspököknek, presbitereknek, pásztoroknak és tanítóknak hívni.

(A pápisták egyházi rendjei.) A következő időkben azután az egyházi szolgálóknak sok más elnevezését is bevezették az Isten egyházába. Némelyeket ugyanis pátriárkává avattak, másokat, érsekké, másokat püspökké, valamint

metropolitává, esperessé, diakónussá, aldiakónussá, gyertyahordozóvá, ördögűzővé, kántorrá, ajtónállóvá és nem tudom még mivé, mint például bíbornokká, préposttá és perjellé, apáttá és főapáttá, kisebb és nagyobb rendek viselőjévé. Hogy mindezek mik voltak hajdan, vagy mik most, az már nem érdekel bennünket. Elég nekünk az egyházi szolgákról szóló apostoli tanítás.

(A szerzetesekről.) Ugyanígy, minthogy bizonyosan tudjuk, hogy a szerzeteseket és a szerzetesrendeket vagy szerzeteket sem Krisztus sem az apostolok nem alapították, azt tanítjuk, hogy azok nem hasznosak, sőt károsak az Isten egyházára nézve. Mert ámbár régebben (amikor még remetek voltak és kezük munkájával keresték meg élelmüket és nem voltak senkinek a terhére, hanem mindenütt engedelmeskedtek a gyülekezetek pásztorainak éppenúgy, mint a világiak) meg lehetett tűrni őket, hogy azonban most milyenek, azt látja és érzi az egész világ. Palástolják magukat holmi fogadalmakkal és élnek a fogadalmaikkal teljesen ellenkező életet úgyannyira, hogy még közülük a legjobbak is megérdemlik, hogy azok közé számláltassanak, akikről azt mondta az apostol: Halljuk, hogy némelyek rendetlenül élnek közületek, akik semmit nem dolgoznak, hanem nyughatatlankodnak (2 Thess. 3:11). – Ilyenek tehát a mi gyülekezeteinkben nincsenek és azt tanítjuk, hogy nincs is szükség ilyenekre a Krisztus egyházában.

(Az egyházi szolgákat el kell hívni és meg kell választani.) Senki sem bitorolhatja azonban az egyházi szolgálat tisztét, azaz vesztegetéssel vagy valamely mesterkedéssel vagy önkényesen nem ragadhatja magához. Az egyházi szolgákat meg kell hívni és törvényes egyházi választással meg kell választani, azaz válassza ki őket lelkiismeretesen az egyház vagy azok, akiket erre az egyház kiküldött, szép rendben, zavargás, pártoskodás és marakodás nélkül. De ne akárkit válasszanak, hanem alkalmas embereket, akik szent és igaz tudománnyal, kegyes ékesszólással, természetes bölcseséggel, mértékletességgel és életük tisztességével tűnnek ki az apostoli előírás szerint, amelyet az apostol a Timótheushoz írt első levél harmadik részében és a Titushoz írt levél első részében fogalmazott meg. (A felszentelés.) Akiket pedig megválasztottak, azokat a vének közös imádsággal és kézzel szentelik fel. Elítéljük ezzel kapcsolatban mindazokat, akik a saját elhatározásukból „futnak”, jóllehet nem választották meg, nem küldötték ki vagy nem szentelték fel őket (Jer. 23:10). Elítéljük az alkalmatlan egyházi szolgákat, akik nincsenek a lelkipásztorsághoz szükséges ajándékokkal felruházva. Ugyanakkor elismerjük, hogy a régi egyházban egyes lelkipásztorok ártatlan együgyűsége némelykor többet használt az egyháznak, mint másoknak sokoldalú, kiváló, csiszolt, de kissé felfuvalkodott tudománya. Ezért még ma sem vetjük el egyeseknek becsületes, de azért nem teljesen tapasztalatlan együgyűségét.

(Minden hívő ember pap.) Krisztus apostolai ugyan minden Krisztusban hívő embert papnak hívnak, de nem az egyházi szolgálat szempontjából, hanem azért, mert Krisztus által mindnyájan királyokká és papokká lévén, lelki áldozatokat mutathatunk be Istennek (2 Móz. 19:6, 1 Péter 2:9, Jel. 1:6). Más tehát a papság és más az egyházi szolgálat. Amaz ugyanis mint az imént láttuk, közös minden keresztyénnel, ez azonban nem. Nem is töröltük el az egyházban a lelkipásztori szolgálatot, amikor kivetettük a Krisztus egyházából a pápista papi tiszteletet. (A papok és a papság.) Az Újszövetségben bizonyára nincs többé Krisztusnak olyan papsága, amelyen volt az Ószövetség népénél; azt a papságot külső kenet, szent öltözetek és sok-sok szertartás jellemezte, melyek mind Krisztusra utaltak. Ő azonban amikor eljött, mindezt betöltvén el is törölte. Ő ellenben megmarad egyedül papnak mindörökké (Zsid. 7:3.8). Hogy pedig az Ő méltóságából semmit le ne vonjunk, azért az egyházi szolgák közül senkinek sem adjuk meg a papi nevet. Mert maga a mi Urunk nem rendelt az Újszövetség egyházában semmiféle olyan papot sem, aki a felszentelő püspöktől hatalmat nyervén naponta megáldozza az ostyát, mint az Úr testét és véréért élőkért és holtakért, hanem csak olyanokat, akik tanítsanak és szolgáltassák ki a sakramentumokat.

(Milyenek az újszövetségi egyházi szolgák.) Pál apostol ugyanis egyszerűen és röviden kifejti, mit gondoljunk az újszövetségbeli vagy a keresztyén egyház szolgáiról és milyen jelentőséget tulajdonítsunk nekik, ezt mondván: Úgy tekintsen minket az ember, mint Krisztus szolgálait és Isten titkainak sáfárait (1 Kor. 4:1). Ezért azt akarja az apostol, hogy az egyházi szolgákról úgy gondolkozzunk mint szolgákról; uphreths-eknek, azaz evezősöknek nevezte őket az apostol, akik egyedül a kapitányra néznek, vagy olyan embereknek, akik nem maguknak és nem a saját kényük és kedvük szerint, hanem másoknak, azaz uraiknak élnek és azok parancsaitól függenek teljesen. Mert az egyházi szolga azt a parancsot kapta, hogy egészen és minden tisztében ne a maga akaratának kedvezzen, hanem csak azt hajtsa végre, amit utasításul kapott az ő Urától. Azt is mindjárt megmondja ezen a helyen az apostol, hogy kicsoda ez az Úr: a Krisztus, akinek az egyházi szolgálat minden foglalatosságában személyes tulajdonai az egyházi szolgák. (Az egyházi szolgák Isten titkainak sáfárai.) Hozzáteszi azután, hogy az egyházi szolgálatot még világosabban megmagyarázza, hogy az egyházi szolgák tisztartók vagy Isten titkainak sáfárai. Isten titkainak pedig sok helyen, elsősorban az Efézusi levél 3. részében a Krisztus evangéliumát nevezte az apostol. Titkoknak hívták a régiek Krisztus sakramentumait is. Azért tehát arra hívták az egyházi szolgák, hogy a Krisztus evangéliumát hirdessék a híveknek és a sakramentumokat kiszolgáltassák. Másutt ugyanis azt olvassuk az evangéliumban a hű és bölcs

szolgáról, hogy őt az Úr gondviselővé tette az ő házanépén, hogy adja ki nekik élelmüket a maga idejében (Luk. 12:42). Ismét másutt az evangéliumban egy ember idegen országba utazik, hátrahagyva házát és abban átadva szolgálóinak hatalmát, illetve vagyonát, kinek-kinek megszabja a dolgát.*

(Az egyházi szolgák hatalmáról.) Most tehát helyénvaló lesz, ha mondunk egyet-mást az egyházi szolgák hatalmáról és tisztéről. Ennek a hatalomnak az értelmezésében egyesek túlságosan nagy buzgalmat fejtettek ki és nem lehetett a földön semmi olyan nagy, hogy alá ne vetették volna a maguk hatalmának, mégpedig az Úr határozott parancsa ellenére, aki megtiltotta övéinek az uralkodást, az alázatosságot pedig a legnagyobb mértékben a lelkükre kötötte (Luk. 22:24 skk, Máté 18:3 sk, 20:25 skk). Valóban van egy másfajta, tiszta és feltétlen hatalom, az ilyet önjogúnak is mondják. Ilyen hatalom szerint van minden alávetve Krisztusnak, a mindenség Urának, amint erről ő maga is bizonyosságot tett, mondván: Teljes hatalom adatott nékem mennyen és földön (Máté 28:18). És ismét: Én vagyok az első és az utolsó és imé élek örökkön örökké, és nálam vannak a pokolnak és a halálnak kulcsai (Jel. 1:18). Továbbá: Nála van a Dávid kulcsa, aki megnyitja és senki be nem zárja, és bezárja és senki meg nem nyitja (Jel. 3:7). (Az igazi hatalmat magának tartja fenn az Úr.) Ezt a hatalmat magának tartja fenn az úr és nem ruházza át senki másra, hogy maga azután tétlen szemlélőként álljon ott munkálkodó szolgálói mellett. Mert Ésaiás azt mondja: Az ő vállára adom a Dávid házának kulcsát (És. 22:22). És ismét: Az uralom az ő vállán lészen (És. 9:6). Mert a kormányzást nem veti másoknak a vállaira, hanem magának tartja fenn és mindeneket kormányozva él az ő hatalmával.

(A hivatali és szolgálati hatalom.) Más azután a hivatali vagy szolgálati hatalom. Ezt korlátozza az, aki teljes hatalmat gyakorol; ez a hatalom inkább hasonlít a szolgálathoz, mint az uralkodáshoz. (A kulcsok.) Átengedheti ugyanis a ház ura az ő tisztartójának a házán való hatalmat; ezen a címen adhatja neki a kulcsokat is, hogy bocsássa be a házba, vagy zárja ki a házból azokat, akiket az úr vagy be akar bocsátani, vagy ki akar zárni. E szerint a hatalom szerint cselekszi a szolga hivatalból azt, amit az ő ura neki parancsolt, és az úr is jóváhagyja azt, amit cselekszik és azt akarja, hogy szolgálójának cselekedeteit úgy értékeljék és úgy ismerjék el, mint az övéit. Erre vonatkoznak természetesen a következő evangéliumi mondások: Néked adom a mennyek országának kulcsait. És: Amit megkötsz a földön, a mennyekben is kötve lészen; és amit megoldasz a földön, a mennyekben is oldva lészen (Máté 16:19). Valamint: Akiknek bűneit megbocsátjátok, megbocsátatnak azoknak; akikéit megtartjátok, megtartatnak (Ján. 20:23). Ha pedig a szolga nem úgy végzett el mindent, ahogy azt az ő Ura megparancsolta, hanem a megbízatás határait áthágta, bizonyára érvénytelennek

tekinti az Úr azt, amint művelt. Ezért tehát az egyházi szolgák egyházi hatalma az a tevékenység, mellyel a szolgák Isten egyházát kormányozzák ugyan, de az egyházban mindent úgy tesznek, ahogy azt az Úr igéjében előírja. Ha ez megtörtént, a hívek úgy becsülik ezeket a cselekedeteket, mintha maga az Úr vitte volna véghez azokat. De a „kulcsokról” az előbb is szóltunk már egyetmást.

(Az egyházi szolgák hatalma egy és ugyanaz.) Minden egyházi szolga pedig egy és ugyanazt a hatalmat, illetve hivatalt kapta. Bizonyára kezdetben a püspökök vagy presbiterek az egyházat közös munkával kormányozták. Egyik sem helyezte magát a másik elé és egyik sem bitorolt nagyobb hatalmat vagy uralmat püspöktársaival szemben. Nem felejtették el ugyanis a mi Urunk szavait: Aki közületek első akar lenni, legyen a ti szolgátok (Luk. 22:26), tehát megmaradtak az alázatosságban és kölcsönös segítséggel támogatták egymást az egyház kormányzásában és fenntartásában. (A rendet fenn kell tartani.) Azonközben a rend kedvéért az egyházi szolgák közül egyvalaki hívta össze a gyűlést és ott a megtárgyalandó dolgokat előterjesztette, valamint a többiek véleményét összefoglalta, általában teljes erejéből vigyázott arra, hogy semmiféle zűrzavar ne támadjon. Az Apostolok cselekedeteiben azt olvassuk, * hogy így járt el Péter is, de azért sem mások fölé nem volt helyezve, sem a többenél nagyobb hatalommal nem volt fölruházva. Nagyon helyesen mondja ugyanis Cyprianus vértanú „De simplicitate clericorum” című írásában: Olyanok voltak minden tekintetben a többi apostolok is, mint Péter; mind a tisztességnek, mind a hatalomnak egyenlő mértékével voltak felruházva, de a kezdeményezés egytől indul ki, hogy az egyház egynek mutakozzék. (Mikor és hogyan helyeztetett egy a többiek elé.) Jeromos is hasonló dolgokról számol be a Titushoz írott levél magyarázatában, ezt mondván: „Mielőtt az ördög ösztönzésére versengések támadtak a hitben, a presbiterek közös tanácsa által kormányozták a gyülekezeteket; miután azonban kiki azokat, akiket megkeresztelt, a magáénak tekintette és nem a Krisztusénak, elhatározták, hogy a presbiterek közül egy kiválasztott személy a többiek fölé helyeztessék, akire az egyház minden gondját reábízzák és így vegyék elejét a szakadásoknak.” – De azért Jeromos ezt a határozatot nem tünteti fel isteni eredetűnek, mert mindjárt hozzáteszi: „Amiképpen a presbiterek tudják, hogy ők az egyház szokásai következtében vannak alávetve annak, aki föléjük van rendelve, úgy a püspököknek is tudniuk kell, hogy ők inkább szokásból, mint az Úr rendelésének igazsága szerint állanak felette a presbitereknek és velük együtt kell az egyházat kormányozniuk.” Ezt mondja ő, és ezért senki joggal meg nem tilthatja, hogy visszatérjünk Isten ősi alkotmányához és azt fogadjuk el emberi szokás helyett.

(Melyek az egyházi szolgák feladatai.) Az egyházi szolgák feladatai sokfélék, ezeket azonban a legtöbben két dologra vezetik vissza, amelyekben minden más bennfoglaltatik: Krisztus evangéliumának tanítására és a sakramentumok helyes kiszolgáltatására. Az egyházi szolgák feladata ugyanis egybegyűjteni a szent gyülekezetet, ott Isten igéjét magyarázni és az általános igazságot a gyülekezet helyzetére és használatára alkalmazni, hogy az, amit tanítanak, javára váljék a hallgatóknak és építse a híveket. Az egyházi szolgák feladata, mondom, tanítani a tudatlanokat, buzdítani és haladásra készíteni az Úrnak útján hátramaradókat vagy lassabban haladókat, vigasztalni és erősíteni a kislelkűeket és felvértezni őket a Sátán különféle kísértései ellen, megdorgálni a vétkezőket, visszahívni a jó útra a tévelygőket, felemelni az elesetteket, megcáfolni az ellenmondókat, végül elűzni az Úr aklától a farkasokat, bölcsen és komolyan megróni a bűnöket és a bűnösöket, és szemet nem húnyni és nem hallgatni a bűn láttára; továbbá kiszolgáltatni a sakramentumokat, ajánlani a velük való helyes éleést, és azok vételére mindenkit egészséges tudomány által előkészíteni, a híveket a szent egységben is megtartani, a szakadásoknak elejét venni, végül a tudatlanokat a hitben oktatni, a szegények gondját a gyülekezet figyelmébe ajánlani, a betegeket és a különböző kísértésekkel küzdőket meglátogatni, tanítani, az élet útján megtartani; ezenkívül szükség idején közös imádkozásokat vagy könyörgéseket rendezni, böjtöléssel, azaz szent önmegtartóztatással együtt, és a lehető legszorgalmasabban gondoskodni mindenről, ami a gyülekezetek nyugalma, békessége és üdvére szolgál.* Hogy pedig az egyházi szolga mindezt jobban és könnyebben teljesíthesse, elsősorban azt kívánjuk tőle, hogy legyen istenfélő, szüntelenül imádkozzék, merüljön el a Szentírás olvasásába, mindenben és mindig legyen éber és életének tisztaságával mindenki előtt példaként világoljon.

(Az egyházfegyelem.) Minthogy pedig mindenképpen szükséges, hogy legyen az egyházban fegyelem és a régiéknél hajdan szokásban volt a kiközösítés és voltak egyházi ítélőszékei is Isten népének, amelyek által bölcs és kegyes férfiak gyakorolták ezt a fegyelmet, az egyház szolgáinak az is feladata volt, hogy ezt a fegyelmet a tagok épülésére az időkhöz, a közállapotokhoz és a szükséghez szabva gyakorolják. Itt mindig szem előtt kell tartani azt a szabályt, hogy mindenek ékesen és jó renddel legyenek* zsarnokoskodás és pártoskodás nélkül. Pál apostol ugyanis bizonyosságot tesz róla, hogy neki az Isten az anyaszentegyházban való hatalmat építésre és nem megrontásra adta (2 Kor. 10:8). Mert maga az Úr tiltotta meg, hogy az Úr szántóföldjén termő konkolyt kitépjük, amikor az a veszély fenyeget bennünket, hogy a búzát is kitépjük vele (Máté 13:29 sk).

(A rossz egyházi szolgákat is meg kell hallgatni.) Egyébként elvetjük ebben a kérdésben a donatisták tévelygését, akik az igehirdetést és a sakramentumok kiszolgáltatását az egyházi szolgák jó vagy gonosz élete szerint tartják hatékonynak vagy hatástalannak. Tudjuk ugyanis, hogy Krisztus szavát még a gonosz szolgák szájából is meg kell hallgatnunk, hiszen maga az Úr mondta: Amit parancsolnak néktek, megcselekedjétek, de az ő cselekedeteik szerint ne cselekedjétek (Máté 23:3). Tudjuk, hogy a sakramentumokat szereztetésük és Krisztus igéje szenteli meg és hogy azok hathatósak a kegyesek számára még akkor is, ha méltatlan szolgák szolgáltatják ki őket. Erről a dologról sokat vitatkozott a donatistákkal a Szentírás alapján Isten szolgája, Szent Ágoston.

(A zsinatok.) De azért kell az egyház szolgálói között is illő fegyelemnek lennie. Zsinatokon szorgalmasan meg kell vizsgálni a lelkipásztorok tanítását és életét. Feddjék meg a vétkezőket a vének és térítsék őket jó útra, ha lehet, vagy fosszák meg őket tisztüktől és üzzék el őket az igazi pásztorok az Úrnak nyájától mint farkasokat, ha javíthatatlanok. Mert ha hamis tanítók, semmiképpen sem szabad őket megtűrni. Nem is kifogásoljuk az egyetemes zsinatokat sem, ha az apostoli példa szerint tartják őket, az egyház javára és nem ártalmára.

(Méltó a munkás a maga bérére.) Minden hű egyházi szolga is, mint jó munkás, méltó a maga bérére. Nem vétkeznek tehát, ha fizetést és minden más szükséges dolgot elfogadnak a maguk és családjuk számára. Mert az apostol az 1 Kor. 9-ben, az 1 Tim. 5-ben s másutt is kimutatja, hogy ezeket a dolgokat joggal adja a gyülekezet és joggal fogadják el az egyház szolgálói. Az apostoli tanítás tehát megcáfolja az anabaptistákat, akik elítélik és szidalmazták azokat a lelkipásztorokat, akik szolgálatukból élnek.

XIX. fejezet •

A Krisztus egyházának sakramentumairól

(Az Isten igéjéhez kapcsolt sakramentumok; mik azok?) Isten az Ő igéjének hirdetéséhez eleitől fogva hozzácsatolta az anyaszentegyházban a sakramentumokat vagy szent jegyeket. Világosan tanúskodik erről az egész Szentírás. A sakramentumok pedig titokzatos jelképek vagy szent szertartások vagy szent cselekmények, melyeket Isten szerzett és amelyek igéjéből, látható jelekből és jelölt dolgokból állanak. Ezekkel tartja és újítja meg időnként az anyaszentegyház emlékezetében az Ő legnagyobb jótéteményeit, melyeket az emberrel cselekedett; ezekkel meg is pecsételi ígéreteit és amit velünk bensőnkben cselekszik, azt külsőleg kiábrázolja és szemléltetés végett mintegy elénk vetíti és így a mi hitünket Szent Lelkének a mi szívünkben való munkálkodása által erősíti és növeli; végül ezekkel különíti el bennünket minden

más néptől és vallástól, szentel meg és kötelez el egyedül a maga számára és ezekkel jelzi, hogy mit vár el tőlük.

(Mások az ó- és mások az újszövetségi sakramentumok.) Mások azonban az Ószövetség és ismét mások az Újszövetség népének sakramentumai. Az Ószövetség népének sakramentumai voltak a körülmetélkedés és a húsvéti bárány, melyet feláldoztak – ez okból sorolják amaz áldozatok közé, melyeket a világ teremtésétől kezdve gyakoroltak. (Hány sakramentuma van az Újszövetség népének.) Az Újszövetség népének sakramentumai a keresztség és az úrvacsora. Vannak, akik az Újszövetség népének hét sakramentumát sorolják fel. Ezek közül mi a bűnbánatról, az egyházi szolgák felszenteléséről, nem ugyan a pápistáról, hanem az apostoliról, és a házasságról elismerjük ugyan, hogy ezeket Isten szerezte a mi hasznunkra, de azért nem sakramentumok. A bérmálás és az utolsó kenet emberi találmányok; nélkülük minden kár nélkül meglehet az egyház. Nem is tartottuk meg ezeket a mi egyházunkban. Mert vannak bennük bizonyos elemek, melyeket mi legkevésbé sem helyeselhetünk. Minden olyan üzérkedést pedig, amelyet a római egyházbéliak a sakramentumok kiszolgáltatása körül folytatnak, teljességgel kárhoztatunk.

(A sakramentumok szerzője.) Minden sakramentum szerzője pedig nem ember, hanem egyedül az Isten. Ember sakramentumokat nem szerezhet, mert azok az Isten tiszteletére vonatkoznak. De az embernek nem az a dolga, hogy az Isten tiszteletének módját megállapítsa vagy megszabja, hanem hogy az Istentől szerzett módon elfogadja és megőrizze. Ezenkívül a szent jegyekhez ígérek vannak kötve, melyeknek hit a feltétele. A hit pedig egyedül Isten ígéjére támaszkodik. Isten ígéje olyan, mint egy tábla vagy levél; a sakramentumok pedig olyanok, mint a pecsétek, melyeket egyedül Isten függeszt a levélre. (Krisztus munkálkodik még most is a sakramentumokban.) És mint ahogy Isten a sakramentumok szerzője, úgy Ő munkálkodik szakadatlanul abban az egyházban, melyben a sakramentumokkal helyesen élnek; ti. olyképpen, hogy a hívek, midőn az egyházi szolgák által részesülnek a sakramentumokban, tudatában vannak annak, hogy az Isten munkálkodik az Ő rendelése által és ezért a sakramentumokat éppen úgy veszik magukhoz, mintha magának Istennek kezéből vennék és ebben nem zavarja őket az egyházi szolga bűne (még ha cégéres bűn is az), mivel tudják, hogy a sakramentumok tisztasága az Úr szerzésétől függ. (Különbséget kell tennünk a sakramentumok szerzője és kiszolgáltatója között.) Ezért nyíltan különbséget is tesznek a sakramentumok kiszolgáltatásában egyfelől maga az Úr, másfelől az Úr szolgája között, azt vallván, hogy a sakramentumok lényegét maga az Úr, a jegyeit pedig az Úr szolgálja adják.

(A lényeg vagy fődolog a sakramentumokban.) Egyébként az a fődolog, melyet Isten minden sakramentumban élénk ad és amelyre minden idők minden kegyesei figyelmüket irányították (melyet mások a sakramentumok „substantiájának” vagy „matériájának” hívnak), a megtartó Krisztus, az az egyetlen áldozat, Istennek ama báránya* aki megöletett a világ kezdetétől* fogva, az a lelki kőszikla, melyből minden mi eleink ittak,* aki által minden választott elnyeri a „kéz nélkül való körülmetéltetést” a Szent Lélek által és megmosatik minden bűnétől és tápláltatik a Krisztus valóságos testével és vérével az örök életre.

(Az ó- és újtestamentumi sakramentumok hasonlósága és különbözősége.) Ami pedig azt illeti, ami a sakramentumokban a fő és lényeges dolog, ebben a tekintetben egyenlők mindkét Testamentum népének sakramentumai. Mert a fődolog és a sakramentumok lényege mindkét helyen Krisztus, az egyetlen közbenjáró és a hívek üdvözítője. Mindkét helyen egy és ugyanaz az Isten a szerzője a sakramentumoknak; mind a két népnek úgy adta azokat Isten, mint kegyelmének és ígéreteinek jegyeit, sőt pecséteit, hogy ezek által emlékezetükbe idézzék és megújítsák Isten legnagyobb jótéteményeit; hogy ezek a híveket a világ minden más vallásától elválasszák és végül hogy ezeket lelkileg hit által vegyék magukhoz a hívek; ezek őket az egyházhoz kössék és kötelességükre figyelmeztessék. Ezekben, mondom, és az ezekhez hasonló dolgokban nem különböznek egymástól a két Testamentum sakramentumai, de a külső jegyekben igen. Ezekre nézve pedig jelentékeny különbséget állapítunk meg. A mi sakramentumaink ugyanis maradandóbbak és állandóbbak, mert a világ végéig soha meg nem fognak változni. Arról is tanúskodnak, hogy Krisztusban már beteljesült az a jelzett dolog és ígéret, amelyet amazok még csak beteljesülendőnek jeleztek. A mieink egyszerűbbek is és kevésbé körülményesek, valamint kevésbé költségesek és kevésbé vannak szertartásokba burkolva. A mieink egyszerűbbek és és kevésbé körülményesek, valamint kevésbé költségesek és kevésbé vannak szertartásokba burkolva. Azonkívül nagyszámú népet is érintenek, amelyik az egész föld kerekén szét van szórva, és minthogy világosabbak is és (a Szent Lélek által) nagyobb hitet gerjesztenek, a Léleknek bővebb mértéke is jár velük együtt.

(A régiek eltörlésével helyükbe a mi sakramentumaink léptek.) Bizonyára azután, hogy Krisztus, az igaz messiás megjelent nekünk és a kegyelem bősége kiáradt az Újtestamentum népére, feltétlenül eltörlöttek és megszűntek az Ótestamentum népének jelképei és a körülmetélkedés helyébe a keresztség, a húsvéti bárány és az áldozatok helyébe az úri szent vacsora lépett.

(Milyen részekből állanak a sakramentumok.) Miképpen pedig régen a sakramentumok Igéből, jegyből és jelzett dologból állottak, úgy most is ugyanazokból a részekből állanak; mert Isten igéje által lesznek sakramentumokká azok a dolgok, melyek azelőtt nem voltak sakramentumok. (A sakramentumok megszentelése.) Megszenteltetnek ugyanis az Ige által és az, aki szerezte, megszenteltetnek nyilvánítja őket. Megszentelni pedig annyit tesz, mint valamely dolgot Istennek szent használatra felajánlani, azaz a közönséges és mindennapi használatától elkülöníteni és szent használatra rendelni. A sakramentumokban ugyanis a külső és látható dolgok a közönséges használatból vett jegyek. A keresztségben például külső jegy a víz és az a látható megmosás, melyet az egyházi szolga végez, a jelzett dolog pedig az újjászületés vagy a bűneinktől való megmosatás. Viszont az úrvacsorában külső jegy a kenyér és a bor, melyek az étel és ital közönséges használatából vannak véve, a jelzett dolog pedig az Úrnak halálra adott teste és értünk kiontott vére vagy az Úr testével és vérével való egyesülés. Ezért a víz, kenyér és bor természetük szerint, az isteni rendelésen és szent használaton kívül, egyszerűen csak azok, aminek mondjuk és aminek tapasztaljuk őket. Azután, ha Isten nevének segítségül hívása és az első szerzésnek és megszentelésnek megújítása mellett hozzájuk járul az Úrnak beszéde, akkor azok a jegyek megszenteltetnek és Krisztus azokat szentnek nyilvánítja. Mert mindig hathatós marad Isten egyházában Krisztus első szerzése és a sakramentumok megszentelése úgyannyira, hogy akik ugyanúgy élnek a sakramentumokkal, ahogy az Úr kezdettől fogva rendelte, most is élvezik azt az első megszentelést, mely mindennél különb. Ezért mondjuk el a sakramentumok kiszolgáltatása közben Krisztus szavait.

(A jegyek felveszik az jelzett dolgok nevét.) És minthogy Isten igéjéből az tanuljuk, hogy ezeket a jeleket más célra rendelte az Úr, mint amire közönségesen használják őket, azért azt tanítjuk, hogy ezek a jegyek most szent használat közben felveszik a jelzett dolgok nevét és többé nemcsak víznek, kenyérnek és bornak hívjuk őket, hanem újjászületésnek és a megújulás fürdőjének is; hasonlóképpen az Úr testének és vérének vagy az Úr teste és vére jelképeinek vagy sakramentumainak. Nem mintha a jelképek átváltoznának az általuk jelzett dolgokká és többé nem lennének azok, amik természetük szerint voltak. Különböznének sakramentumok, ha csak a jelzett dologból állnának; akkor nem volnának azoknak jegyei. (A sakramentumi kapcsolat.) De azért veszik fel a jegyek a jelzett dolgok nevét, mert a szent dolgoknak titokzatos jelképei és a jegyek és jelzett dolgok egymással sakramentumi kapcsolatban vannak, összekapcsolódnak, mondom, vagy egyesülnek misztikus jelentésük által, és annak az akaratából vagy szándékából, aki a sakramentumokat szerezte. Mert a víz, kenyér és bor nem pusztán jegyek, hanem

szent jegyek és aki a keresztség vizét szerezte, nem azzal az akarattal és szándékkal szerezte, hogy a hívek csak a keresztség vizével mosattassanak meg; és aki megparancsolta, hogy az úrvacsorában kenyeret együnk és bort igyunk, nem azt akarta, hogy a hívek csak kenyeret és bort vegyenek magukhoz, misztérium nélkül, mint ahogy odahaza kenyeret esznek; hanem hogy lelkileg egyesüljenek a jelzett dolgokkal is és hit által igazán megmosassanak bűneiktől, és részesüljenek Krisztusban.

(Szepták.) Ezért egyáltalában nem értünk egyet azokkal, akik a sakramentumok megszentelését nem tudom milyen különleges papi jellegnek és felszentelt pap által a megszentelés szándékával elmondott szavak erejének, vagy más járulékos dolgoknak tulajdonítják, melyeket sem Krisztusnak, sem az apostoloknak sem a szava, sem a példája nem írt nekünk elő. De nem értünk egyet azoknak a tanításával sem, akik a sakramentumokról úgy beszélnek mint közönséges, nem pedig mint megszentelt vagy hathatók jegyeiről. Azoknak sem adunk igazat, akik a láthatatlan dolgok kedvéért megvetik a sakramentumokban levő látható dolgokat, sőt a maguk számára fölöslegesnek ítélik a jegyeket, mert úgy vélik, hogy ők már élvezik a jelzett dolgokat. Ilyenek voltak állítólag a messalianusok. (A sakramentumokba a jelzett dolgok sem bezárva, sem azokhoz hozzákötve nincsenek.) De nem értünk egyet azoknak a tanításával sem, akik azt tanítják, hogy a kegyelem és a jelzett dolgok úgy vannak hozzákötve a jegyekhez vagy beléjük foglalva, hogy mindazok, akik külsőképpen részesülnek a jegyekben, belsőleg is részesülnek a kegyelemben és a jelzett dolgokban, bármilyenek is ők maguk.

Azonban mint ahogy nem a lelkipásztorok méltó vagy méltatlan voltával mérjük a sakramentumok érvényességét, éppen úgy nem mérjük azt a velük élők állapotával sem. Tudjuk ugyanis, hogy a sakramentumok érvényessége az Isten hűségétől, igazságától és merő jóságától függ. Mert amint Isten ígéje megmarad Isten igaz ígéjének és míg azt hirdeti a prédikátor, nemcsak üres szavakat mond el, hanem ugyanakkor Isten felajánlja a szavakkal jelzett vagy hirdetett dolgokat is, még akkor is, ha istentelenek és hitetlenek hallják és értik a szavakat, azonban a jelzett dolgokat mégsem élvezik, mert nem igaz hittel fogadják magukba: ugyanígy az igéből, jegyekből és jelzett dolgokból álló sakramentumok megmaradnak igaz és érvényes sakramentumoknak, amelyek nemcsak jelzik a szent dolgokat, hanem bennük Isten felajánlja magukat a jelzett dolgokat is, habár a hitetlenek a felajánlott dolgokat nem kapják meg. Ez pedig nem az ajándékozó vagy felajánló Isten hibájából történik, hanem azoknak az embereknek a hibájából, akik hit nélkül és méltatlanul veszik a sakramentumokat. Az ő hitlenségük nem teszi hiábavalóvá az Isten hűségét (Róm. 3:3 sk).

(Mivégre rendeltettek a sakramentumok.) Továbbá, minthogy mindjárt kezdetben, amikor kifejtettük, hogy mik a sakramentumok, mellesleg már azt is megmagyaráztuk, hogy mivégre rendeltettek, nincs értelme, hogy az egyszer már elmondottakkal újra terheljük olvasóinkat. Ezért tehát most külön-külön fogunk szólni az Újszövetség népének a sakramentumairól.

XX. fejezet •

A szent keresztség

(A keresztség szereztetése.) A keresztséget Isten szerezte és ugyanő szentelte meg. Először János keresztelt, aki Krisztust a Jordán vizébe bemerítette. Innen szállt az apostolokra, akik maguk is vízzel kereszteltek. Ezeknek kifejezetten megparancsolta az Úr, hogy az evangéliumot hirdessék és kereszteljenek az Atyának, a Fiúnak és a Szent Léleknek nevében (Máté 28:19). Péter is a zsidóknak, mikor azt kérdezték tőle, mit cselekedjenek, azt felelte az Apostolok cselekedeteiben: Keresztelkedjetek meg mindnyájan a Jézus Krisztusnak nevében a bűnöknek bocsánatjára; és veszitek a Szent Lélek ajándékát (Csel. 2:37 sk). Ezért nevezték el némelyek a keresztséget Isten népe felavató jegyének, minthogy ezáltal avattatnak fel Isten számára Isten választottai.

(Egy a keresztség.) Csak egy keresztség van Isten egyházában és elég is egyszer megkeresztelkedni vagy Isten számára felavatni. Megmarad pedig az egyszer felvett keresztség egész életünkben és örökreszoló megpecsételése a mi fiúvá fogadtatásunknak. (Micsoda a keresztség?) Ugyanis Krisztus nevében megkeresztelkedni annyit tesz, mint beírni, beavattatni és felvétetni az Isten fiainak szövetségébe, családjába és örökségébe; sőt már most Isten nevével, azaz Isten gyermekének neveztetni, valamint megtisztulni a bűnök szennyétől és megajándékoztatni Isten különböző kegyelmi ajándékaival az új és szent életre. A keresztség tehát emlékezetünkben tartja és megújítja Istennek azt a roppant nagy jótéteményét, melyet az emberi nemzetséggel cselekedett. Mert mindnyájan a bűnök szennyében születünk és a harag fiai vagyunk; az Isten azonban, aki irgalomban gazdag, megtisztít bennünket bűneinktől ingyen, az Ő Fiának vére által és Őbenne fiai közé fogad, sőt szent szövetséggel magához köt és különböző ajándékokkal gazdagít, hogy új életet élhessünk. Mindezeket a keresztség pecsételi meg. Mert belül újjászül, megtisztít és megújít bennünket az Isten a Szent Lélek által, kívül pedig a legnagyobb ajándékok megpecsételését kapjuk a vízben, amely azokat a felséges jótéteményeket egyben jelképezi és mintegy szemléltetve elénk állítja. (Vízzel keresztelkedünk meg.) És ezért keresztelkedünk meg, azaz mosatunk meg vagy hintetünk meg látható vízzel. A víz ugyanis eltisztítja a szennyet, feléleszti és felfrissíti az elbágyadt és a

hőségtől szenvedő testeket. Isten kegyelme pedig ugyanezt teszi a lelkekkel, még pedig láthatatlanul vagy lelkiéppen.

(Mire kötelez a keresztség?) Elválaszt továbbá bennünket Isten a keresztség sakramentumával minden más vallástól és néptől és önmagának szentel tulajdonul. Mi tehát amikor megkeresztelkedünk, megvalljuk hitünket és Isten iránti engedelmisségre, testünk megöklésére és új életre kötelezzük magunkat, és így beiratunk Krisztus szent seregébe, hogy egész életpályánkon harcoljunk a világ, a Sátán és a saját testünk ellen. Beiktat továbbá bennünket a keresztség az egyház egy testébe, hogy az egyháznak minden tagjával szépen, ugyanegy vallás és kölcsönös szolgálat egyességében éljünk.

(A keresztség formája.) Hisszük, hogy a keresztségnek az a legtökéletesebb formája, amellyel Krisztus maga megkeresztelkedett és amelyet gyakoroltak az apostolok. Nem gondoljuk tehát, hogy a keresztség tökéletesítésére szükségesek volnának azok a dolgok, melyeket később az egyházban emberi találmányként hozzátettek és gyakoroltak. Ilyen természetű dolog az ördögűzés, valamint az égő gyertya, olaj, só, nyál és hasonló dolgok használata, mint például az is, hogy a keresztséget minden évben kétszer több szertartással megszentelik. Mi ugyanis hisszük, hogy az egyház egyetlen keresztsége az Isten első szerzésében megszenteltetett és megszenteltetik az Ige által és most is Isten első áldása által hathatós.

(A keresztség kiszolgáltatója.) Tanítjuk, hogy az egyházban a keresztséget asszonyok vagy bábák nem szolgáltathatják ki. Pál ugyanis kirekesztette az asszonyokat az egyházi szolgálatokból, a keresztség pedig az egyházi szolgálatok közé tartozik.

(Anabaptisták.) Elítéljük az anabaptistákat, akik azt mondják, hogy nem szabad megkeresztelni a hívők újszülött csecsemőit. Tesszük ezt azért, mert az evangéliumi tanítás szerint ezeké az Istenek országa és benne vannak Isten szövetségében. Miért ne adnók hát meg nekik az isten szövetségének a jelét? Miért ne avassuk fel a szent keresztség által azokat, akik Isten tulajdona és benne vannak az Ő egyházában? Elítéljük az anabaptistákat más tanításaik miatt is, melyeket Isten igéjével szemben vallanak. Nem vagyunk tehát anabaptisták és nincs velük az ő dolgaikban sem közösségünk.

XXI. fejezet •

Az úri szent vacsora

(Az úrvacsora.) Az Úr vacsoráját, melyet Úr asztalának és eucharistiának, azaz hálaadásnak is hívnak, azért hívjuk közönségesen vacsorának, mert azt Krisztus amaz utolsó vacsorájakor szerezte és most is azt ábrázolja az úrvacsora és benne lelkileg ételt és italt vesznek magukhoz a hívek. (Az úrvacsora szerzője és megszentelője.) Az úrvacsora szerzője ugyanis nem valamely angyal vagy ember, hanem maga Isten Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus, aki elsőnek szentelte meg azt az ő egyháza számára. Érvényben van pedig ez a megszentelés vagy megáldás most is mindazoknál, akik ugyanazzal a vacsorával élnek, amelyet az Úr szerzett; amelynél elmondják az úrvacsora szereztetési igéit és mindenben igaz hittel az egy Krisztusra néznek, akinek mintegy a kezéből veszik azt, amit az egyház szolgálata által kapnak. (Emlékezés Isten jótéteményeire.) Ezzel a szent szertartással az Úr frissen emlékezetünkben akarja tartani az emberi nemzetséggel tett legnagyobb jótéteményét, tudniillik azt, hogy testének halálraadásával és vérének kiontásával minden bűnünket elengedte és az örök haláltól és az ördög hatalmából megváltott, most már az ő testével etet és az ő vérével itat minket s ha ezeket igaz hittel lelkileg vesszük magunkhoz, az örök életre táplálnak bennünket. És ez a nagy jótétemény mindannyiszor megújul, valahányszor kiszolgáltadják az úrvacsorát. Mert azt mondta az Úr: Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.* Továbbá megpecsételtetik ebben a szent vacsorában az, hogy az Úr teste miértünk igazán halálra adatott és az ő vére bűneink bocsánatára igazán kiontatott, hogy semmit se ingadozzék a hitünk. (A jegy és a jelzett dolog.) Eképpen a sakramentum a lelkipásztor közreműködésével külsőleg azt ábrázolja ki és állítja mintegy szemünk elé látható módon, amit maga a Szent Lélek belsőleg végez láthatatlanul a lelkünkben. Külsőképpen a lelkipásztor kenyeret és bort nyújt át nekünk és halljuk az Úr szavait: Vegyétek, egyétek, ez az én testem.* Vegyétek és osszátok el magatok között. Igyatok ebből minyájan, ez az én vérem.* Tehát veszik a hívek azt, amit az Úr szolgálja ad nekik és eszik az Úr kenyerét és isznak az Úr poharából; belül ezalatt Krisztus munkájából a Szent Lélek által magukhoz veszik az Úrnak testét és vérének is és táplálkoznak ezekkel az örök életre. Mert Krisztus teste és vére bizony étel és ital* az örök életre és maga Krisztus, amennyiben Ő halálra adatott érettünk és Ő a mi Üdvözítőnk, a vacsorának a lényege. Nem is tűrjük, hogy bármi mást tegyenek az ő helyére.

Hogy pedig helyesebben és világosabban megértsük, hogy Krisztus teste és vére mimódon lehet a hívek étele és itala és mimódon veszik azt magukhoz az örök életre, még ezt a néhány szót hozzáfűzzük az előbbiekhöz. Nemcsak

egyféle evés van. Mert van egyfelől testi evés, amellyel az ember az ételt szájába veszi, fogaival megrágja és gyomrába lenyeli. A kapernaiták régente úgy értették, hogy az evésnek ezzel a nemével kell nekik Krisztus testét enniök, de maga Krisztus cáfolja meg őket Ján. 6-ban. Amiképpen Krisztus testét nem lehet vétek és kegyetlenség nélkül testileg enni, úgy az nem is gyomornak étke. Ezt mindenki kénytelen elismerni. Nem helyeseljük tehát a pápák dekrétumaiban azt az „Én Berengarius...” kezdetű kánont (De Consecr. distinct. 2.). Mert nem hitte a kegyes hajdankor és mi sem hisszük, hogy Krisztus testét testünk szájával testileg vagy a maga valóságában esszük.

(Lelkileg enni az Urat.) Lehet a Krisztus testét lelkileg is enni, de ezt ne úgy értsük, hogy ezáltal maga az étel változik át lélekké, hanem úgy, hogy az Úr teste és vére, megtartván a maga mivoltát és tulajdonságait, lelkileg közöltetik velünk, egyáltalában nem testi, hanem lelki módon a szent Lélek által. A Szent Lélek tudniillik mindazokat a javakat, amelyeket az Úr értünk halálra adott teste és vére által szerzett, úgymint a bűnök bocsánatát, a megváltást és az örök életet sajátunkká teszi és reánk ruházza, hogy Krisztus bennünk éljen és mi Őbenne,* vagyis odahat, hogy Őt igaz hittel vegyük magunkhoz, hogy így lelki ételünk és italunk, azaz életünk legyen. (Krisztus mint eledel életben tart bennünket.) Miképpen ugyanis a testi étel és ital testünket nemcsak megújítja és erősíti, hanem életben is tartja, azonképpen Krisztusnak értünk odaadott teste és értünk kiontott vére nemcsak megújítja és erősíti lelkünket, hanem életben is tartja, nem azért ugyan, mert testileg esszük és isszuk, hanem azért, mert Istennek lelke közli velünk azokat. Az Úr ugyanis így szólt: És az a kenyér, amelyet én adok, az én testem, amelyet én adok a világ életéért.* Továbbá: A test (tudniillik amit testileg esszünk meg) nem használ semmit; a Lélek az, ami megelevenít.* És: A beszédek, amelyeket én szólok néktek, lélek és élet.

(Krisztust hit által esszük vagy vesszük.) És miképpen az ételt evéssel kell magunkhoz venni, hogy munkálkodjék bennünk és hatását bennünk megmutassa, minthogy rajtunk kívül helyezve semmit sem használ nekünk, azonképpen Krisztust is hit által kell magunkhoz vennünk, hogy a mienk legyen és éljen mibennünk és mi Őbenne. Azt mondja ugyanis: Én vagyok az életnek ama kenyere: aki hozzám jő, semmiképpen meg nem éhezik, és aki hisz bennem, meg nem szomjúhozik soha.* Továbbá: Aki engem eszik, él énáltalam; az énbennem lakozik és én is abban.* (Lelki eledel.) Mindebből kiviláglik, hogy mi a lelki eledelen legkevésbé sem értünk nem tudom milyen képzelt eledelt, hanem magát az Úrnak értünk halálra adott testét, amelyet azonban nem testileg, hanem lelkileg hit által vesznek magukhoz a hívők. Ebben a dologban teljesen magának az Üdvözítőnek, Krisztus Urunknak tanítását követjük a Ján. 6. része szerint .(Az üdvösségre szükséges evés.) És az Úr testének ez az evése és

vérének ez az ivása oly szükséges az üdvösségre, hogy nélküle senki sem üdvözülhet. Ez a lelki evés és ivás azonban az úrvacsorán kívül is történik, valahányszor és valahol csak hisz az ember a Krisztusban. Talán erre vonatkozik Ágostonnak az a mondása: „Mit készíted fogadat és gyomrodát? Higgy és már ettél is.”

(Sakramentumi módon enni az Urat.) A fentemlített lelki evésen kívül van az Úr testének sakramentumszerű evése is, amellyel a hívő nemcsak lelkileg és belsőleg részesül az Úr igazi testében és vérében, hanem külsőleg, az Úr asztalához járulva is veszi az Úr testének és vérének látható sakramentumát. A hívő ugyanis már előbb, amikor hitt, kapott megelevenítő eledelt és eddig is azzal élt, de azért, amikor most sakramentumot is vesz, nem semmiség az, amit kap. Mert az Úr testével és vérével való egyesülésben előbbre halad és hite egyre jobban felgerjed és növekszik és így lelki tápláléktól megújul. Mert míg élünk, a hitnek folytonosan növekednie kell. És aki külsőleg igaz hittel veszi a sakramentumot, az nemcsak a jegyet veszi, hanem, amint mondtuk, magát a jelzett dolgot is élvezi. Ezenkívül ugyanaz az ember az Úr szerzésének és utasításának is engedelmeskedik és vidám szívvel hálát ad a maga és az egész emberi nemzetség üdvösségéért; az Úr halálának emlékezetét híven átéli és a gyülekezet színe előtt is bizonyosságot tesz arról, hogy kicsoda testének a tagja. A sakramentummal élők számára még az az igazság is megpecsételtetik, hogy az Úr teste nemcsak általában adatott halálra az emberekért és vére nemcsak általában ontatott ki értük, hanem külön-külön mindenegyedű úrvacsorázó hívőért, hogy étele és itala legyen az örök életre.

(A hitetlenek ítéletre veszik magukhoz a sakramentumot.) Egyébként aki hit nélkül járul az Úrnak ehhez a szent asztalához, csak a sakramentumban részesül, de a sakramentum lényegét, amelyből élet és üdvösség származik, nem kapja meg. És az ilyenek méltatlanul esznek az Úrnak asztaláról. Akik pedig méltatlanul esznek az Úr kenyeréből és isznak az Ő poharából, vétkeznek az Úr teste és vére ellen és ítéletet esznek és isznak maguknak.* Mert ha nem igaz hittel járulnak oda, gyalázattal illetik Krisztus halálát és ezért maguknak kárhozatot esznek és isznak.

(Krisztus jelenléte a szent vacsorában.) Tehát az Úr testét és vérének nem úgy kapcsoljuk össze a kenyérral és borral, hogy magát a kenyeret mondjuk Krisztus testének, hanem csak sakramentumi értelemben; azt sem mondjuk, hogy a kenyér alatt testileg rejtőzködik Krisztus teste úgyannyira, hogy azt a kenyér színe alatt is imádni kellene, vagy hogy mindaz, aki csak a jegyet magához veszi, magát a jelzett dolgot is megkapja. Krisztus teste a mennyben van az Atya jobbán. Fel kell tehát emelnünk szívünket és nem a kenyérré függeszteniünk és

nem a kenyérben kell az Urat imádnunk. De azért nincs távol az Úr az Ő egyházától, mikor az az úrvacsorával él. A nap távol van tőlünk az égen, de azért hatásában jelen van a számunkra. Mennyivel inkább az igazság napja, Krisztus,* bár testben távol van tőlünk a mennyben, jelen van velünk, nem test szerint ugyan, hanem lélek szerint életető munkálkodása által és ahogy maga kifejtette azt az utolsó vacsorán, hogy jelen lesz a számunkra (Ján. 14–16). Ebből következik, hogy a mi úrvacsoránk nincs Krisztus nélkül, de azért mégis vértelen és misztikus vacsora az, ahogy az egész ókori egyház nevezte.

(Az úrvacsora egyéb céljai.) Ezenkívül az úrvacsora arra is figyelmeztet bennünket, ne feledkezzünk meg arról, hogy milyen testnek lettünk a tagjai és ezért minden testvérünkkel egyetértésben és szentül éljünk és ne mocskoljuk be magunkat bűnös cselekedetekkel és idegen istenek tiszteletével, hanem az igaz hitben mindhalálig megmaradva törekedjünk tündökölni életünk szentségével. (Az úrvacsorára való előkészület.) Illik tehát, hogy amikor az úrvacsorához akarunk járulni, előbb vizsgáljuk meg magunkat az apostol utasítása szerint elsősorban a tekintetben, hogyan állunk hit dolgában. Vajon hisszük-e, hogy Krisztus eljött, hogy a bűnösöket megtartsa és megtérésre hívja? Vajon hisszük-e hogy azok közé tartozunk, akiket Krisztus megváltván üdvözített? Vajon elhatároztuk-e, hogy gonosz életünket megváltoztatjuk és ezentúl szentül élünk és hogy Isten segítségével megmaradunk az igaz hitben és a testvérekkel való egyetértésben és méltó hálát adunk Istennek megváltásunkért?

(Az úrvacsora szertartása; két szín alatt.) Az úrvacsora kiszolgáltatásának azt a szertartását, módját vagy formáját tartjuk a legegyszerűbbnek vagy legjobbnak, amely legközelebb jár az Úr eredeti szerzéséhez és az apostoli tanításhoz; ez tudniillik áll Isten igéjének a hirdetéséből, kegyes könyörgésekből, az Úr szerzési igéinek megisméltéséből, az Úr testének evéséből és vérének ivásából, valamint az Úr haláláról való üdvösséges megemlékezésből és hittel teljes hálaadásból, továbbá az anyaszentegyház testével való szent egyesülésből.

Nem helyeseljük tehát azoknak az eljárását, akik az egyik részt, az Úrnak poharát elvonták a hívektől, mert ezek súlyosan vétkeznek az Úr szerzése ellen, aki ezt mondta. Igyatok ebből mindnyájan.* Ezt a kenyérről ily világosan nem is mondta.

Hogy a mise milyen volt hajdan a régiéknél, elfogadható-e vagy nem, most arról nem vitatkozunk, azt azonban bátran kimondjuk, hogy azt a misét, amely ma az egész római egyházban dívik, a mi gyülekezeteinkben eltöröltük, mégpedig igen sok és nyomós okból, amelyeket rövidség kedvéért most egyenként fel nem sorolunk. Bizonyára nem helyeselhattük azt, hogy az

üdvösséges cselekményből üres látványosság lett, továbbá hogy az díjért végzett dolog lett vagy pénzért osztogatták és hogy a misében azt mondják, a pap magát az Úrnak testét állítja elő és azt elevenek és holtak bűneinek bocsánatáért valóságosan feláldozza, sőt még a mennyben lakó szentek tiszteletére és magasztalására vagy emlékezetére is stb.

XXII. fejezet •

Az egyházi szent összejövetelek

(Miknek kell végbemenni a szent összejöveteleken.) Jóllehet mindenkinek szabad a Szentírást otthon egyénileg olvasni és egymást oktatta az igaz vallásban építeni, mégis hogy az Isten igéjét helyesen hirdessék a népnek és hogy nyilvános könyörgéseket és imádságokat tartsanak, valamint a sakramentumokat helyesen szolgáltassák ki és hogy a gyülekezet adakozhassék a szegények támogatására és az egyház minden szükséges költségére vagy szokásos tevékenységeinek fenntartására, mindenképpen szükségesek a hívők szent összejövetelei vagy egyházi egybegyülekezések. Bizonyos ugyanis, hogy az apostoli és ősi egyházban az ilyen fajta összejöveteleket a hívők valamennyien látogatták. (Ne kerüljük a szent összejöveteleket.) Mindazok, akik ezeket lebecsülik és magukat ezektől elkülönítik, az igaz vallást is megvetik. Noszogatni kell az ilyeneket a lelkipásztoroknak és a kegyes hatóságoknak, hogy továbbra is konokul ne különüljenek el és ne kerüljék a szent összejöveteleket.

(Az összejövetelek legyenek nyilvánosak.) Az egyházi összejövetelek pedig ne legyenek rejtettek és titkosak, hanem nyilvánosak és gyakoriak, hacsak Krisztus és az anyaszentegyház ellenségei nem teszik lehetetlenné üldözésükkel azoknak nyilvánosságát. Tudjuk ugyanis, milyenek voltak egykor a római császárok zsarnoksága alatt az őskeresztyén egyház rejtett helyeken tartott összejövetelei.

(Az összejövetelek helyei legyenek tisztességesek.) Azok a helyek pedig, ahol összejönnek a hívők, legyenek tisztességesek és Isten egyházának mindenben megfelelők. Válasszunk ki tehát erre a célra tágas épületeket vagy templomokat, de tisztítsuk meg őket mindazoktól a dolgoktól, melyek nem illenek az egyházhoz, viszont szereljük fel mindegyiket az illendőséghez, szükséghez és a kegyes tisztességhez képest, hogy semmi se hiányozzék belőlük, ami az egyház szertartásaihoz és szükséges tevékenységeihez nélkülözhetetlen.

(Tisztességesen és alázatosan kell viselkedni az összejöveteleken.) Amiképpen hisszük, hogy Isten kézzel csinált templomokban nem lakik,*

azonképpen tudjuk azt is, hogy az Isten igéjére és a szent cselekményekre való tekintetből az Istennek és az Ő tiszteletének szentelt helyek nem közönségesek, hanem szentek és akik ezeken a helyeken megfordulnak, azoknak áhítatosan és tisztességtudóan kell viselkedniök, mint akik szent helyen, Istennek és az Ő szent angyalainak színe előtt vannak.

(A templomok igazi ékessége.) Ezért a keresztyének templomaiból és imaházaiból messze kell űzni minden ruházatbeli fényűzést, minden hivalkodást és mindazt, ami nem illik a keresztyéni alázatossághoz, fegyelemhez és tisztességhez. A templomok igazi ékessége nem elefántcsont, arany és drágakő, hanem azoknak egyszerűsége, jámborsága és erényei, akik a templomban forgolódnak.

Minden pedig ékesen és szép rendben folyjék* az egyházban, egyszóval minden a hívek épülésére történjék. (Idegen nyelveket ne használjunk az összejöveteleken.) Némuljon el tehát minden idegen nyelv a szent összejöveteleken. Mindent az illető nép nyelvén kell előadni, hogy azt az azon a helyen lakó emberek a gyülekezetben meg tudják érteni.

XXIII. fejezet •

Az egyházi könyörgések, az éneklés és a kánoni órák

(A nép nyelve.) Szabad ugyan magánosan bármely nyelven imádkozni, amelyet ért az ember, de a nyilvános könyörgéseket a szent összejöveteleken a nép nyelvén, azaz mindenki előtt ismert nyelven kell tartani. (Az imádság). A hívők minden imádságukat egyedül Krisztus közbenjárásával, hitből és szeretetből, kizárólag Istenhez intézzék. A mennyei szentek segítségülhívását vagy ezeknek közbenjáróul való felhasználását tiltja Krisztus főpapi tiszte és az igaz vallás. Könyörögnünk kell pedig a polgári hatóságokért, a királyokért és minden méltóságban lévőkért, az egyházi szolgákért és a gyülekezetek minden szükségletéért. Nyomorúság idején pedig és különösen az egyház nyomorúsága idején szünet nélkül mind magánosan, mind nyilvánosan könyörögnünk kell.

(Az imádságban való szabadság.) Önként, nem kényszerből és nem valami díjért kell könyörögni. Az sem illő dolog, hogy az imádság babonás módon valamely helyhez legyen kötve, mintha éppen csak templomban volna szabad imádkozni. De nem kell a közös imádságoknak forma és idő szempontjából sem minden gyülekezetben egyformáknak lenni. Minden gyülekezet éljen csak a maga szabadságával. Socrates* az ő egyháztörténetében ezt írja: „Sehol a világon nem találhatsz két olyan gyülekezetet, melyek imádság dolgában teljesen megegyeznének egymással. Az effajta eltérések szerzői, úgy gondolom, azok voltak, akik különböző időkben a gyülekezetek élén állottak.” – De ha

mégis megegyeznek, akkor ez a legnagyobb mértékben dicséretesnek és mások számára is követendőnek mondható.

(Mértéket kell tartani a nyilvános könyörgésekben.) De mint bármely dologban, úgy a nyilvános könyörgésekben is illik mértéket tartani, hogy azok túlságosan bőbeszédűek és fárasztók ne legyenek. Engedjük át tehát az idő java részét a szent összejöveteleken az evangéliumi tudomány hirdetésének és vigyázzunk, hogy túlságosan bőbeszédű könyörgésekkel ki ne fárasztjuk a gyülekezetet, hogy amikor a prédikációra kerül a sor, fáradságukban ne azon járjon az eszük: bárcsak eltávozhatnának, vagy lenne vége az egész összejövételnek. Az ilyeneknek a prédikációban túlságosan bőbeszédűnek látszik az, ami egyébként elég tömören van megfogalmazva. Illik tehát a prédikátoroknak is mértéket tartani. (Az éneklés.) Ugyanígy az éneklést is, ahol az szokásos, korlátok közé kell szorítani a szent összejöveteleken. Az úgynevezett gregoriánus éneklésben sok képtelenség van, ezért méltán vetették el azt a mi egyházaink és több más egyház is. Ha vannak olyan egyházak, melyek hűségesen és helyesen imádkoznak, de énekelni nem szoktak, az ilyeneket nem kell elítélni. Nincs ugyanis minden egyháznak módja az éneklésre. És a régiek tanúsága szerint bizonyos, hogy míg az éneklés a legrégebbi időkben is szokásban volt a keleti egyházakban, a nyugatiak csak később tették magukévá ezt a szokást.

(A kánoni órák.) Az ún. kánoni órákat, azaz a nap bizonyos óráira szerzett és a római katolikusok által énekelt vagy elmondott imádságokat nem ismerték a régiek; ezt magukból az órákra rendelt felolvasásokból és több más érveléssel is ki lehet mutatni. De hogy mást ne mondjak, sok képtelenség is van bennük. Ezért jól tették az eklézsiák, hogy elhagyták azokat és helyükbe az Isten egyetemes egyházára nézve üdvös dolgokat vezettek be.

XXIV. fejezet •

Az ünnepnapok, böjtök és az ételekben való válogatás

(A vallás gyakorlására szükséges idő.) Ámbár a vallási élet nincs időhöz kötve, mégsem lehet idő kijelölése vagy megállapítása nélkül sem meggyökereztetni, sem gyakorolni. Kiválaszt tehát magának minden egyes gyülekezet bizonyos időt a nyilvános könyörgésekre és az evangélium hirdetésére, valamint a sakramentumok kiszolgáltatására. Az egyháznak ezt a rendelését azután nem szabad senkinek a maga tetszése szerint megbontani. Ha nem hagyunk megfelelő időt a külső vallásgyakorlatra, akkor attól bizonyosan elvonják az embereket a maguk ügyes-bajos dolgai.

(Az Úr napja.) Ezért azt látjuk, hogy a régi egyházakban nemcsak hétközben rendeltek bizonyos órákat az összejövetelekre, hanem az Úrnak napját is már az apostolok idejétől kezdve ugyanerre a célra és a szent munkaszünetre szentelték. Ezt a szokást, igen helyesen, a mi gyülekezeteink is gyakorolják az istentisztelet és a szeretet érdekében. (Babonák.) A zsidóskodó ünneptartásnak és babonáknak azonban semmi engedményt nem teszünk. Mert nem hisszük, hogy egyik nap a másikinál szentebb volna és nem gondoljuk azt sem, hogy a munkaszünet önmagában kedves Isten előtt, hanem a szombat helyett a vasárnapot is keresztyén szabadsággal ünnepeljük.

(Krisztus és a szentek ünnepei.) Ezenkívül azt is nagyon helyeseljük, ha a gyülekezetek, keresztyéni szabadságukkal élve, az Úr születésének, körülmetéltetésének, kínszenvedésének és feltámadásának, valamint mennybemenetelének és a Szent Léleknek az apostolokra való kitöltetésének emlékezetét áhítatosan megünneplik. De az emberek vagy szentek tiszteletére szentelt ünnepeket nem helyeseljük. Minden bizonnyal az ünnepek az első törvénytábla körébe tartoznak és egyedül Istent illetik meg. Emellett a szentek tiszteletére rendelt és általunk eltörölt ünnepekben nagyon sok képtelen, haszontalan és túrhetetlen dolog van. Mindamellett elismerjük, hogy a maga helyén és idején a prédikációkban nem haszontalan dolog a szentek emlékezetét a nép figyelmébe ajánlani és a szentek szent példáit követés végett mindenki elé odaállítani.

(A böjt.) Minél súlyosabban elítéli Krisztus egyháza a dobozódást, részegeskedést és minden bujaságot és mértéktelenséget, annál buzgóbban ajánlja nekünk a keresztyén böjtöt. A böjt ugyanis semmi egyéb, mint a kegyesek önmegtartóztatása és mértékletessége, tehát testünknek fegyelmezése, fékentartása és megsanyargatása, amit a felmerülő szükség szerint vállaltunk magunkra; ezáltal megalázzuk magunkat Isten színe előtt és a testtől elvonjuk a táplálást, hogy annál könnyebben és szívesebben engedelmessédjék a léleknek. Ezért nem böjtölnek azok, akik ezekkel a dolgokkal nem törődnek, de azt hiszik, hogy böjtölnek, ha egyszer napjában megtömik a hasukat és egy bizonyos vagy megszabott időben tartózkodnak bizonyos ételektől azt gondolván, hogy pusztán ennek az elvégzésével kedvében járnak az Istennek és jót tesznek. A böjt a szentek imádságának és minden erénynek támasza. Nem tetszett Istennek (mint láthatjuk a próféták könyveiben) az olyan böjt, melyben az ételtől, nem pedig a vétkektől tartóztatták meg magukat a zsidók.

(Gyülekezeti és magános böjt.) Van gyülekezeti és magános böjt. Régente csapások idején és az egyház nyomorúságos állapotában tartottak gyülekezeti böjtöt. Egész estig teljesen megtartóztatták magukat az ételtől. Ezt az egész időt

pedig szent könyörgésekre, istentiszteletre és bűnbánattartásra fordították. Nem is nagyon különböztek ezek a böjtök a gyásztól. Gyakran említik ezeket a próféták, különösen Jóel a 2. részben. Ilyen böjtöt ma is kell tartani az egyház nehéz helyzeteiben. Magános böjtöt bárki vállalhat közülünk, ha úgy érzi, hogy lelki életétől elvonják a testi dolgok. A böjtölés alatt ugyanis a testtől von meg minden kedvezést.

(Milyen legyen a böjt.) Minden böjtnek szabad, önkéntes és igazán alázatos lélekből kell erednie és nem az emberek helyeslésének vagy kegyének elnyerésére kell irányulnia, még kevésbé arra, hogy azok által akarja az ember a megigazolást kiérdemelni. Mindenki azért böjtöljön, hogy a testiséget féken tartsa és annál buzgóbban szolgáljon istennek.

(A negyvennapos böjt.) A negyvennapos böjt mellett szólnak a régiek bizonyosságai, de egy szót sem szólnak róluk az apostoli levelek, ezért nem kell és nem is szabad rákényszeríteni a hívekre. Az bizonyos, hogy régen a böjtnek különféle formái vagy szokásai voltak. Ezért Irenaeus, aki igen régi író, ezt mondja: „Egyesek azt tartják, hogy csak egy napon kell böjtöt tartani, mások két, ismét mások több, némelyek negyven napon is. A rendtartásnak ez a különbözősége nem most a mi időnkben kezdődött, hanem sokkalta mielőttünk, úgy vélem, azoknál, akik nem tartották meg egyszerűen azt, ami eleitől fogva hagyomány volt az egyházban, hanem utóbb vagy hanyagságból vagy tudatlanságból más szokásra tértek át.” De Sokrates, az egyháztörténetíró is ezt mondja: „Mivel erről a kérdésről nem található semmiféle régi feljegyzés, úgy gondolom, hogy az apostolok ezt az egyesek ítéletére bízták, hogy kiki ne félelemből és kényszerűségből cselekedje azt, ami jó.”

(Az ételek megválogatása.) Ami pedig az ételek megválogatását illeti, úgy véljük, hogy böjtben mindazt meg kell vonni a testtől, aminek következtében nem lehet vele bírni és amiben kelleténél jobban gyönyörködik. Ide tartoznak a testnek kedveskedő táplálékok, akár hal, akár hús, akár fűszerek, akár csemegék, vagy finom borok. Egyébként tudjuk, hogy Isten minden teremtményét az emberek használatára és szolgálatára rendelte. Minden, amit Isten teremtett, jó* és válogatás nélkül istenfélelemmel és kellő mértékletéssel, felhasználható (1 Móz. 2:15 sk). Az apostol ugyanis azt mondja: Minden tiszta a tisztáknak (Tit. 1:15). Továbbá: Mindent, amit a mézárszékekben árulnak, megegyetek, semmit sem tudakozódván a lelkiismeret miatt (1 Kor. 10:25). Ugyancsak Pál apostol azoknak a tanítását, akik azt parancsolják, hogy bizonyos ételektől tartóztassuk meg magunkat, gonosz lelkek tanításának nevezi. Mert Isten az ételeket hálaadással való élvezésre teremtette a hívőknek és azoknak, akik megismerték az igazságot. Mert Istennek minden teremtett állata jó és semmi sem

megvetendő, ha hálaadással élnek azzal stb. (1 Tim. 4:1 skk). Ugyanő a kolossébeliekhez írt levelében megrója azokat, akik túlságos önmegtartóztatással akarják a szentség hírét maguknak megszerezni (Kol. 2:18 skk). (Szepták.) Mi azért teljesen helytelenítjük Tatianus követőit vagy az enkratitákat, továbbá Eustathius minden tanítványát, akik ellen gyűlt össze a gangrai zsinat.

XXV. fejezet •

A hitoktatás, a betegek vigasztalása vagy meglátogatása

(Az ifjúságot a kegyességben oktatni kell.) Az Úr lelkére kötötte az Ő ószövetségi népének, hogy az ifjúság kisgyermekkortól való helyes oktatására a legnagyobb gondot fordítsák, sőt világosan meghagyta azt is, hogy az Ő törvényében oktassák az ifjúságot és a sakramentumok titkait magyarázzák meg neki. Minthogy pedig az evangéliumokból és az apostoli levelekből kitűnik, hogy Isten nem kevésbé törődik az Újszövetség népének ifjúságával, midőn nyíltan kimondja: Engedjétek hozzám jőni a gyermekeket; mert ilyeneké az Istennek országa (Márk. 10:14), tehát igen okosan cselekesznek a gyülekezetek azok a pásztorai, akik az ifjúságot már korán és szorgalmasan tanítják a katechizmusra, megvetvén a hit első alapjait és hűségesen tanítván vallásunk elemeit, úgyhogy megvagyarázzák a Tízparancsolatot, valamint az Apostoli hitvallást, az Úri imádságot és a sakramentumok értelmét, más ilyenféle alapelvekkel és vallásunk fő fejezeteivel egyetemben. A gyülekezet pedig mutassa meg itt a maga hűségét és buzgóságát a gyermekeknek a vallástanításra való járatásában, kívánva azt és örülve annak, hogy gyermekeit helyesen oktatják.

(A betegek meglátogatása.) Minthogy pedig soha sincsenek súlyosabb kísértéseknek kitéve az emberek, mint midőn erőtlenségek vagy betegségek gyötrik őket, amidőn el vannak törődve mind a lelki, mind a testi szenvedésektől, bizonyára sohasem kell a gyülekezetek pásztorainak gondosabban vigyázni nyájuk üdvösségére, mint ilyenféle betegségek és erőtlenségek alkalmával. Látogassák meg tehát idejében a betegeket és a betegek is hívják el őket magukhoz idejében, ha a helyzet úgy kívánja; vigasztalják és az igaz hitben erősítsék meg őket, továbbá vértessék fel őket a Sátán veszedelmes sugalmazásai ellen; tartsanak házi könyörgéseket a betegnél és ha szükséges, imádkozzanak a beteg üdvösségéért nyilvánosan a gyülekezetben is és tegyenek meg mindent, ami rajtuk múlik, hogy boldogan költözzék el ebből a világból. Már fentebb megmondtuk, hogy a pápista beteglátogatást az utolsó kenettel együtt nem helyeseljük, mert sok képtelenség van benne és a Szentírás sem igazolja.

XXVI. fejezet •

A hívők eltemetése és a holtak körül való gondoskodás, a purgatórium és a szellemek megjelenése

(A holttesteket el kell temetni.) A Szentírás azt parancsolja, hogy a hívek testét mint a Szent Lélek templomát, amelyről helyesen hisszük, hogy fel fog támadni az utolsó napon, tisztességesen és babonaság nélkül át kell adni az anyaföldnek, sőt azokról, akik az Urban szentül elaludtak, tisztességesen meg kell emlékezni és a hátramaradottak, vagyis özvegyeik és árváik iránt minden kegyeletes kötelességet teljesíteni kell. A holtak körül való másnemű gondoskodásról nem tanítunk. Tehát nagyon elítéljük a cynikusokat, akik a holttestekkel nem törődnek, vagy pedig a lehető leghanyagabbul és a legkisebb tisztelet nélkül hányják őket a földre, soha egy jó szót nem ejtenek róluk és a hátramaradottakkal a legkevésbé sem törődnek. (A halottakról való gondoskodás.) Elítéljük viszont azokat is, akik igen szertelenül és fonákul buzgólkodnak a halottak körül, akik pogányok módjára siratják halottaikat (a mérsékelt gyászt, melyet az apostol 1 Thess. 4-ben megenged, nem gáncsoljuk, mert természetellenesnek tartuk azt, ha valaki semmi fájdalmat nem érez) és a halottakért áldoznak és pénzért bizonyos imádságokat mormolnak. Ilyenféle szolgálataikkal akarják kiszabadítani övéiket azokból a gyötrelmekből, melyekbe a halál révén jutottak és úgy vélik, hogy efféle kántálásokkal ki is lehet őket onnan szabadítani. (A testből elköltöző lélek állapota.) Hisszük ugyanis, hogy a hívők a testi halálból egyenesen Krisztushoz költöznek és ezért egyáltalában nem szorulnak rá az élők közbenjárására, a halottakért való könyörgéseire, egyszóval azoknak bármilyen szolgálatára. Hisszük továbbá azt is, hogy a hitetlenek egyenesen a pokolba vettetnek, ahonnan az élőknek semmiféle buzgólkodása sem nyitja meg az istentelenek számára a szabadulás útját.

(A tisztítóhely.) Az pedig, amit egyesek a tisztítóútról tanítanak, ellentmond a keresztyén hitnek: „hiszem bűneinknek bocsánatát és az örök életet”, a Krisztus által való teljes megtisztulásnak és Krisztus Urunk e szavainak: Bizony, bizony mondon néktek, hogy aki az én beszédemet hallja és hisz annak, aki engem elbocsátott, örök élete van; és nem megy a kárhozatra, hanem általment a halálból az életre (Ján. 5:24). Továbbá: Aki megfürödött, nincs másra szüksége, mint a lábait megmosni, különben egészen tiszta, ti is tiszták vagytok (Ján. 13:10).

(A szellemek megjelenése.) Amit pedig a szellemekről vagy a holtak lelkeről mondanak, hogy néha megjelennek az élőknek és tőlük olyan szolgálatokat kérnek, melyek által megszabadulhatnak, az ilyen kísérteteket az

ördög incselkedései, mesterkedései és ámtásai közé soroljuk; mint ahogy az ördög a világosság angyalának tudja magát álcázni, úgy törekszik az igaz hitet vagy felforgatni, vagy kétségessé tenni. Az Úr az Ótestamentumban megtiltotta, hogy az igazságot a holtaktól tudakoljuk és hogy bármilyen kapcsolatot tartsunk fenn a szellemekkel (5 Mózes 18:11). A kárhozatban gyötrődő gazdag, ahogy az evangélium elbeszéli, nem kap engedélyt az övéihez való visszatérésre, mert amint az Isten szava kijelenti: Van Mózesük és prófétáik; hallgassák azokat. Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, az sem győzi meg őket, ha valaki a halottak közül feltámad (Luk. 16:29 skk).

XXVII. fejezet •

A szertartások, a vallásos szokások és a közömbös dolgok

(Sziertartások és vallásos szokások.) Régen te nevelő eszközül szziertartások adattak az ótestamentum népének, akik a törvény alatt mint vezérlő mester és gyám alatt éltek. * De mikor eljött a Szabadító Krisztus és a törvény eltöröltetett, mi hívők nem vagyunk többé a törvény alatt (Róm. 6:14) és ezért eltűntek a szziertartások. Ezeket annyira nem akarták a Krisztus egyházában megtartani vagy megújítani az apostolok, hogy világosan kijelentették: nem akarnak semmi terhet róni az egyházra (Csel. 15:28). Ezért judaizmust vezetnénk be vagy állítanánk helyre, ha Krisztus egyházában megsokasítanók az ószövetségi egyház módjára a szziertartásokat. Ezért nem helyeseljük azoknak a felfogását, akik úgy vélték, hogy Krisztus egyházát mintegy nevelői módszerként sok különféle szziertartás által kell rendben tartani. Mert ha az apostolok Krisztus népére a hajdan Istentől adott szziertartásokat sem akarták ráróni, melyik józaneszű ember fog rátukmálni fölösleges emberi találmányokat? Minél inkább szaporodik a szziertartások száma az egyházban, annál inkább alászáll nemcsak a keresztyén szabadság, hanem a Krisztus és a Benne való hit is, midőn a tömeg szziertartásokban keresi azt, amit egyedül Isten Fiában, a Jézus Krisztusban kellene hit által keresnie. Elégséges tehát a kegyeseknek kevés, igénytelen és egyszerű olyan szziertartás, amelyik nem idegen Isten igéjétől.

(Különböző szziertartások.) Ha a gyülekezetekben eltérő szokásokat találunk, senki se gondolja ebből, hogy azok meghasonlottak egymással. Socrates szerint lehetetlen volna minden egyháznak városenként és vidékenként minden szziertartását összeírni. Egy vallás sem tartja ugyanazokat a szziertartásokat, még ha róluk ugyanazt a tanítást vallja is. Mert akik ugyanazon a hiten vannak is, szziertartásaikban különböznek egymástól. Ezt mondja Socrates. Manapság is, bár egyházainkban különböző szziertartásaink vannak az úrvacsora kiszolgáltatására és egynéhány más dologra nézve, tanításban és hitben mégsem különbözünk

egymástól, sem nem szakad meg ezáltal gyülekezeteink egysége és kapcsolata. Az efféle szertartásokban mint közömbös dolgokban a gyülekezetek mindig éltek a maguk szabadságával. Ezt ma is megtesszük.

(Közömbös dolgok.) De közben vigyázzunk, hogy ne soroljuk a közömbös dolgok közé azokat, amelyek valójában nem közömbösek, ahogy egyesek a misét és a képeknek templomban való használatát is a közömbös dolgok közé szokták sorolni, pedig azok a valóságban nem közömbösek. Közömbös dolog az (írta Ágostonnak Jeromos), ami sem nem jó, sem nem rossz, úgyhogy akár megtetted, akár nem tetted meg, az sem igazságodnak, sem bűnödnek nem számít. Ezért midőn a közömbös dolgokat összekapcsoljuk a hit megvallásával, azok nem lesznek többé szabad dolgok, amint Pál apostol kimutatja, hogy szabad húst enni, hacsak valaki nem figyelmeztet rá, hogy az bálványoknak áldoztatott, tehát tilos, mert aki effélét eszik, úgy látszik, mintha ezzel már helyeselné a bálványimádást (1 Kor. 8:9 skk, 1 Kor. 10:25 skk).

XXVIII. fejezet •

Az egyházi javak

(Az egyház javai és helyes használatuk.) Krisztus egyházának a vagyona a fejedelmek bőkezűségéből és a hívők adakozásából ered, akik anyagi eszközeiket az egyháznak ajándékozták. Mert szüksége van az egyháznak anyagi eszközökre és voltak is ősidőktől fogva anyagi eszközei, saját szükségleteinek fedezésére. Az egyház javainak helyes felhasználása egykor és most a következő: fenntartani a tanítást az iskolákban és a szent gyülekezetekben az egész istentisztelettel, szertartásokkal és az egyházi épülettel egyetemben, azután gondoskodni a tanítókról, tanulókról és lelkipásztorokról más szükséges dolgokkal együtt és főképpen a szegények megsegítéséről és eltartásáról. (Gondnokok.) Választassanak tehát istenfélő, bölcs és gazdálkodásban gyakorlott férfiak, akik szabályszerűen kezeljék az egyházi javakat.

(A javakkal való visszaélés.) Ha pedig az egyház javait az idők gonoszsága miatt és egyeseknek valmerősége, tudatlansága vagy kapzsisága miatt eredeti rendeltetésükkel ellenkező módon használnánk fel, akkor kegyes és bölcs férfiak adják vissza azokat szent rendeltetésüknek. Mert nem szabad szemethunyni e szerfölött szentségtörő visszaéléssel szemben. Tanítjuk tehát, hogy a megromlott iskolákat és kollégiumokat tanban, istentiszteleti formában és erkölcsökben meg kell reformálni és a szegények segélyezését kegyesen, lelkiismeretesen és bölcsen el kell rendezni.

XXIX. fejezet •

A nőtlenség, a házasság és a háztartás

(A nőtlenek.) Azok, akik Istentől a nőtlenség kegyelmi ajándékát megkapták, úgyhogy teljes szívvel-lélekkel tiszták és önmegtartóztatók tudnak lenni, és nem égnek fölöttébb gerjedelmek tüzeiben, szolgáljanak abban az elhivatásban az Úrnak, amíg úgy érzik, hogy megvan bennük az az isteni ajándék, és ne tartsák magukat különbnek másoknál, hanem szolgáljanak buzgón az Úrnak egyszerűségben és alázatosságban (1 Kor. 7:7). Az ilyenek alkalmasabbak az isteni dolgokkal való foglalkozásra, mint azok, akiket családi ügyeik is lekötnek. Hogyha azonban Isten meg találja vonni tőlük ezt az ajándékot és tartós gerjedelmet éreznek magukban, emlékezzenek az apostol szavára: Jobb házasságban élni, mint égni.*

(A házasság.) A házasságot ugyanis (amely a kicsapongásnak orvossága, sőt az önmegtartóztatásnak egyik formája) maga az Úr Isten szerezte, bőségesen meg is áldotta és azt akarta, hogy a férfi és nő elválhatatlanul ragaszkodjék egymáshoz és a legnagyobb szeretetben és egyetértésben éljenek együtt (Máté 19:4 skk). Ezért mondja az apostol: Tisztességes minden tekintetben a házasság és a szeplőtlen házasság (Zsid. 13:4). Továbbá: Ha férjhez megy is a hajadon, nem vétkezik (1 Kor. 7:28). – (Szepták.) Elítéljük tehát a többnejűséget és azokat, akik tiltják a másodszor való házasodást.

(Hogyan kell házasságot kötni.) Tanítjuk, hogy a házasságokat törvény szerint az Isten félelmében kell kötni és nem a törvények ellenére, melyek kizárnak a házasságból némely rokonsági fokozatokat, hogy megakadályozzák a vérfertőzést. Köttessenek a házasságok a szülők vagy a szülők helyetteseinek a beleegyezésével és főként avégre, amire az Úr rendelte a házasságot. Végtére éljenek a házastársak szentül, a legnagyobb hitvesi hűséggel, istenfélelemmel, szeretettel valamint tisztasággal a házasságban. Kerüljék tehát a civódásokat, ellenkezéseket, bujaságot és házasságtörést. (Házassági ítélszék.) Fel kell állítani az egyházban törvényes bíróságokat istenfélő bírakkal, akik örködjenek a házasságok felett és minden szemérmertlenséget és erkölcstelenséget zabolázzanak meg és előttük folyjanak a házassági perek.

(A gyermekek nevelése.) A szülők gyermekeiket is istenfélelemben neveljék és gondoskodjanak róluk, megemlékezvén az apostol mondásáról: Ha valaki az övéiről és főképpen az ő házanépéről gondot nem visel, a hitet megtagadta és rosszabb a hitetlennél (1 Tim. 5:8). Főképpen pedig tanítsák az övéiket tisztességes mesterségekre, melyekkel magukat fenntartsák; vonják el őket a henyéléstől és oltsanak mindezekben öbeléjük Istenbe vetett igaz

bizodalmat, nehogy kishitőségük vagy túlságos biztonságérzetük vagy rút fősvénységük miatt elzüljenek és gyümölcstelen életet éljenek.

Az pedig bizonyos, hogy azok a munkák, melyeket a szülők a házasság kötelességeiből kifolyólag és gondviselésük körében igaz hittel végeznek, Isten színe előtt szent és igazán jó cselekedetek és nem kevésbé tetszenek istennek, mint a könyörgés, böjt és alamizsnálkodás. Mert így tanított az apostol is leveleiben, különösen pedig a Timotheushoz és Titushoz írottakban. Ugyanazzal az apostollal pedig a sátáni tanítások közé számítjuk azoknak a tanítását, akik a házasságot tiltják, vagy nyíltan gáncsolják, vagy alattomban gúnyolják, mintha nem volna szent és tiszta dolog. Utáljuk pedig a tisztátalan nőtlenséget, a képmutatók titkos és nyílt bujálkodását és paráználkodását, akik önmegettartóztatást színlelnek, jóllehet mindenkinél erkölcstelenebbek. Mindezeket megítéli majd az Isten. A gazdagságot és a gazdagokat, ha istenfélők és helyesen élnek javaikkal, nem ítéljük el. Elítéljük azonban az ún. „apostoli élet” szektáját stb.

XXX. fejezet •

A világi felsőbbtség

(A felsőbbtség Istentől van.) Mindenféle felsőbbtséget maga Isten rendelt az emberi nem békességére és nyugalomára, mégpedig úgy, hogy e világon az első helyet foglalja el. Ha ez a felsőbbtség ellensége az egyháznak, sok mindenben akadályozhatja és háborgathatja, ha azonban barátja, sőt tagja az egyháznak, akkor igen hasznos és kiváló tagja annak, mert igen sokat használhat neki és nagyon hathatósan segítheti.

(A felsőbbtség tiszte.) A felsőbbtség legfontosabb kötelessége a békéről és a köznyugalomról gondoskodni és azt fenntartani. Ezt bizonyosan sohasem végezheti sikeresebben, mint akkor, ha igazán istenfélő és vallásos azaz ha az Úr ószövetségi népe kegyes életű királyainak és fejedelmeinek példájára az igazság hirdetését és az igaz hitet előmozdítja, mindenféle hazugságot és babonát kiirt mindenféle istentelenséggel és bálványimádással együtt és védelmezi Isten egyházát. Általában azt tanítjuk, hogy az egyházzal való gondoskodás elsősorban dolga az istenfélő felsőbbtségnek. Tartsa tehát a kezében Isten ígését és gondoskodjék róla, hogy ezzel ellentétes dolgot senki ne tanítson. Továbbá jó és Isten ígéséhez szabott törvényekkel kormányozza az Istentől reábízott népet és tartsa meg fegyelemben, kötelességében és engedelmisségben. Igazságos bíraskodással törvénykezzék: ne legyen személyválogató, se ajándékot ne fogadjon el, az özvegyeket, árvákat és bajban levőket oltalmazza, a gonosztevőket, csalókat és erőszakosokat tartsa féken, sőt irtsa ki; mert nem hiába kapta Istentől a fegyvert (Róm. 13:4). Forgassa tehát Istennek ezt a kardját

minden gonosztevő, pártütő, rabló vagy gyilkos, jogtipró, istenkáromló, hamisan esküvő és minden olyan ember ellen, akit Isten parancsa értelmében meg kell büntetni, vagy éppen meg is kell ölni. Fékezze meg a javíthatatlan eretnekeket is (ha igazán eretnekek), akik nem szűnnek meg Isten szent felségét káromolni és az Ő anyaszentegyházát háborgatni, sőt tönkretenni. (A háború.) Ha pedig szükséges volna háborúval is megoltalmazni a nép javát, Isten nevében kezdjen háborút, de csak akkor, ha előbb minden lehető módon kereste a békét és ha a maga népét csak háborúval mentheti meg. És míg ezt hitből teszi a felsőbbtség, ezekkel a cselekedeteivel, mint igazán jó cselekedetekkel, Istennek szolgál és az Úr áldása van vele. Elítéljük az anabaptistákat, akik egyfelől tagadják, hogy a keresztyén ember közhivatalt viselhet, másfelől tagadják, hogy a felsőbbtség bárkit is jogosan kivégeztethet, vagy háborút viselhet, vagy hogy a felsőbbtség előtt esküt kell tenni stb.

(Az alattvalók kötelessége.) Mert miképpen Isten népe javát a felsőbbtség által akarja munkálni, akit a világnak atyául adott, úgy azt parancsolja, hogy minden alattvaló ismerje fel a felsőbbtségben Istennek ezt a jótéteményét. Tiszteljék tehát és becsüljék a felsőbbtséget mint Isten szolgáját, szeressék, járjanak kedvében és imádkozzanak érte, mint atyjukért, továbbá engedelmeskedjenek minden jogos és méltányos rendelkezésének. Végül pedig fizessék hűségesen és szívesen az vámokat és adókat és más ilyen természetű szolgáltatásokat. És ha a közjó vagy a haza érdeke és az igazságosság úgy kívánja, hogy a felsőbbtség kényszerűségből háborút indítson, tegyék le életüket és ontsák ki vérüket, mégpedig Isten nevében szívesen, bátran és jókedvvel a közjóért és a felsőbbségért. Azért aki ellene támad a felsőbbségnek, Isten súlyos haragját vonja magára.*

(Szepták és pártütések.) Elítéljük tehát a felsőbbtség minden megvetőjét, a lázadókat, az állam ellenségeit és a pártütő semmirekellőket, egyszóval mindazokat, akik akár nyíltan, akár alattomban kibújnak előírt kötelességeik alól.

Kérjük a mi kegyelmes mennyei Atyánkat Istenünket, áldja meg a nép vezetőit, minket is és egész népét a mi Urunk és egyetlen Megváltónk, a Jézus Krisztus által, akinek legyen dicséret, dicsőség és hálaadás örökkön örökké. Ámen.